

Een vergeten parel in de Deense Kroon

*De ontwikkelingen van de Nederlandse connecties
met het Deense eiland St. Thomas, 1770-1807*

Tim Deahl

S0636967

t.p.deahl@umail.leidenuniv.nl

MA-thesis

History of European Expansion and Globalisation

2 juli 2012

Begeleider: Prof. dr. Gert Oostindie

Co-begeleider: Dr. Han Jordaan

Inhoudsopgave

Afkortingen	4
Inleiding	5
Centrale vraagstelling	7
Historische relevantie	8
Onderzoeksmethoden en opbouw	8
Hoofdstuk 1 De Deense koloniale geschiedenis van St. Thomas tot 1815	11
1.1 De eerste Europeanen op de Deense Maagdeneilanden	11
1.2 Het Deense kolonisatieproces (1671-1733)	13
1.3 Een Deense minderheid in een kosmopolitische maatschappij	14
1.4 Een mislukte plantagekolonie	15
1.5 St. Thomas, een bloeiend handelscentrum	16
1.6 De Deense neutraliteit	18
1.7 Oorlog in Deens West-Indië	19
1.8 Slavenhandel en slavernij op de Deense eilanden	20
Hoofdstuk 2 De Nederlandse connecties in de literatuur beschreven (1770-1815)	23
2.1 Connecties met de Republiek: plantageleningen en de Nederlandse Hervormde Kerk	23
2.1.1 Financiële connectie met de Republiek: plantageleningen	23
2.1.2 De Nederlandse Hervormde Kerk op St. Thomas	26
2.2. De connecties tussen Nederlandse eilanden, St. Eustatius en Curaçao, en St. Thomas	28
2.2.1 De connecties tussen St. Eustatius en St. Thomas: handel en migratie	28
2.2.2 St. Eustatius in verval als handelscentrum	30
2.2.3 Joodse migratie van Curaçao naar St. Thomas	31
2.2.4 Statistieken over de handel tussen Curaçao en St. Thomas	32
Hoofdstuk 3 Connecties tussen St. Thomas en de Republiek: de plantageleningen en de Nederlandse Hervormde Kerk	35
3.1 De mogelijkheden in de Nederlandse archieven	35
3.2 Een Nederlandse investeringsdrang op St. Thomas van voor 1767?	37
3.2.1 Een brief van Pieter Batrie aan de Heren X	37
3.2.2 Abraham ter Borch en Zonen	38

3.3	De start van de plantageleningen op St. Thomas	39
3.4	Het fiasco van de plantageleningen (1770-1807)	40
3.4.1	Stukken betreffende de bedrijfsvoering van suikerplantage Ville-Berg (1770-1805)	42
3.4.2	De plantage Santa Maria (1772-1807)	50
3.4.3	Majoor Vriehuys, agent voor de firma Insinger en Co. (1801-1805)	53
3.4.4	Een investeringsstop en communicatieprobleem vanuit de Republiek (1770-1807)	54
3.5	Correspondentie tussen de Nederlandse Hervormde Kerk in St. Thomas en de Classis Amsterdam van de Nederduits Gereformeerde Kerk (1731-1779)	57
Hoofdstuk 4	De migratie van vrije kleurlingen van St. Eustatius en Curaçao naar St. Thomas (1795-1807)	59
4.1	Nog een creoolse taal op St. Thomas?	59
4.2	De toename van de vrije kleurlingen	60
4.3	De ‘kleurrijke’ migratie van de Nederlandse eilanden naar St. Thomas (circa 1795-1803)	62
4.3.1	De Nederlandse vrije kleurlingen nader bekeken	62
4.3.2	Op zoek naar bestaansmogelijkheden?	68
4.4	Verdere aanknopingspunten voor de Nederlandse connecties met St.Thomas in de Nederlandse archieven	70
4.4.1	Typen documenten met betrekking tot St. Thomas	70
4.4.2	Procuraties van Nederlandse vrije kleurlingen aangaande St. Thomas	70
	Conclusie	73
	Geraadpleegde bronnen	76
	Illustraties	93
	Appendices	82
	Appendix A1: Handel van en naar St. Eustatius, in de jaren 1744 en 1762	82
	Appendix A2: Handel van en naar St. Eustatius, in de jaren 1776 en 1785	84

Afkortingen

CANHV	Archief van de Classis Amsterdam van de Nederlandse Hervormde Kerk
IeC	Archief van de bank Insinger en Co.
KIT	Koninklijk Instituut voor de Tropen
NL-HaNA	Nationaal Archief, Den Haag
NtSA	Archief van de notarissen ter Standplaats Amsterdam
TWIC	Archief Tweede West-Indische Compagnie, 1674-1791
OAC	Curaçao, Oude archieven tot 1828, 1708-1828
SAA	Stadsarchief Amsterdam

Inleiding

[St. Thomas,] men leeft er veel op zijn Hollands het welk het woord, zindelijk, in zich besluit en ofschoon er allerhanden talen gesproken worden, zoo zijn evenwel de Deensche en Hollandsche talen, diegenen welke men het meest hoort; dat laatst zal nog wel de algemeenste zijn (...). Daar er thans een aantal kooplieden van St. Eustatius naar herwaarts hebben begeven, vliet men zich, dat dezelve in weinige jaren bloeijen zal [en ik] betuigen moeten, de Hollanders in het vak van handel en wat daar verder mede verknocht is, overtreffen.¹

Cornelius de Jong van Rodenburgh, zeeofficier en reiziger, mei 1781.

Ik trof hier [op St. Thomas] al aanstonde eene menigte Hollandsche landgenooten aan; ook hadden de huizen 250 in getal, een Hollandsch voorkomen.²

Justus Gerardus Swaving, reiziger, juli 1810.

Dit onderzoek gaat over de ontwikkelingen van de Nederlandse connecties met St. Thomas tussen 1770 en 1807. Dit eiland behoort tegenwoordig tot de Amerikaanse Maagdeneilanden, maar was van 1672 tot 1917 onderdeel van de Deense Cariben: St. Kruis, St. Jan en St. Thomas.³ Er ontwikkelde zich op St. Thomas een creoolse taal die merkwaardig genoeg op het Zeeuws – en in het verlengde daarvan op het Nederlands – was gebaseerd: het *Negerhollands*. De wortels van deze taal lagen in de vroege vestiging van Zeeuwen op dit eiland gedurende de zeventiende eeuw. Het *Negerhollands* gold in de tweede helft van de achttiende eeuw als *lingua franca* voor alle lagen van de bevolking en werd voornamelijk op de plantages gesproken. Pas in 1987 stierf de taal na 300 jaar uit.⁴ Daarnaast was St. Thomas – en in mindere mate St. Jan – gedurende de achttiende eeuw meer ‘Hollands’ in karakter dan Deens, omdat de meerderheid van de bevolking voorouders uit de Republiek en haar koloniën had.⁵

¹ Cornelius de Jong van Rodenburgh, *Reize naar de Caribische Eilanden, in de jaren 1780 en 1781* (Haarlem 1807) 297-298.

² J.G. Swaving, *Swaving's reizen en lotgevallen; door hemzelve beschreven* (Dordrecht 1827) 12.

³ Deze eilanden hebben per taal verschillende namen. In het Engels wordt St. Jan ook wel ‘St. John’ genoemd. St. Kruis wordt in het Spaans ‘Santa Cruz’ genoemd en in het Engels en het Frans ‘St. Croix’. St. Thomas blijft in alle talen in principe hetzelfde.

⁴ H. van der Voort, ‘Het Negerhollands, een uitgestorven creooltaal van de Maagdeneilanden’ in: *Tijdschrift voor Neerlandistiek in Scandinavië en ommelanden* (2006) 1-10, aldaar 3-4.

⁵ Neville A.T. Hall, *Slave society in the West Indies: St. Thomas, St. John, and St. Kruis* (Baltimore 1992) 9-11.

Het is opmerkelijk dat de bovenstaande Nederlandse connecties met dit eiland alleen door taalkundigen en amper door historici zijn behandeld. Er is in 2001 in het tijdschrift *Kruispunt: Koloniale Waren 187* enige aandacht besteed aan het *Negerhollands* en de Nederlandse/Belgische geschiedenis op de Deense eilanden, maar daar blijft eigenlijk ook bij.⁶ Mogelijk een vergeten parel in de geschiedenis? Daar heeft het alle schijn van, want er zijn interessante gegevens over St. Thomas terug te vinden. Om te beginnen valt de lange duur van het *Negerhollands* op, omdat dit niet in de lijn der verwachting ligt. De Nederlandse taal heeft immers in de Nederlandse Cariben zelden een prominente rol gespeeld. Er wordt tegenwoordig overwegend Engels op de Bovenwindse eilanden gesproken, Papiaments op de ABC-eilanden en Sranan Tongo – en pas in de twintigste eeuw Nederlands – in Suriname. Alleen in Guyana ontwikkelde zich twee op het Nederlands gebaseerde creoolse talen. Dit waren het *Skepi* Nederlands dat van de zeventiende eeuw tot en met 1998 werd gesproken en het *Berbice Nederlands*, dat vanaf de zeventiende eeuw tot aan het begin van de 21^e eeuw werd gesproken. Echter, Guyana behoorde officieel tot 1814 toe aan Nederland, alvorens het – na eerdere Britse veroveringen – permanent Brits bezit werd.⁷ Het *Negerhollands* is daarmee de enige op het Nederlands gebaseerde creoolse taal die zich buiten een Nederlands gebied ontwikkeld heeft.

Daarnaast valt de periode waarin het *Negerhollands* en de ‘Hollandse’ cultuur op dit eiland domineerde op, omdat in de achttiende eeuw juist de macht van de Republiek leek af te nemen. Dit is aan de hand van een aantal historische gebeurtenissen te illustreren. In de eerste plaats waren er al in de jaren zeventig van de achttiende eeuw tekenen van economische problemen, zoals een Amsterdamse beurscrisis die in 1773 een hoogtepunt bereikte. Hoewel men in de Republiek optimistisch gestemd bleef, zou er geen verbetering plaatsvinden.⁸ Bovendien woedde er aan het einde van de jaren tachtig een politieke machtsstrijd tussen *Orangisten* en *patriotten*. Het ging van kwaad tot erger, want van 1795 tot 1815 was de Republiek, na twee Franse invallen, een satellietstaat van Frankrijk.⁹ Daarnaast kwamen de Nederlandse Cariben vanaf 1780 ook in de problemen, waaronder twee Nederlandse handelscentra: St. Eustatius en Curaçao.¹⁰ Dit kwam door oorlogen met Groot-Brittannië aan het begin van de jaren tachtig en met Frankrijk halverwege de jaren negentig van de achttiende eeuw.¹¹

⁶ Zie *Kruispunt: Koloniale Waren 187* (Brugge 2001). Deze bundel is het resultaat van een culturele samenwerking tussen wetenschappers uit vijf verschillende landen – Denemarken, Nederland, België, Frankrijk en de Verenigde Staten – met als doel om de Deense Maagdeneilanden te bestuderen. De bundel is in het Engels geschreven, maar bevat ook een Nederlandse vertaling.

⁷ H. van der Voort, ‘Het Negerhollands van de Maagdeneilanden’ in: *Kruispunt: Koloniale Waren 187* (Brugge 2001) 51-78, aldaar 54-55.

⁸ J.P. van de Voort, *De Westindische plantages van 1720-1795: financiën en handel* (Eindhoven 1973) 108.

⁹ J.C.H. Blom en E. Lamberts (red.), *Geschiedenis van de Nederlanden* (4e druk; Baarn 2006) 226-227.

¹⁰ W. Klooster, *Illicit riches: Dutch trade in the Caribbean, 1648-1795* (Leiden 1998) 103.

¹¹ Y. Attema, ‘Fatsoenlijke lieden hebben de huizen van binnen met Engels papier behangen... : leefcultuur op het Westindische eiland Sint Eustatius aan het einde van de achttiende eeuw’ in: Herma M. van den Berg (ed.), *De stenen droom: opstellen over bouwkunst en monumentzorg opgedragen aan Coenraad Liebrecht Temminck Groll* (Zutphen 1988) 137-146, aldaar 138.

Deze merkwaardige Nederlandse culturele, taalkundige en demografische connecties met St. Thomas – die veel minder op St. Kruis en St. Jan aanwezig waren¹² – vormen de aanleiding, maar niet het centrale aandachtspunt in dit onderzoek. De ontwikkelingen van deze connecties over een periode van 300 jaar, vooral van de taalkundige connectie, zijn immers te groot om in een Masterthesis in zijn geheel te kunnen behandelen. Daarnaast is er erg weinig archiefmateriaal in Nederland hierover aanwezig. Deze ontwikkelingen zullen sporadisch in dit onderzoek terugkeren. De focus ligt in deze thesis op andere connecties. Gedurende de tweede helft van achttiende eeuw waren er drie Nederlandse connecties met St. Thomas. Zo werd er in 1767 een start gemaakt met het verstrekken van plantageleningen door Amsterdamse handelshuizen aan planters op St. Thomas.¹³ Verder bestond er sinds het begin van de achttiende eeuw een Nederlandse Hervormde Kerk op het eiland, die bestuurlijke connecties met de Republiek zou hebben gehad.¹⁴ Tot slot waren er langdurige connecties tussen St. Eustatius en Curaçao enerzijds, en St. Thomas anderzijds, in de vorm van handel en migratie.¹⁵

Centrale vraagstelling

De centrale vraagstelling voor dit onderzoek luidt: hoe ontwikkelden zich de connecties tussen de Republiek, St. Eustatius en Curaçao enerzijds, en het Deense eiland St. Thomas anderzijds in de periode 1770 tot 1807? Deze vraagstelling verdient op vier punten een toelichting. Allereerst worden met *connecties* in dit onderzoek een uitwisseling van personen, goederen en ideeën bedoeld. Ten tweede wordt er soms het woord ‘Hollands’ gebruikt. Hiermee worden bewoners of cultuur uit de Republiek en haar opvolgers¹⁶, of de eilanden St. Eustatius en Curaçao bedoeld. In de meeste gevallen is dit echter aangegeven met het woord ‘Nederlands’. Deze overkoepelende term is gebruikt, ondanks het feit dat deze anachronistisch is, omdat de ‘Nederlanders’ op St. Thomas niet allemaal oorspronkelijk uit het gewest ‘Holland’ kwamen; de eerste kolonisten waren bijvoorbeeld Zeeuwen. Ten derde is voor het beginjaar 1770 gekozen, omdat de Republiek toen al tekenen van verval vertoonde. 1807 is als eindjaar gekozen, omdat toen de tweede, en ditmaal langdurige, Britse bezetting van St. Thomas begon. De eerste bezetting vond plaats van 1801 tot 1802. Ten slotte wordt er in dit onderzoek tot 1707 over ‘Engelsen’ en ‘Engeland’ geschreven. Pas na dit jaar vielen Engeland en Schotland officieel onder één troon en dan worden de termen ‘Britten’ en Groot-Brittannië’ gebruikt.

¹² Van der Voort, ‘Het Negerhollands’ een uitgestorven creooltaal van de Maagdeneilanden’, 4.

¹³ Van de Voort, *Westindische plantages*, 100.

¹⁴ Hall, *Slave society*, 9.

¹⁵ Per Nielsen, ‘Huizen en wie daarin huisden in het oude Charlotte Amalie op St. Thomas’ in: *Kruispunt: Koloniale Waren 187* (Brugge 2001) 327.

¹⁶ De opvolgers van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden (1588-1795) in de periode 1770-1807 waren chronologisch gezien: de Bataafse Republiek (1795-1801), de Bataafse Gemenebest (1801-1806) en het Koninkrijk Holland (1806-1810).

Historische relevantie

De ontwikkelingen van de Nederlandse connecties zullen om twee redenen worden onderzocht. Om te beginnen is dit onderwerp in de literatuur nog vrijwel onbeschreven, waardoor er naast de eerdergenoemde gegevens nog meer over de Nederlandse connecties met St. Thomas kan worden onderzocht. Ten tweede kunnen de ontwikkelingen van deze connecties ook in een bredere context worden geplaatst. Op die manier voegt het een ontbrekend deeltje aan de complexe puzzel van Nederlandse connecties in het Caribische gebied toe, waardoor dit meer in zijn geheel kan worden begrepen.

Onderzoeksmethoden en opbouw

Deze thesis stoelt op literatuur- en archiefonderzoek, waarbij van zowel kwalitatieve als kwantitatieve gegevens gebruik is gemaakt. Hierbij moeten twee kanttekeningen worden geplaatst. In de eerste plaats is de meeste literatuur over de geschiedenis van de Deense Maagdeneilanden door Deense of Amerikaanse historici behandeld, waardoor de Nederlandse connecties gefragmenteerd aanwezig zijn. Verder berust dit onderzoek, wegens de beperkte digitale beschikbaarheid van de Deense bronnen, voornamelijk op primaire bronnen uit de Nederlandse archieven. Door deze beperkingen wordt er mogelijk geen volledig beeld van de ontwikkelingen van de Nederlandse connecties weergegeven, maar dat is dan ook niet het doel van deze thesis. Het doel is immers het aanwakkeren van interesse onder historici over dit onderwerp.

De opbouw van het onderzoek is als volgt. Het eerste hoofdstuk geeft een informatieve introductie van de Deense koloniale geschiedenis op de Maagdeneilanden tot 1815, omdat hier in Nederland weinig over bekend is. Hoewel de taalkundige, demografische en culturele connecties niet uitgediept zullen worden, zal de historische voetafdruk hiervan, die ten grondslag ligt aan latere connecties, wel behandeld worden. In het volgende hoofdstuk worden de Nederlandse connecties in de literatuur met St. Thomas in de periode 1770 tot 1807 beschreven. Het is de bedoeling de gefragmenteerde informatie bijeen te voegen tot één samenhangend geheel, waarbij onderscheid tussen enerzijds de Republiek, en anderzijds St. Eustatius en Curaçao wordt gemaakt. Vanuit de Republiek was er een financiële connectie in de vorm van plantageleningen – of *negotiaties* genoemd – op de Deense eilanden, en een bestuurlijke connectie tussen de Nederlandse Hervormde Kerk op St. Thomas en de Classis Amsterdam van de Nederduits Gereformeerde Kerk. Verder waren er tussen St. Eustatius en Curaçao enerzijds en St. Thomas anderzijds, twee connecties in de vorm van handel en migratie, waarin joden een belangrijke rol speelden.

In het derde hoofdstuk wordt er dieper ingegaan op de connecties tussen de Republiek en St. Thomas. Er zullen primaire bronnen uit Nederlandse archieven worden geanalyseerd, die daarna in een literaire context worden geplaatst. Hier wordt voornamelijk het ‘fiasco’ van de plantageleningen op St. Thomas behandeld. Verder wordt er een kleine aanvulling op de literatuur van de connectie met de Nederlandse Hervormde Kerk op St. Thomas gemaakt.

Het laatste hoofdstuk concentreert zich op de toenemende migratie na 1795 van vrije kleurlingen naar St. Thomas, die van de eilanden St. Eustatius en Curaçao kwamen. Zij hadden een handels- en migratieconnectie met het eiland. Tevens zal er kort naar verdere connecties tussen enerzijds St. Eustatius en Curaçao, en anderzijds St. Thomas, worden gekeken. Hier kan echter niet diep op worden ingegaan, omdat het primaire bronmateriaal zeer verspreid in de archieven aanwezig is. Daardoor kost het veel tijd om relevante informatie boven water te krijgen. Er zullen echter wel aanknopingspunten voor later onderzoek worden genoemd.

Ten slotte worden in de conclusie alle onderzoekresultaten over de ontwikkelingen van de connecties met St. Thomas samengevat en zal de betekenis van deze resultaten in een bredere historische context worden geplaatst.

Recente kaart van de Amerikaanse Maagdeneilanden, gelegen in het Caribische gebied ten oosten van Puerto Rico: St. Kruis (St. Croix), St. Jan (St. John) en St. Thomas

Hoofdstuk 1

De Deense koloniale geschiedenis van St. Thomas tot 1815

Het Caribische gebied werd in de vijftiende eeuw, voor de komst van de Europeanen, door circa driekwart miljoen Indianen bewoond. Het merendeel hiervan woonde op het eiland Hispaniola – het huidige Haïti en Dominicaanse Republiek. Deze Indianen bestonden uit drie groepen: de Ciboney of Guanahatebey, de Arowakken en de Cariben – waarnaar de regio en zee werden vernoemd.¹⁷ Het is niet duidelijk welke van deze volkeren ten tijde van de komst van de Europeanen op St. Thomas woonden, mogelijk waren dit de Arowakken.¹⁸

1.1 De eerste Europeanen op de Deense Maagdeneilanden

Op 14 november 1493 arriveerden Christoffel Columbus en zijn manschappen, varende onder de Spaanse vlag, als eerste Europeanen op St. Kruis, het meest zuidelijke eiland van de Maagdeneilanden.¹⁹ Ze kwamen hier terecht gedurende hun tweede reis naar de Nieuwe Wereld. Hun bezoek aan het eiland was van korte duur, want vlak na aankomst raakten ze in een fel gevecht met de Cariben verwickeld. Het pleit was snel beslecht in het voordeel van het inheemse volk, met als gevolg dat de Spanjaarden moesten vluchten. Na zijn bezoek vernoemde Columbus de eilanden naar de legende van de Heilige Ursula en haar elfduizend maagden.²⁰

Het was voor de Spanjaarden hun eerste en tevens laatste bezoek aan de Maagdeneilanden. Dit kwam niet door de vijandige ontvangst van de Indianen, maar door economische motieven. Ten eerste waren de eilanden in de ogen van de Spanjaarden te klein qua formaat – in vergelijking met de eilanden op de Grote Antillen – om te koloniseren. Ten tweede viel er weinig waardevols te halen, want goud en zilver waren nauwelijks aanwezig. Als laatste vonden

¹⁷ Franklin W. Knight, *The Caribbean. The genesis of a fragmented nationalism* (2e druk; Oxford 1990 (1e druk: Oxford 1978)) 11.

¹⁸ I. Dookhan, *A history of the Virgin Islands of the United States* (Jamaica: Canoe Press 1994 (oorspronkelijke uitgave, Epping: Caribbean Universities Press 1974)) 16.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ E. Gøbel en B. Verstraete (red.), 'Een beknopte geschiedenis van Deens West-Indië' in: *Kruispunt 187: Koloniale Waren* (Brugge 2001) 35-49, aldaar 35. Volgens de legende is de Heilige Ursula (gestorven circa 383 na Christus) van Keulen de dochter van een christelijke koning Dionotus. Ze werd uitgehuwelijkt aan een Engelse vorst, maar weigerde met hem te trouwen; de reden hiervoor was dat ze haar maagdelijkheid wilde behouden. Vervolgens sloegen zij en 11.000 lotgenoten op de vlucht. Ursula werd tijdens haar vlucht gevangengenomen en gedood door de Hunnen, omdat ze weigerde met hun leider te trouwen.

ze de eilanden, vooral St. Thomas en St. Jan, voor kolonisatie ongeschikt wegens het heuvelachtige landschap.²¹

Latere Europese kolonisten toonden meer interesse in de Maagdeneilanden, waaronder Nederlanders. Over de eerste vestiging van de Nederlanders is echter weinig duidelijkheid. D.C. Hesseling (1859-1941) behandelt deze kwestie in de literatuur.²² De eerste kolonisten, voornamelijk Nederlanders en Engelsen, hadden zich mogelijk rond 1625 op St. Kruis gevestigd. De Nederlanders waren mogelijk uit Brazilië afkomstig, maar dit is niet met zekerheid te zeggen. Ze vestigden zich niet lang op St. Kruis, want ze werden in 1645 gedwongen om naar omringende eilanden te gaan. De reden hiervoor was een bloedige twist om de macht met de Engelse bewoners. Na het vertrek van de Nederlanders werd het eiland korte tijd een Engelse kolonie.²³ Over de daaropvolgende bestemming van de Nederlanders verschillen de meningen in de literatuur.

Volgens de geschriften van Christian Oldendorp, een Moravische zendeling uit de achttiende eeuw, waren de Nederlanders onder andere naar St. Thomas gegaan.²⁴ Hij haalde deze informatie uit berichten van Deense kooplieden, die vermeldden dat er op St. Thomas alleen een handjevol Nederlandse kolonisten en Cariben woonden. De Nederlanders waren volgens hem de laatste overgebleven vluchtelingen van St. Kruis. Maar dit valt niet met zekerheid te zeggen, want Oldendorp onderbouwt zijn beweringen niet met voetnoten.

In tegenstelling tot Oldendorp schreef John Knox, een predikant van de Nederlandse Hervormde Kerk op St. Thomas halverwege de negentiende eeuw²⁵, dat de Nederlanders na hun kortstondige verblijf op St. Kruis niet naar St. Thomas, maar naar St. Eustatius en St. Maarten gingen. Daarnaast achtte hij het onwaarschijnlijk dat St. Thomas door Cariben bewoond was en ging hij er vanuit dat de Nederlanders zich ergens tussen 1657 en 1667 op dit eiland hadden gevestigd. In 1665 hadden de Engelsen, volgens zowel Oldendorp als Knox, St. Thomas tegelijk met St. Eustatius en St. Maarten bezet. Deze bezetting was slechts van korte duur, want bij de vrede van Breda in 1667 hadden de Engelsen de rechten van de Nederlanders op St. Eustatius en St. Maarten erkend. Daarmee kwam de Tweede Engels-Nederlandse Oorlog (1665-1667) ten einde. Ook verlieten de Engelsen St. Thomas al snel, omdat het niet zo vruchtbaar zou zijn geweest.

²¹ Dookhan, *A history of the Virgin Islands*, 28-29.

²² D.C. Hesseling, *Het Negerhollands der Deense Antillen: bijdrage tot de geschiedenis der Nederlandse taal in Amerika* (Leiden 1905) 9-12.

²³ Na een kortstondige Engelse kolonisatie kwam in 1650 het eiland in Spaanse handen en was het kort daarna tot 1695 Frans bezit.

²⁴ C. Oldendorp, *Geschichte der Mission der evangelischen Brüder auf den caraibischen Inseln S. Thomas, S. Kruis, und S. Jan* (Olms 1995; heruitgave uit 1777). Zie ook H. van der Voort, 'De werkzaamheid van Christiaan Oldendorp' in: *Kruispunt: Koloniale Waren* 187 (Brugge 2001) 171-189, aldaar 172-173. De oorsprong van de Moravische zendingen ligt bij de Hussieten in Tsjechië. Ze werden ook wel 'Hernhutters' genoemd. Deze zendingen deden hun bekeringswerk op de Caribische eilanden. Ze vielen om twee redenen op. Allereerst verrichtten ze hun bekeringswerk zonder dwang of minachting, zoals andere zendingen dat vaak wel deden. Verder probeerden ze als enige religieuze groep ook slaven te bekeren.

²⁵ Zie John P. Knox, *A historical account of St. Thomas* (New York 1966; oorspronkelijke uitgave 1852).

Hesseling twijfelt aan de conclusies van Oldendorp en Knox. Hij vermoedt dat er mogelijk pas in 1665 Nederlanders naar St. Thomas waren gegaan, nadat ze door de Engelsen tijdelijk van St. Eustatius en St. Maarten waren verdreven. Vervolgens waren de Engelsen hen achterna gegaan, maar zijn volgens hem de redenen voor het kortstondige Engelse vertrek van St. Thomas onduidelijk. Pas vanaf 1672 verscheen er, met de komst van de Denen, betrouwbare documentatie over de eilandbewoners.

De aanwijzingen in de literatuur komen dus niet met elkaar overeen, waardoor het eerste moment van de Nederlandse vestiging op St. Thomas moeilijk te bepalen is. Wel wordt hieruit duidelijk de Nederlanders er zeer waarschijnlijk eerder dan de Denen waren.

1.2 Het Deense kolonisatieproces (1671-1733)

De eerste vermelding van een Deens bezoek aan St. Thomas dateert van 30 maart 1666. Eric Smidt, een Deen, zou naar St. Thomas zijn gevaren en het vervolgens als Deens bezit hebben geclaimd. Erg lang heeft hij zijn claim niet kunnen behouden, want hij overleed al kort na aankomst als gevolg van de beroerde omstandigheden op het eiland, waaronder ziektes en voedselschaarste. Waaraan hij precies overleed is echter niet duidelijk.²⁶

De Deense kolonisatie in het Caribische gebied begint pas officieel met de oprichting van de Deense West-Indische Compagnie (Deens: *Vestindisk Kompagni*) op 11 maart 1671. In datzelfde jaar namen de Denen bezit van St. Thomas. Op 23 mei 1672 landde Jorgen Iwersen, de eerste Deense gouverneur, op het eiland. Hij trof er een handjevol kolonisten aan, waarvan het merendeel Nederlanders waren.²⁷ Volgens Hein van der Voort – die vooral over het ontstaan van het Negerhollands schrijft – was de overgrote meerderheid van de Nederlanders van Zeeuwse of West-Vlaamse afkomst, omdat een groot deel van de woordenschat uit het *Negerhollands* met hun dialecten overeenkomt.²⁸

Zonder slag of stoot ging de Deense kolonisatie van St. Thomas echter niet. De Denen stuitten al vroeg op verzet of protest van andere koloniale machten. Zo waren de Spanjaarden in Puerto Rico niet blij met een andere kolonisator in hun nabije omgeving. Regelmatig gingen ze midden in de nacht naar St. Thomas om de Denen van hun slaven en vee te beroven.²⁹ Daarnaast protesteerden de Engelsen tegen de Deense kolonisatie, maar werden er geen noemenswaardige maatregelen getroffen.³⁰ Hiermee was het nog niet afgelopen. In 1718 leidde de Deense

²⁶ Luther K. Zabriskie, *The United States Virgin Islands: historical and descriptive commercial and industrial facts, figures and resources* (Stonington 1985) 1-2.

²⁷ Knox, *A historical account of St. Thomas*, 45.

²⁸ Van der Voort, 'Het Negerhollands van de Maagdeneilanden', 59.

²⁹ Knox, *A historical account of St. Thomas*, 51.

³⁰ Westergaard, *The Danish West Indies under Company rule*, 41-42.

kolonisatie van St. Jan tot hernieuwde protesten van beide partijen, maar dit keer bleef het slechts bij verbale uitingen. Pas in 1733 was de Deense kolonisatie compleet toen het vruchtbare St. Kruis voor 750.000 livres van Frankrijk werd gekocht.³¹

1.3 Een Deense minderheid in een kosmopolitische maatschappij

Door de kolonisatie van de Maagdeneilanden kon Denemarken exotische producten gaan verbouwen, zoals suiker, tabak en katoen. Suiker werd het grootste exportproduct van de eilanden.³² Al snel stuitten de Denen echter op hetzelfde productieprobleem als de andere Europese machten: de aanvoer van voldoende arbeidskrachten. De inheemse bewoners waren immers bij de Deense kolonisatie aankomst slechts een kleine groep en bleken ongeschikt voor het zware plantagewerk te zijn.³³ Er moest dus naar een andere oplossing worden gezocht.

De Deense West-Indische Compagnie probeerde vervolgens blanke inwoners uit Kopenhagen over te halen om naar de Deense eilanden te komen. Deze poging mislukte echter volledig, want de migranten stierven snel als gevolg van het zware werk op de plantages of de talloze tropische ziektes die op het eiland voorkwamen.³⁴ Daarna besloten de Denen, net als de meeste Europese mogendheden, te kiezen voor een andere optie: zwarte slaven uit Afrika.³⁵ Deze optie bestond al langer, want ruim voor de ontdekking van de Nieuwe Wereld werden Afrikaanse slaven door Portugezen als arbeidskrachten gebruikt. Zij hadden dit idee van hun Moorse overheersers op het Iberisch schiereiland overgenomen.³⁶ De slaven waren, in verhouding tot de blanke bevolking, ruim in de meerderheid. Zo waren er in 1715 meer dan 3.000 slaven en slechts 546 blanken op het eiland.³⁷

De Denen vormden, gedurende de periode dat St. Thomas in hun bezit was, nooit de meerderheid van de blanke bevolking. Al in het begin waren de Nederlanders het sterkst vertegenwoordigd. In 1686 was 24,7 procent van de volwassen bevolking van Nederlandse afkomst en in 1688 was dit naar 44,6 procent gestegen.³⁸ Verder had St. Thomas net als vele andere Caribische eilanden een kosmopolitisch karakter. In 1688 telde St. Thomas 148 inwoners met 11 verschillende nationaliteiten: 66 Nederlanders, 31 Engelsen, 17 Denen en Noren, 17 Fransen, 4 Ieren, 4 Vlamingen, 3 Duitsers, 3 Zweden, 1 Schot, 1 Braziliaan en 1 Portugees.

³¹ Dan H. Andersen, 'Denmark-Norway, Africa, and the Caribbean, 1660-1917: modernisation financed by slave and sugar' in: P.C. Emmer, O. Pétré-Grenouilleau and J.V. Roitman (red.), *A deus ex machina revisited: Atlantic colonial trade and European economic development* (Leiden 2006) 291-315, aldaar 294; Knox, *A historical account of St. Thomas*, 78-79.

³² Dookhan, *A history of the Virgin Islands*, 76.

³³ Ibidem, 28-29.

³⁴ Westergaard, *The Danish West Indies under Company rule*, xxi-xxii.

³⁵ E. Göbel, 'De Deense verordening van 16 maart 1792 tot afschaffing van de slavenhandel' in: *Kruispunt: Koloniale Waren 187* (Brugge 2001) 262-279, aldaar 262.

³⁶ Westergaard, *The Danish West Indies under Company rule*, 137.

³⁷ Hall, *Slave society*, 7.

³⁸ Ibidem, 9.

De planters waren de grootste sociale groep, die leefden van de opbrengsten van hun plantages en handel. In 1688 behoorde er, van de 76 geregistreerde volwassenen, 56 tot deze groep.³⁹ In de jaren die volgden zou deze groep in aantallen blijven toenemen. In het jaar 1690 en 1691 werden St. Eustatius en Saba door Frankrijk veroverd – als gevolg van de Negenjarige Oorlog (1688-1697) tussen Frankrijk en onder andere de Republiek – waardoor er veel Nederlandse planters met hun bezittingen naar het naburige St. Thomas vluchtten. Zij wilden met deze vlucht voorkomen dat hun bezit en slaven hen werden afgenomen. In 1765 waren de Nederlanders nog steeds de grootste groep op het eiland; ze waren met twee keer zoveel als de Denen.⁴⁰

1.4 Een mislukte plantagekolonie

Op St. Thomas werden de plantages nooit een succes, omdat de grond in de loop van de tijd minder vruchtbaar werd. Daardoor gingen de opbrengsten omlaag. Dit had drie samenhangende redenen. Ten eerste werd er vaak rooibouw op de plantages gepleegd, dat nadelige gevolgen voor de grond had. Ten tweede hadden de planters een beperkte technische kennis van plantagebouw, waardoor er niet efficiënt werd geproduceerd. Ten derde was er te weinig kapitaal onder de planters om verbeteringen aan te kunnen brengen.⁴¹ Verder speelden het terrein en klimaat ook een rol in het mislukken van de plantages. St. Thomas was wegens het heuvelachtige terrein niet geschikt voor het verbouwen van suikerriet.⁴² Het hoogste punt op het eiland bedroeg 590 meter en was daarmee het hoogste van de drie Maagdeneilanden. Tevens bemoeilijkten veel ruige toppen en scherpe randen op het eiland de aanleg van plantages.⁴³ Daarnaast was de vruchtbaarheid sterk afhankelijk van de jaarlijkse neerslag. Extreme weersomstandigheden, zoals orkanen en droogtes, zorgden er regelmatig voor dat de productie verloren ging.⁴⁴

In 1725 werd het hoogtepunt van de plantageproductie op St. Thomas bereikt. Daarna ging het snel bergafwaarts en liep het aantal plantages fors terug. In 1725 telde het eiland 177 plantages, in 1754 nog 154. Het eiland St. Jan kende hetzelfde probleem, maar in mindere mate dan St. Thomas. De plantages waren daar vaak groter dan op St. Thomas en dat leverde dus ook een hogere productie op.⁴⁵

De matige productie op St. Thomas had een nadelig gevolg voor de planters, want zij waren niet meer in staat om de rentes van hun leningen aan de Deense West-Indische Compagnie af te betalen. Eerder had de Compagnie aan hen krediet verstrekt, zodat zij hun plantages konden financieren. De schulden aan de Compagnie liepen daardoor steeds verder op.

³⁹ Westergaard, *The Danish West Indies under Company rule*, 121; Hall, *Slave society*, 4-6; Klooster, *Illicit riches*, 42.

⁴⁰ Hall, *Slave Society*, 11.

⁴¹ Dookhan, *A history of the Virgin Islands*, 76.

⁴² Nielsen, 'Huizen en wie daarin huisden in het oude Charlotte Amalie op St. Thomas', 319.

⁴³ Hall, *Slave society*, 3.

⁴⁴ Westergaard, *The Danish West Indies under Company rule*, 5, 182-183.

⁴⁵ Dookhan, *A history of the Virgin Islands*, 73-75, 79.

In 1747 telde hun schuld nog 136,000 rigsdalers⁴⁶, terwijl deze in 1753 tot 562,000 rigsdalers was opgelopen: een toename van meer dan 400 procent. Een andere oorzaak voor het oplopen van de schulden was de toename van het aantal planters: van 207 in 1747 naar 354 in 1753.⁴⁷

Na 1733 vertrokken er ook planters van St. Thomas naar St. Kruis. Dit had een aantal redenen. Ten eerste was dit eiland met een oppervlakte van 135 vierkante kilometer groter dan de twee andere eilanden. De oppervlakte van St. Thomas bedroeg slechts 45 vierkante kilometer en die van St. Jan maar 32 vierkante kilometer.⁴⁸ Ten tweede was St. Kruis vruchtbaarder dan de twee andere eilanden. Ten derde gold op St. Kruis een minder zware belastingdruk dan op St. Thomas. Ten slotte was de monopolie, in tegenstelling tot St. Thomas, op de slavenhandel van de Deense West-Indische Compagnie afgeschaft. Op die manier konden de planters op St. Kruis eenvoudiger aan slaven komen. In de loop van de achttiende eeuw waren om die redenen de plantages op dit eiland wel succesvol, vooral op het gebied van de suikerproductie.⁴⁹

Het succes van de plantages op St. Kruis was terug te zien in het vestigingspatroon van de bewoners. Vanaf de tweede helft van de achttiende eeuw woonde ongeveer driekwart van de bevolking op het platteland. Op St. Thomas was er in deze periode een tegengesteld vestigingspatroon te zien, want hier woonde de helft van de bevolking juist rondom de hoofdstad Charlotte Amalie.⁵⁰ Dit vestigingspatroon was door het opkomende succes van de handel ontstaan.

1.5 St. Thomas, een bloeiend handelscentrum

Na het mislukken van de plantages op St. Thomas werd handel een nieuwe bron van inkomsten. Dit werd pas echt een succes in de tweede helft van achttiende eeuw. De eerste kleine successen waren echter wel al eerder zichtbaar. Een aantal factoren lagen hieraan ten grondslag. Allereerst speelde de gunstige ligging van de haven van St. Thomas een grote rol in haar latere succes. De haven lag beschut in een baai, waardoor het schepen enige bescherming bood tegen de extreme weersomstandigheden, die regelmatig in het Caribische gebied voorkomen. Alleen tegen verwoestende orkanen was niets bestand. Daarnaast waren er verschillende kleine baaien aanwezig, waardoor het eiland makkelijk per schip te bereiken was. Daarom trok St. Thomas al vanaf het begin van de Deense kolonisatie de aandacht van reizigers uit verschillende delen van

⁴⁶ Zie Westergaard, *The Danish West Indies under Company rule*, 34. De rigsdaler was de Deense munteenheid van 1625 tot 1873. Een rigsdaler stond ongeveer gelijk aan iets meer dan twee Nederlandse guldens. Zie ook *Marteau Early 18th century converter*, <http://www.pierre-marteau.com/currency/converter/>. Deze converter is geschikt voor het uitrekenen van verschillende valutawaardes gedurende de eerste helft van de achttiende eeuw. In dit onderzoek is voor omrekeningen in valuta telkens deze converter gebruikt.

⁴⁷ Westergaard, *The Danish West Indies under Company rule*, 236.

⁴⁸ Hall, *Slave society*, 3.

⁴⁹ Knox, *A historical account of St. Thomas*, 85.

⁵⁰ Dookhan, *A history of the Virgin Islands*, 143.

het Caribische gebied. Het eiland diende als een toevluchtsoord of een plek ter voorbereiding van de rest van de reis.⁵¹

Daarnaast speelde het Deense beleid een belangrijke rol in de groei van de handel. Gedurende het begin van de achttiende eeuw oefende de kosmopolitische bevolking invloed uit op dit beleid. De eerste stappen hiervoor werden, na het stijgen van de welvaart tijdens de Spaanse Successieoorlog (1701-1714), door de plantersklasse gezet. Handel was de sleutel tot succes geworden en de toegenomen welvaart smaakte uiteraard naar meer.⁵² De planters waren verontwaardigd over de handelsbeperkingen die door de Compagnie waren opgelegd, waaronder hoge belastingen op bezit voor uitgaande migranten. In 1706 ging een delegatie planters naar Kopenhagen om hun belangen te vertegenwoordigen, maar zonder veel resultaat.⁵³ In 1715 ontstond er een klachtencommissie, waarin vooral planters zaten. Vervolgens reisden ze opnieuw naar het Deense hof in Kopenhagen om hun beklag te doen over het beleid van de Compagnie. De Deense vorst gaf hier uiteindelijk gehoor aan. De belasting op bezit per hoofd van de bevolking werd van 25 procent naar tien procent bijgesteld. Verder werd de handel opengegooid voor de inwoners van St. Thomas tegen betaling van zes procent voor uitgaande goederen, en vijf procent voor binnenkomende goederen. Het beleid leek te zijn versoepeld, maar dat was toch niet helemaal het geval. Er mochten nog steeds geen goederen naar Denemarken, Hamburg of Bremen worden vervoerd, want dit privilege lag in handen van de Compagnie. Desondanks hadden de maatregelen wel het gevolg dat de handel een sterke impuls kreeg. Hierna zou het Deense beleid langzamerhand versoepelen.⁵⁴

In 1724 werd het eiland tot een vrijhaven gemaakt, maar kende het nog een aantal beperkingen. In de eerste plaats moesten kooplieden nog steeds verplicht belasting over de import of de export van producten betalen.⁵⁵ Verder was de slavenhandel in handen van de Compagnie. Echter, miste de Compagnie op deze manier veel inkomsten. Daarom werden in 1747 de maatregelen weer teruggedraaid, maar zonder succes.⁵⁶ De inkomsten liepen snel terug en de schulden stapelden zich op. In de eerste plaats kwam dit door het bestaan van grootschalige smokkelhandel in het gehele Caribische gebied.⁵⁷ In de tweede plaats werd het exclusieve recht van de Compagnie op de slavenhandel vanuit Afrika afgeschaft.⁵⁸ Het leidde tot protesten onder de planters en in 1748 werd er opnieuw een delegatie naar Kopenhagen gezonden.⁵⁹

⁵¹ Knox, *A historical account of St. Thomas*, 42.

⁵² Dookhan, *A history of the Virgin Islands*, 89.

⁵³ Westergaard, *The Danish West Indies under Company rule*, xi, 187.

⁵⁴ Ibidem, 190.

⁵⁵ Knox, *A historical account of St. Thomas*, 67.

⁵⁶ Dookhan, *A history of the Virgin Islands*, 90.

⁵⁷ Westergaard, *The Danish West Indies under Company rule*, 192-193.

⁵⁸ Zabriskie, *Virgin Islands*, 9.

⁵⁹ Westergaard, *The Danish West Indies under Company rule*, 232.

Pas in 1754 besloot de Deense vorst Frederik V (1723-1766), naar aanleiding van de slechte ontwikkelingen en de aanhoudende protesten van de planters, dat het genoeg geweest was, en hief de Deense West-Indische Compagnie op. Vervolgens nam hij de gemiddelde waarde van de 1250 aandelen van de Compagnie over. Deze overname werd door de Deense staat met een investering van 2.239.446 rigsdalers – ongeveer 5.598.615 gulden – aan staatobligaties bekrachtigd, waarvan 1.250.000 rigsdalers – ongeveer 3.125.000 gulden – voor de betaling aan de aandeelhouders van de Compagnie werd gereserveerd. Voortaan stond de nieuwe Compagnie dus onder het directe gezag van de Deense vorst.⁶⁰

Toch bleef het slecht gaan met de Compagnie. In 1756 kwam er geen enkel Deens schip de haven van St. Thomas binnen. Dit resulteerde opnieuw in protesten van de bevolking en eisen naar meer vrijheid in de handel. Frederik V gaf hier echter pas na acht jaar gehoor aan. In 1764 werd St. Thomas tot vrijhaven verklaard en St. Jan volgde in 1767. Daarbij verspoelde de vorst zijn beleid tegenover buitenlandse vestiging. Buitenlanders kregen toen dezelfde behandeling als de Denen en waren twee jaar van militaire dienst ontheven.⁶¹ Verder werd de exportbelasting op zowel katoen als suiker verminderd. Deze maatregelen hadden als gevolg dat de handel op St. Thomas opnieuw een sterke impuls kreeg.⁶²

1.6 De Deense neutraliteit

Het is opvallend dat de Denen bijna de gehele achttiende eeuw neutraal bleven. Van 1720 tot 1800 raakten ze slechts tweemaal in oorlog met een andere natie. In 1762 was dit met de Russen en in 1788 met hun Zweedse burenen. Beide keren vonden de oorlogen plaats in Europa, maar nooit in het Caribische gebied. Deze neutraliteit is eenvoudig te verklaren, want Denemarken was in vergelijking met de andere Europese kolonisators maar een bescheiden macht. Daarom werden de Denen nooit echt als een concurrent gezien, waardoor hen een oorlog meestal bleef bespaard.⁶³

Deze neutrale positie had een gunstige invloed op de handel en welvaart op St. Thomas. Vooral gedurende oorlogen tussen verschillende Europese grootmachten, waar de Denen zich meestal van onthielden, was de haven van St. Thomas een belangrijk handelscentrum in het Caribische gebied. De eerdergenoemde liberale maatregelen van 1764 zorgde voor de komst van veel buitenlandse kooplieden naar het eiland. Ook tijdens de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog (1775-1783), deden kooplieden op St. Thomas weer goede zaken.

Het eiland profiteerde vooral in 1781 en 1782, want door een Britse aanval in 1780 op St. Eustatius, tot dan toe een belangrijk handelscentrum, was de handel naar St. Thomas

⁶⁰ Ibidem, 240.

⁶¹ Hall, *Slave society*, 23.

⁶² Knox, *A historical account of St. Thomas*, 88.

⁶³ Andersen, 'Denmark-Norway, Africa, and the Caribbean, 1660-1917', 294-296.

verschoven.⁶⁴ Van 1792 tot 1801 kwam St. Thomas tot een ongekennde bloei in de handel, dankzij de uitbraak van de Franse Revolutie en de daaropvolgende conflicten tussen verscheidene Europese grootmachten. De neutrale haven van St. Thomas werd een handelsparadijs voor buitenlandse kooplieden, dat als gevolg had dat het aantal migranten flink toenam. Gedurende deze periode vroegen er ongeveer 1596 buitenlanders het burgerschap aan op St. Thomas.⁶⁵ Tevens was er nog een aantrekkelijke optie voor buitenlanders op het eiland: de mogelijkheid om onder de Deense en dus neutrale vlag te varen. Het was een handig middel om oorlogsschepen van de strijdende partijen te kunnen omzeilen. Hierdoor werden goederen minder snel in beslag genomen en werd het financiële risico van een reis beperkt.⁶⁶

1.7 Oorlog in Deens West-Indië

In 1801 kwam er met een Britse aanval op St. Thomas een einde aan de neutrale positie van Denemarken. De directe aanleiding hiervoor was het sluiten van het Tweede Verbond van Gewapende Neutraliteit (1800-1801) tussen Denemarken, Zweden, Pruisen en Rusland. Het voornaamste doel hiervan was de bescherming van hun commercie tegen oorlogvoerende naties. Dit verbond was echter niets nieuws. Het Eerste Verbond van Gewapende Neutraliteit (1780-1783) werd al gedurende de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog gesloten en verklaarde dat alle neutrale naties het recht hadden om handel te drijven met landen die in oorlog waren. Dit verbond werd tussen Rusland, Denemarken, Zweden, Pruisen, het Heilige Roomse Rijk, Portugal, Napels-Sicilië en het Ottomaanse Rijk gesloten. Daarnaast was dit verbond tegen de agressieve Britse expansiepolitiek gericht. Ook de Republiek stond op het punt om toe te treden, maar de Britten zagen dit als een directe oorlogsverklaring. Door oplopende spanningen tussen beide landen gedurende de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog was de relatie tussen beide landen verslechterd. Dit speelde een belangrijke rol in het ontstaan van de Vierde Engels-Nederlandse Oorlog (1780-1784).⁶⁷

In 1801 zagen de Britten het sluiten van het Tweede Verbond van Gewapende Neutraliteit door Denemarken als een afkeuring van hun buitenlandse beleid en ze besloten tot de aanval over te gaan. Op 2 april 1801 werd de Deense vloot bij Kopenhagen verslagen. Tegelijkertijd begonnen de Britten een offensief in het Caribische gebied, waarbij ook St. Thomas gevaar liep. Eerst blokkeerde de Britse vloot de haven, alvorens het eiland zonder al teveel tegenstand werd ingenomen. De verovering duurde slechts tien maanden, maar zorgde er wel voor dat de handel kort stil kwam te liggen. Deze bloeide na het vertrek van de Britten weer op. De Denen konden er maar kort van genieten, want in 1807 waren de Britten weer terug.

⁶⁴ Ibidem, 302-306.

⁶⁵ Knox, *A historical account of St. Thomas*, 90.

⁶⁶ Ibidem, 101.

⁶⁷ Ibidem, 91-92.

Ditmaal voor ruim acht jaar. Tijdens deze bezetting van alle drie de Maagdeneilanden werden de Denen gedwongen zich in het continentaal stelsel te schikken.⁶⁸ Na het einde van de Napoleontische oorlogen in 1815 kregen de Denen hun eilanden weer terug en bloeide in de loop van de negentiende eeuw de handel en scheepvaart opnieuw op. Toen werd er vooral met de voormalige Portugese en Spaanse koloniën gehandeld, zoals Brazilië en Venezuela, die rond 1820 onafhankelijk waren geworden.⁶⁹

1.8 Slavenhandel en slavernij op de Deense eilanden

Denemarken heeft zich net als andere koloniale machten aan slavernij en slavenhandel schuldig gemaakt. Van 1626 tot 1825 werden er 111.041 slaven door Denemarken vanuit Afrika naar de Nieuwe Wereld verscheept.⁷⁰ Dit is in verhouding tot andere grootmachten slechts een klein aandeel, ongeveer 0,89 procent van het totaal (tabel 1.8).

Tabel 1.8: Aantallen verscheepte slaven per land in de periode 1500-1866

Spanje	Portugal	Groot-Brittannië	Nederland	Verenigde Staten	Frankrijk	Denemarken	Totaal
1.061.524	5.848.265	3.259.440	554.336	305.326	1.381.404	111.041	12.521.336

Bron: www.slavevoyages.org.

Als gevolg van de slavenhandel ontstond er gedurende de achttiende eeuw een slavenmaatschappij op de Deense eilanden, die gekenmerkt werd door een blanke overheersing op sociaal, politiek en economisch vlak. De maatschappij was, net als in andere Caribische gebieden, verdeeld in verschillende klassen. De structuur ervan was piramidevormig: de blanken aan de top, in het midden een groep vrije kleurlingen en helemaal onderaan de slaven. De slaven waren in verhouding tot de andere twee groepen ruim in de meerderheid. In 1715 woonden er 3.000 slaven tegenover 546 blanken.⁷¹ Dit zorgde ervoor dat onder de blanken structureel een angst voor een slavenopstand aanwezig bleef.⁷²

Het is misschien geen verrassing dat de Nederlandse invloed op deze slavernij over het algemeen groot was. Op de plantages werd immers overwegend het *Negerhollands* gesproken

⁶⁸ Ibidem.

⁶⁹ Gøbel en Verstraete, 'Een beknopte geschiedenis van Deens West-Indië', 44-45.

⁷⁰ Gøbel, 'De Deense verordening van 16 maart 1792 tot afschaffing van de slavenhandel', 262.

⁷¹ Zie pagina 14, voetnoot 37.

⁷² Gøbel en Verstraete, 'Beknopte Geschiedenis van Deens West-Indië, 1666-1971', 39.

en de Nederlandse planters waren goed op het eiland vertegenwoordigd. De Nederlanders hebben dan ook invloed op de Deense slavenhandel gehad, vooral in de vroege periode. Op 24 november 1685 tekende de Deense vorst Christian V (1646-1699) een verdrag met de hertog van Brandenburg, de eigenaar van de Brandenburgse Afrikaanse Compagnie. Het gaf deze compagnie toestemming om de slavenhandel op St. Thomas te gaan verzorgen. Dit had als reden dat de Brandenburgers gunstige aanvoerplekken in West-Afrika bezaten: Gros Friedrichsburg en fort Dorothea. De Nederlanders waren de belangrijkste aandeelhouders in deze compagnie. Toch zou de Brandenburgse Afrikaanse Compagnie geen succes worden, want al in 1717 werd deze – na een eerder faillissement – opgeheven.⁷³

Gedurende het einde van de achttiende eeuw veranderde de Deense ideeën over de slavenhandel. Al in 1792 zette Denemarken, als eerste land ter wereld, stappen richting de afschaffing van de slavernij. De Deense vorst Christian VII (1749-1808) maakte een wet voor de afschaffing van de Deense trans-Atlantische slavenhandel met als reden dat Denemarken te afhankelijk van andere naties – onder andere Groot-Brittannië – voor de toevoer van slaven was geworden. Dit gold vooral voor St. Kruis, het eiland met het grootste aantal slaven van de drie Deense eilanden. De invloed van de Britten was groot bij deze beslissing, omdat zij zelf op het punt stonden de slavenhandel af te schaffen. De Deense eilanden hadden echter nog steeds slaven nodig. Om die reden bood de Deense staat leningen en subsidies aan planters die slaven op hun plantages nodig hadden. Men was bang dat, door de geringe bevolkingsgroei op de eilanden, de slavenpopulatie sterk zou afnemen. Pas in 1803 ging de wet officieel in. In 1807 werd de handel met de komst van de Britten pas stilgelegd, maar bleef slavernij gewoon op de eilanden bestaan. Pas in 1848 werd de slavernij op de Deense eilanden definitief afgeschaft, als gevolg van een dreigende slavenoproer op St. Kruis.⁷⁴

⁷³ Westergaard, *The Danish West Indies under Company rule*, 93.

⁷⁴ Hall, *Slave society*, 23; Gøbel en Verstraete, 'Beknopte geschiedenis', 43.

Hoofdstuk 2

De Nederlandse connecties in de literatuur beschreven (1770-1815)

In het vorige hoofdstuk werd er sporadisch naar de Nederlandse invloed op St. Thomas gekeken en bleek dat er al vroeg sprake was van een sterke Nederlandse invloed op demografisch, cultureel en taalkundig gebied. Dit hoofdstuk gaat dieper in op de Nederlandse connecties met het eiland van 1770 tot 1815. Hoe ontwikkelden zich de connecties tussen de Republiek, St. Eustatius en Curaçao enerzijds en St. Thomas anderzijds volgens de literatuur?

2.1 Connecties met de Republiek: plantageleningen en de Nederlandse Hervormde Kerk

Tussen de Republiek en St. Thomas waren er twee connecties in de periode van 1770 tot 1807. Ten eerste was er een financiële connectie in de vorm van plantageleningen. Ten tweede was er een bestuurlijke connectie tussen de Nederlandse Hervormde Kerk op St. Thomas en de Classis Amsterdam van de Nederduits Gereformeerde Kerk. Op de financiële connectie zal als eerste worden ingegaan.

2.1.1 Een financiële connectie met de Republiek: plantageleningen

In het jaar 1767 is het eerste aanknopingspunt naar de connecties tussen de Republiek en St. Thomas terug te vinden, want toen stelde A. ter Borch & Zonen – een handelshuis uit Amsterdam – de eerste plantagelening als onderpand van Deense plantages op. Het was een gevolg van een versoepelde wetgeving die de Denen in datzelfde jaar namen ten aanzien van de buitenlandse invloed op het eiland.⁷⁵ Een plantagelening werd ook wel een *negotiatie* genoemd. Onder de *negotiatie* viel overigens niet alleen de lening zelf, maar ook het soort vennootschap die het geld ervoor uitgaf en beheerde.⁷⁶ Waar zijn de wortels hiervan te vinden en hoe ging een *negotiatie* precies in zijn werk?

⁷⁵ Van de Voort, *Westindische plantages*, 100.

⁷⁶ Ibidem, 92.

De *negotiaties* stammen uit de vroege achttiende eeuw. De Republiek bevond zich toen in een overgangfase van een productie economie naar een economie gebaseerd op financiële dienstverlening.⁷⁷ Er was toen echter nog geen financieringssysteem bedacht die een oplossing voor de groeiende plantage-economie bood. Dit moest een wisselwerking zijn tussen enerzijds de planters op St. Thomas en anderzijds de investeerders uit de Republiek.⁷⁸ In 1753 werd de oplossing gevonden door Willem Gideon Deutz, de toenmalige burgemeester van Amsterdam, en kort daarop werd de eerste West-Indische plantagelening uitgegeven. Een plantage werd in onderpand voor de lening gegeven en het kapitaal werd verspreid onder verschillende investeerders die daarvoor een aandeel in de vorm van een obligatie kregen. De directe aanleiding voor het bedenken van de *negotiatie* was om planters in Suriname te helpen met het herstel van hun krediet, want daar was nog geen goedwerkend stelsel. Na de eerste *negotiatie* breidden de leningen zich uit naar de Britse West-Indische eilanden⁷⁹, en al snel verspreidden de *negotiaties* zich door het Caribische gebied.⁸⁰

De contacten met betrekking tot de plantageleningen werden vaak door een bemiddelingspersoon geleid: een bankier of koopman. Vaak was dit de *agent*, ook wel *agendaris* genoemd, van een handelshuis die de plantagelening had verstrekt. Hij had een aantal belangrijke taken. Om te beginnen was hij eindverantwoordelijk voor de *negotiatie* en de administratie van de lening. Verder was hij toezichthouder op de betalingen van de planters en moesten ze een deel van hun opbrengsten naar hem zenden. Daarnaast vroeg hij de planters om jaarlijks een inventaris met een taxatie van hun plantage toe te zenden. Tot slot moest de bemiddelaar verantwoording afleggen aan de commissarissen die door de obligatiehouders van het handelshuis ter vertegenwoordiging waren gekozen.⁸¹

De looptijd van een dergelijke lening was meestal twintig jaar, waarvan de aflossing ongeveer rond het tiende jaar begon. Echter, soms kon de looptijd erg schommelen: van enkele jaren tot meer dan 25 jaar.⁸² Aanvankelijk hadden de meeste leningen een rentepercentage van tussen de vijf en zes procent, maar dit werd na 1780 nog amper door de planters betaald.⁸³ De bedragen van de leningen bleven in het laatste kwart van de achttiende eeuw onder de 1.000.000 gulden. Na de Amsterdamse kredietcrisis van 1773 liep de kredietverstrekking snel terug en bleef het op een laag niveau steken.⁸⁴

⁷⁷ Jan de Vries en Ad van der Woude, *The first modern economy. Success, failure and perseverance of the Dutch economy, 1500-1815* (Cambridge 1997) 141-143.

⁷⁸ Van de Voort, *Westindische plantages*, 84.

⁷⁹ Ibidem.

⁸⁰ Ibidem, 93-99.

⁸¹ Ibidem, 109.

⁸² Ibidem.

⁸³ Ibidem, 187.

⁸⁴ Ibidem, 185.

De eerdergenoemde Deense versoepelde wetgeving van 1767 werd in het verlengde van hun neutrale handelsbeleid ingevoerd. Dit werd op een aantal punten gedaan. Allereerst werden producten afkomstig uit de Deense eilanden van exportbelasting vrijgesteld, als ze tegen geïmporteerde goederen werden geruild. Daarnaast werd de import van Noord-Amerikaanse en West-Indische producten tegen een belasting van 2,5 procent toegestaan en werd de wederexport van de producten met vijf procent belast. Daardoor werd het voor planters een stuk gunstiger om leningen bij grote Amsterdamse handelshuizen af te sluiten, omdat hun producten – waarvan een deel van de opbrengsten hun rente dekte – nu relatief veilig naar de plaats van bestemming konden worden geloodst. Een bijkomend gevolg was echter dat de Deense suikerexport, door de enorme investeringen die hiermee gemoeid gingen, in gevaar werd gebracht. Gelukkig werden hier onmiddellijk passende oplossingen voor gevonden. In de eerste plaats nam de Deense regering de buitenlandse schulden over, waardoor de import met een derde toenam. Verder werd er in 1772 een wet opgesteld die ervoor zorgde dat ruwe suiker uit West-Indië vier weken bij haar producenten bleef liggen, om vervolgens pas verscheept te mogen worden. Ten slotte werd de export van suiker en andere West-Indische producten via Denemarken met premies gestimuleerd.⁸⁵

Tevens waren er, behalve het handelshuis A. ter Borch & Zonen, nog meer handelshuizen uit Amsterdam op de Deense eilanden actief: Lever & De Bruine, Hope & Co, Hendrik Hoffham & Zoon, Joan Hodshon & Zoon, Gabriël Bourcourd & Zoon, Bouwens & van der Hoop, Beukens & Volmar, Jan Berkwout & Paul Hurgronje en Frederik Berewout.⁸⁶ Zij begonnen in de periode 1767 tot 1773 met het investeren in de plantages.

Hoe liep het verder met deze verstrekte plantageleningen af? Volgens J.P. Van de Voort eindigde het in een financieel fiasco voor de kredietverstrekkers. De investeringen bedroegen ongeveer 76 tot 80 miljoen gulden, maar rond 1800 was hiervan minder dan 25 procent terugbetaald. De oorzaak van dit fiasco had twee kanten. Aan de ene kant lag de schuld bij de kapitaalhouders zelf. Ze hadden immers te weinig kennis van de plantages waarin ze investeerden en wisten dus ook niet of de plantages geld zouden opleveren. Daarnaast was er een beperkte controle op de terugbetalingen en werden de regels vaak versoepeld. Aan de andere kant gingen de planters niet efficiënt te werk, waardoor de opbrengsten tegenvielen: ze pleegden grootschalige rooibouw op het land, waren niet kundig in het aanleggen van plantages en maakten geen gebruik van bemesting. Van de Voort benadrukt dat deze situatie vooral gold voor Suriname, waar uiteindelijk veel van de leningen door rijke Britse planters werden overgenomen.⁸⁷ Over de Deense eilanden en hun afloop schrijft Van de Voort echter niets. Daarom is dit een punt voor verder onderzoek. In hoofdstuk 3 wordt hierop ingegaan.

⁸⁵ Ibidem, 100-103.

⁸⁶ Ibidem, 272-276. Van de Voort geeft op deze pagina's een overzicht van de plantages en kredietverstrekkers op de Deense eilanden.

⁸⁷ Ibidem, 195-200.

2.1.2 De Nederlandse Hervormde Kerk op St. Thomas

De Nederlandse Hervormde Kerk op het eiland was de tweede connectie tussen St. Thomas en de Republiek. Deze kerk bestaat, opmerkelijk genoeg, tegenwoordig nog steeds. Hoe was deze connectie ontstaan? En hoe waren de religieuze verhoudingen op het eiland?

Al in 1660, zo rond de vestiging van de eerste Nederlanders, werd de Nederlandse Hervormde Kerk op St. Thomas gesticht. Ook na de komst van de Denen bleef de kerk voortbestaan. Dit kwam onder andere door het soepele Deense religieuze beleid; de Nederlanders mochten hun eigen religie vrij blijven uitoefenen. Daarnaast waren de verhoudingen tussen Nederlanders en Denen doorgaans goed, waardoor deze exclusiviteit van de Nederlandse Hervormde Kerk niet in gevaar kwam. De Nederlanders mochten zelfs hun diensten houden in een ingewijde kamer in fort Christian te Charlotte Amalie.⁸⁸ Pas in 1716 werd de Nederlandse Hervormde Kerk officieel erkend op St. Thomas, nadat er een delegatie van invloedrijke planters naar Kopenhagen was geweest.⁸⁹ De diensten van de Nederlandse Hervormde Kerk werden door een predikant geleid die werd benoemd door de Classis te Amsterdam. Een groot deel van de benoemde predikanten was uit Amsterdam afkomstig. De Classis was verantwoordelijk voor de bestuurlijke zaken met betrekking tot de Nederlandse Hervormde Kerk in het Caribische gebied.

De Denen waren, behalve tegenover de Nederlandse Hervormde Kerk, over doorgaans tolerant tegenover andere religies op de eilanden. De Lutherse Kerk, hun eigen kerk, was de staatsreligie op het eiland. Toch vormde deze religieuze gemeenschap, net als de Denen als sociale groep, een minderheid op het eiland.⁹⁰ Er waren, behalve Lutherse kerk en de Nederlandse Hervormde Kerk, nog meer kerken op het eiland. Meestal vertegenwoordigde een kerk een bepaalde nationale groep op St. Thomas. Ten eerste was er de Rooms-katholieke Kerk. Oorspronkelijk waren de Deense eilanden Calvinistisch of Luthers van aard, waardoor in het begin de verhoudingen met deze kerk gespannen waren. Het duurde een poos voordat de katholieken hun religie openlijk mochten uitoefenen, want pas in 1754 werd er toestemming voor gegeven. Ten tweede was er op het eiland ook een Episcopale Kerk, ook wel de Anglicaanse Kerk genoemd. Deze gemeenschap was erg klein in aantallen. Ten derde was er een religieuze gemeenschap van gevluchte Franse Hugenoten op het eiland. Zij waren rond 1685, na de herroeping van het Edict van Nantes, via Duitsland op St. Thomas beland.⁹¹

Religieuze verbondenheid was voornamelijk voor de blanke bevolking op het eiland bestemd. De zwarte slaven, het overgrote deel van de bevolking, werden niet toegelaten tot één van de kerkelijke gemeenschappen. Dit gold ook voor de Nederlandse Hervormde Kerk. Alleen

⁸⁸ Knox, *A historical account of St. Thomas*, 135-139.

⁸⁹ Dookhan, *A history of the Virgin Islands*, 184. Dit was dezelfde delegatie planters die naar Kopenhagen ging om hun beklag te doen over de handel. Zie hoofdstuk 1, pagina 17.

⁹⁰ Knox, *A historical account of St. Thomas*, 137-138.

⁹¹ Dookhan, *A history of the Virgin Islands*, 181-183.

de Lutherse Kerk verleende toegang aan de zwarte slaven, maar was niet echt actief op zoek.⁹² Dit initiatief kwam uit een hele andere hoek. In 1731 stichtte de Moraviërs, Duitse zendelingen ook wel Hernhutters genoemd, een missie op St. Thomas met als belangrijkste doel om zwarte slaven tot het christendom te bekeren.⁹³ Daarom stond deze Moravische kerk bij de andere kerken ook wel bekend als een ‘Negerkerk’.⁹⁴ Hun missioneringswerk zorgde voor de verspreiding van het *Negerhollands* onder de zwarte en gekleurde bevolking. Dit had twee redenen. Allereerst deden ze hun missioneringswerk voornamelijk in deze taal. Daarnaast standaardiseerden ze in de loop van de achttiende eeuw het *Negerhollands* op kleine schaal in de religieuze literatuur. In mindere mate deden Deense missionarissen dit ook.⁹⁵

Als laatste religieuze groep waren er de joden op St. Thomas. Hun burgerrechten werden enigszins gerespecteerd, maar het is niet duidelijk of ze als volledige burgers werden gezien. Wanneer de joden precies naar het eiland kwamen is ook niet duidelijk. Ze waren wellicht aan het begin van de Deense overheersing naar de eilanden gekomen, maar er kan niet precies een jaar worden vastgesteld. De joden waren van Sefardische afkomst en kwamen oorspronkelijk van het Iberisch schiereiland. Veel waren na de start van de Spaanse Inquisitie aan het einde van de vijftiende eeuw naar noordelijke gebieden uitgeweken, waaronder: de Republiek, Frankrijk en Groot-Brittannië. In de Republiek vestigden de joden zich voornamelijk in Amsterdam. Vervolgens gingen er veel joden vanuit deze stad naar het Caribische gebied om daar hun geluk te vinden. St. Thomas was, naast onder meer St. Eustatius en Curaçao, één van de bestemmingsgebieden. Als gevolg van deze migratie ontstonden er binnen het Caribische gebied sterke banden tussen verschillende joodse gemeenschappen en dit zorgde voor onderlinge migratiestromen.⁹⁶

De permanente vestiging van de joden op St. Thomas kwam pas na de Britse bezetting van St. Eustatius in 1781.⁹⁷ Aan het einde van de achttiende eeuw was echter de joodse gemeenschap op St. Thomas in vergelijking met St. Kruis en andere eilanden in het Caribische gebied niet groot. Deze gemeenschap begon pas in de loop van de negentiende eeuw te groeien. In 1789 telde het eiland slechts negen joodse families, terwijl dit er in 1837 ongeveer 60 waren.⁹⁸ De handel was voor deze groep migranten de belangrijkste bron van inkomsten. Dit was te zien

⁹² Ibidem, 185.

⁹³ Zie *Geschichte der Mission der evangelischen Brüder auf den Caribisch Inseln S. Thomas, S. Kruis, und S. Jan* (Berlin 2000; oorspronkelijke uitgave 1777).

⁹⁴ Nielsen, ‘Huizen en wie daar in huisden in het oude Charlotte Amalie op St. Thomas’, 328-329.

⁹⁵ G. Simonsen, *Slave stories: gender, representation, and the court, in the Danish West Indies, 1780s-1820s*. Proefschrift (Florence: European University Institute 2006) 99.

⁹⁶ Nielsen, ‘Huizen en wie daar in huisden in het oude Charlotte Amalie op St. Thomas’, 327.

⁹⁷ A. Mordecai, *The Jewish nation of the Caribbean: The Spanish-Portuguese Jewish settlement in the Caribbean and the Guianas* (Jerusalem 2002), 273-274; Alan F. Benjamin, *Jews of the Dutch Caribbean: exploring ethnic identity on Curacao* (Londen en New York 2002) 89.

⁹⁸ A. Campbell, ‘A note on the Jewish community of St. Thomas, U.S. Virgin Islands’ in: *Jewish social studies* 4 (1942) 160-161.

aan de vele joodse handelshuizen die rondom de haven van Charlotte Amalie waren gebouwd.⁹⁹ Op deze joodse connectie met de handel wordt in de komende paragrafen teruggekomen.

2.2 De connecties tussen de Nederlandse eilanden, St. Eustatius en Curaçao, en St. Thomas

In de literatuur komt er, weliswaar minder specifiek, nog een andere Nederlandse connectie voor: de connecties tussen twee Nederlandse eilanden – St. Eustatius en Curaçao – en St. Thomas. Er waren twee connecties. Ten eerste was dit een handelsconnectie. Ten tweede waren er verschillende migratiestromen, vooral ten tijde van oorlog.

2.2.1 De connecties tussen St. Eustatius en St. Thomas: handel en migratie

Tussen 1750 en 1780 was het Nederlandse eiland St. Eustatius een bloeiend handelscentrum in het Caribische gebied. Opvallend, want St. Eustatius had in tegenstelling tot St. Thomas geen echte haven, maar een rede. Dit zorgde ervoor dat het laden en lossen buiten de kust plaatsvond, waardoor er soms de nodige vertraging ontstond. Toch waren er ook ingrediënten voor een succesvolle handel aanwezig. Ten eerste was de Republiek gedurende deze periode niet vaak in conflict met andere Europese machten, waardoor er redelijk ongestoord handel kon worden gedreven.¹⁰⁰ Ten tweede was St. Eustatius in 1756 tot vrijhaven verklaard, waardoor mercantilistische maatregelen beperkt waren gebleven. Om die redenen kwamen er veel schepen naar het eiland. Na 1760 kwamen er jaarlijks tussen de 1.800 en 2.700 schepen richting St. Eustatius en in 1779 bereikte het een hoogtepunt met 3.551 schepen. Het eiland verdiende door de enorme bloei van de handel haar bijnaam: ‘The Golden Rock’.¹⁰¹

Hoe was het met de handel tussen St. Eustatius met St. Thomas gesteld? Het is door middel van gegevens uit de literatuur vast te stellen, dat St. Thomas van 1750 tot 1785 met St. Eustatius de meest stabiele handelsconnectie in vergelijking met andere gebieden had (tabel 2.2.1).¹⁰² In 1785 was er zelfs een kleine groei ten opzichte van de voorgaande jaren. Waarom vond er een groei plaats? Om hier antwoord op te kunnen geven, moeten de cijfers in de historische context worden geplaatst.

⁹⁹ Mordecai, *The Jewish nation*, 283-284.

¹⁰⁰ Klooster, *Illicit riches*, 91-92.

¹⁰¹ A. Mordecai, *The Jewish nation*, 179-180.

¹⁰² Om een beeld van de handel tussen St. Eustatius te kunnen schetsen, is er gebruik gemaakt van statistieken over de handel van Cornelis Goslinga. Voor het maken van de tabel zijn van deze cijfers percentages berekend om de statistische ontwikkeling van de handelsconnecties tussen beide eilanden te kunnen achterhalen. Tevens is er een top drie gebieden van de meest stabiele handelsconnecties met St. Eustatius weergegeven. De oorspronkelijke tabellen van Goslinga zijn in de appendices terug te vinden, weliswaar met een andere opmaak en toegevoegde percentages; appendix A1 en appendix A2.

Tabel 2.2.1 Procentuele groei van de handel op St. Eustatius, 1744-1785

Stijging/ Daling 1762 ten opzichte van 1744	Stijging/ Daling 1776 ten opzichte van 1762	Stijging/ Daling 1785 ten opzichte van 1776	Grondgebied	Haven	
-	-	-	Franse eilanden	St. Dominique	
-0,64%	7,01%	-1,74%		Martinique	
-11,15%	4,68%	5,37%		Guadeloupe	
-0,68%	0,18%	1,02%		Montserrat	
0,53%	0,44%	-0,24%		Grenada	
-6,29%	-14,17%	-7,64%		St. Kitts	
-1,23%	0,44%	0,05%		Jamaica	
-0,93%	0,73%	1,92%		Anguilla	
-1,47%	4,50%	-1,93%		Britse eilanden	Antigua
0,09%	0,04%	0,02%	Barbados		
-0,27%	0,59%	-0,21%	Bermuda		
-0,49%	1,28%	1,63%	Nevis		
-0,66%	1,65%	-0,59%	Tortola		
1,97%	-0,02%	3,16%	Zweeds	St. Barth	
2,20%	-2,15%	-0,53%	Eilanden die regelmatig van vlag wisselden	St. Vincent	
0,27%	1,55%	-0,36%		Dominica	
0,00%	3,24%	-2,82%		St. Lucia	
-0,04%	0,09%	-0,06%		Tortugas	
-0,20%	0,45%	-0,52%		Nederlandse eilanden	Curaçao
7,39%	-7,10%	6,83%	St. Maarten/ St. Martin		
-0,18%	-1,69%	2,04%	Saba		
-0,52%	0,20%	-0,13%	Suriname		
1,26%	-1,65%	-0,46%	Esseq.-Demerara		
-0,08%	0,06%	0,24%	Berbice		
0,95%	0,86%	2,05%	Deense eilanden		St. Thomas
0,75%	-0,71%	-0,31%			St. Jan
1,26%	3,82%	-4,71%		St. Kruis	
1,48%	0,79%	-1,94%	Spaanse eilanden	Puerto Rico	
-0,26%	-0,30%	0,00%		Isla Blanca	
0,38%	0,26%	0,07%		Margarita	
4,23%	-4,23%	0,00%		St. Domingo	
-0,56%	0,41%	0,31%		Noord-Amerikaanse gebieden	New York
-1,30%	-0,01%	0,44%	Boston		
-0,78%	0,01%	0,09%	Rhode Island		
0,49%	1,54%	-0,98%	Philadelphia		
-0,07%	0,31%	0,73%	Virginia		
0,27%	-0,09%	-0,06%	Georgia		
0,11%	-0,11%	-	N. & S.Carolina		
0,54%	0,79%	-1,03%	De Republiek		Amsterdam
0,00%	-0,13%	-0,03%			Rotterdam
-0,11%	0,13%	-0,18%		Zeeland	
3,53%	-3,46%	0,49%	Andere bestemmingen		

Bron: Cornelis Ch. Goslinga, *The Dutch in the Caribbean and the Guianas*, 1680-1791 (Assen 1985) 204-205.

2.2.2 St. Eustatius in verval als handelscentrum

In 1775 brak de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog (1775-1783) uit, nadat er al geruime tijd spanningen tussen Amerikaanse kolonisten en het Britse leger waren geweest. Het leidde ertoe dat de vraag naar oorlogsmaterialen in het Caribische gebied sterk toenam.¹⁰³ Een bijkomend gevolg van de oorlog was dat er veel Amerikaanse schepen in de haven van St. Eustatius verschenen.¹⁰⁴ Voor dit eiland pakte de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog in eerste instantie gunstig uit, want de handel nam in deze periode met 120 procent toe.¹⁰⁵ Toch was er ook een keerzijde. De Britten begonnen de Nederlanders door hun handel met de Amerikaanse revolutionairen sterk te wantrouwen. Het zorgde voor oplopende spanningen tussen de Republiek en Groot-Brittannië.

In 1781 bereikten deze spanningen een hoogtepunt en op 3 februari veroverde de Britse admiraal Rodney zonder veel tegenstand St. Eustatius.¹⁰⁶ De gevolgen waren voor het eiland nadelig, ondanks de korte duur van negen maanden: de Britten confisqueerden alles, winkels werden gesloten en er werd een avondklok ingesteld. Verder werden alle Amerikaanse en Franse inwoners van het eiland afgestuurd.¹⁰⁷ In eerste instantie had het een nadelige invloed op de handel van St. Eustatius, maar het bleek geen keerpunt in de geschiedenis te zijn. Weliswaar was de veroorzaakte ravage groter dan bij voorgaande conflicten, maar dit had geen blijvende invloed op de handel. In 1792 lag de baai van St. Eustatius, nadat Frankrijk het eiland van 26 november 1781 tot 7 februari 1784 had bezet, weer vol met schepen uit allerlei windrichtingen.¹⁰⁸

Het effect Rodney's bezetting had echter wel een blijvende invloed op de joodse gemeenschap van het eiland. Op 13 februari 1781 werden alle joodse mannen, ongeveer 101 totaal, door de Britten in de Waag van St. Eustatius gedreven. Daar werden ze gezeseld, al hun bezittingen geconfisqueerd, hun kleren kapot gescheurd en werden er door de Britten 8000 geldstukken buitgemaakt. Na drie dagen werden er ongeveer twintig joden vrijgelaten en werd de rest per schip naar St. Kitts gedeporteerd. Rodney wilde hiermee mogelijk de 'handelaren' van St. Eustatius uitschakelen, maar echt duidelijkheid over zijn beweegredenen is er niet. Wellicht speelden ook vooroordelen gevoed door een christelijk dogma een rol.¹⁰⁹ In ieder geval werden toen veel joden gedwongen het eiland te verlaten. Later keerde een deel ervan weer terug, maar vestigde zich ook een deel op St. Thomas.¹¹⁰ De migratie naar St. Thomas werd

¹⁰³ H. Den Heijer, 'The Dutch West India Company, 1621-1791' in: Johannes Postma en Victor Enthoven (red.), *Riches from Atlantic commerce: Dutch transatlantic trade and shipping, 1585-1817* (Leiden 2003) 102.

¹⁰⁴ C. Ch. Goslinga, *The Dutch in the Caribbean and in the Guianas* (Assen 1985) 143.

¹⁰⁵ Attema, 'Fatsoenlijke lieden hebben de huïsen van binnen met Engels papier behangen...', 138.

¹⁰⁶ Goslinga, *The Dutch in the Caribbean and the in the Guianas*, 150.

¹⁰⁷ R. Hurst, *The Golden Rock: an episode of the American War of Independence* (Londen 1996) 132.

¹⁰⁸ Goslinga, *The Dutch in the Caribbean and in the Guianas*, 229.

¹⁰⁹ Hurst, *The Golden Rock*, 141-143; Mordecai, *The Jewish nation*, 182.

¹¹⁰ Emmanuel en Emmanuel, *History of the Jews*, 523.

door de vriendelijke houding van de Deense autoriteiten tegenover de joden bevorderd.¹¹¹

Het bleef niet bij deze veroveringen, want St. Eustatius werd van 1795 tot en met 1801 opnieuw bezet door de Fransen. Al in 1793 en opnieuw in 1794, werd de Republiek door Franse troepen binnengevallen. Vervolgens werd in 1795 de *Bataafse Republiek* gesticht, een satellietstaat van Frankrijk. Dit zorgde voor een sterke inkrimping van de handel St. Eustatius.¹¹² Tevens resulteerde het in een verdere afname van de joodse populatie op het eiland en liep door tot ver in de negentiende eeuw. Veel joden migreerden naar St. Thomas. Grafstenen op de joodse begraafplaats in Charlotte Amalie bieden aanwijzingen voor deze migratie.¹¹³

De invloed van de joodse exodus op de handelsconnecties tussen St. Eustatius en St. Thomas heeft waarschijnlijk in het begin een marginale rol gespeeld. Later werd deze rol waarschijnlijk belangrijker. Vanuit een breder perspectief valt daardoor de kleine groei uit tabel 2.2.1 beter te verklaren. De handel op St. Thomas floreerde immers in de laatste twee decennia van de achttiende eeuw, nadat St. Eustatius als belangrijk handelscentrum terrein begon te verliezen. Daarom is de lichte stijging van (joodse) handelscontacten door toegenomen migratiestromen tussen de eilanden niet vreemd.

Naast de joden migreerden er ook twee andere groepen tussen beide eilanden. Ten eerste waren dit blanke kooplieden die hun geluk, net als de joden, ook ergens anders zochten. Ten tweede waren er verschillende vrije kleurlingen en zwarten die als kooplieden of zeelieden zich in deze periode in het trans-Atlantische netwerk begaven. Vooral ten tijde van welvaart was er een groot tekort aan zeelieden, dat meestal door deze groep werd opgevuld.¹¹⁴ Wellicht kwamen zij van St. Eustatius om in de haven van St. Thomas te gaan werken. Echter, het is moeilijk om aan de hand van de literatuur te bepalen in hoeverre er een verschuiving in handels- en migratiestromen plaatsvond. Er is immers te weinig over geschreven. In het vierde hoofdstuk zal er, na onderzoek van archiefmateriaal, kort hierop worden teruggekomen.

2.2.3 Joodse migratie van Curaçao naar St. Thomas

De laatste Nederlandse connectie bestond tussen Curaçao en St. Thomas. Ook hier was er, net als bij St. Eustatius, een connectie in zowel migratie als handel. Vooral in tijden van oorlog en economische malaise bleek dat de connecties hechter werden. Verder speelden de joden ook op Curaçao een rol in de handel. Op dit eiland bevond zich de grootste joodse gemeenschap, waarvan het grootste gedeelte uit Amsterdam afkomstig was.¹¹⁵ Deze gemeenschap gold tevens

¹¹¹ Mordecai, *The Jewish nation*, 276.

¹¹² Goslinga, *The Dutch in the Caribbean and in the Guianas* (Assen 1985) 148.

¹¹³ Mordecai, *The Jewish nation*, 187-188.

¹¹⁴ Elizabeth Rezende, 'Inter-island shipping from the Danish West Indies: networks across national boundaries provide new occupations for free colored men 1780-1804' in: Nicholas Faraclas e.a., *Recentering the 'islands in between': Re-thinking languages, literatures and cultures of the Eastern Caribbean and the African Diaspora* (Curaçao 2009) 161-167.

¹¹⁵ Mordecai, *The Jewish nation*, 131.

als de belangrijkste joodse gemeenschap in het Caribische gebied en onderhield connecties met zowel St. Eustatius als St. Thomas; daarnaast met andere gebieden in de regio.¹¹⁶ Zo begeleidde religieuze joodse leiders regelmatig een dienst op St. Thomas.¹¹⁷

De oorsprong van de joodse gemeenschap op Curaçao ligt in de zeventiende eeuw. Al in 1651 arriveerde de eerste groep joden op het eiland en in 1695 volgde er een tweede groep. Beide vestigingen hadden als gevolg dat de handel op Curaçao werd bevorderd en de joden werden hierin meestal niet door de autoriteiten belemmerd. Verder werden ze door de autoriteiten op het eiland beschermd en mochten ze net als op St. Eustatius hun religie vrij uitoefenen.¹¹⁸ Toch kwamen de joden sporadisch in conflict met de christenen op het eiland.¹¹⁹

Tegen het einde van de achttiende eeuw nam de joodse populatie op Curaçao weer af, doordat er een neergang in de handel had plaatsgevonden. Deze neergang werd veroorzaakt door de Franse machtsovername in de Republiek van 1795 en de Britse bezetting van Curaçao in 1800.¹²⁰ Dit resulteerde in de migratie van veel joodse gezinnen naar St. Thomas.¹²¹ Zij gingen naar dit eiland wegens de bloeiende handel.¹²² Hun migratie heeft zichtbare sporen achtergelaten. Ten eerste zijn er aanwijzingen voor Papiaments sprekende ‘negers’ op St. Thomas aan het begin van de negentiende eeuw. Dit wijst op een invloed uit Curaçao. Ten tweede bewijzen taalkundige overeenkomsten tussen het *Negerhollands* en Papiaments op een mogelijk hechte band tussen beide eilanden.¹²³

2.2.4 Statistieken over de handel tussen Curaçao en St. Thomas

Curaçao kende twee grote bloeiperiodes van handel: aan het einde van de zeventiende eeuw tot aan het begin van de achttiende eeuw en gedurende de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog (1775-1783).¹²⁴ Wat is er statistisch gezien bekend over de handel tussen Curaçao en St. Thomas in de literatuur?

Er zijn gegevens uit 1714 die aantonen dat een groot deel van de schepen vanuit de Noord-Amerikaanse kolonies via Charlotte Amalie naar Willemstad ging.¹²⁵ Verder beschrijft

¹¹⁶ J. Israel, ‘The Jews of Dutch America’ in: Paolo Bernardini & Norman Fiering (red.), *The Jews and the expansion of Europe to the West, 1450-1800, Expansion & Global Interaction 2* (New York en Oxford 2001) 346.

¹¹⁷ Mordecai, *The Jewish nation*, 170.

¹¹⁸ Klooster, *Illicit riches*, 65.

¹¹⁹ W. Klooster, ‘The Jews of Suriname and Curaçao’ in: Paolo Bernardini en Norman Fiering (red.), *The Jews and the expansion of Europe to the West, 1450-1800, Expansion & Global Interaction 2* (New York en Oxford 2001) 353.

¹²⁰ Benjamin, *The Jews of the Dutch Caribbean*, 105.

¹²¹ Nielsen, ‘Huizen en wie daarin huisden in het oude Charlotte Amalie op St. Thomas’, 326-327.

¹²² Mordecai, *The Jewish nation*, 276.

¹²³ Hesseling, *Het Negerhollands*, 31-32.

¹²⁴ Klooster, *Illicit riches*, 99-103.

¹²⁵ Israel, ‘The Jews of Dutch America’, 337.

Cornelis Goslinga de handel van 1743 tot en met 1755 op Curaçao. Voor dit eiland gold hetzelfde als voor St. Eustatius: gedurende periodes van Nederlandse neutraliteit nam het commerciële succes toe. In 1743 waren er zes schepen van de 693 in totaal die van Curaçao naar St. Thomas waren vertrokken of andersom. Dit was slechts 0,87 procent van het totaal en wijst daarmee op geringe handelsconnecties. In 1755 waren er tien schepen van de 543 in totaal, waarvan er 1,84 procent tussen Curaçao en St. Thomas voer.¹²⁶ Hecht leken de handelsconnecties tussen beide eilanden dus niet te zijn, zeker niet in vergelijking met de handel tussen St. Eustatius en St. Thomas.

Na 1755 wordt het – volgens Goslinga – lastiger om conclusies te trekken, omdat er weinig materiaal voorhanden is. Tussen juli 1774 en februari 1775 bezochten 649 schepen de haven van Curaçao, waarvan het merendeel een haven in Noord-Amerika als bestemming had.¹²⁷ Van 1796 tot 1798 is er meer materiaal beschikbaar. Het valt op dat toen het Deense aandeel in de handel op Curaçao groot was, ondanks de afstand van 1000 km tussen beide eilanden (tabel 2.2.4). De Deense schepen kwamen doorgaans allemaal van St. Thomas, maar waren waarschijnlijk voor een groot deel Nederlands, die ter bescherming onder de Deense neutrale vlag voeren. Op deze connectie zal in hoofdstuk vier worden teruggekomen.

Tabel 2.2.4: *Inkomende en uitgaande schepen op Curaçao, 20 september 1796 tot 16 mei 1798*

Nationaliteit schip	Inkomend	Percentage inkomend	Uitgaand	Percentage uitgaand
Spaans	265	45,6	292	49,0
Deens	122	21,0	128	21,5
Frans	31	5,3	26	4,4
Amerikaans	129	22,2	117	19,6
Van Curaçao	24	4,1	26	4,4
Zweeds	3	0,5	7	1,2
Brits	7	1,2	-	-
Totaal	581	100	596	100

Bron: W. Klooster en G.J. Oostindie (red.), *Curaçao in the Age of Revolutions, 1795-1800* (Leiden 2011) 6.

¹²⁶ Goslinga, *The Dutch in the Caribbean and the Guianas*, 218-219.

¹²⁷ Ibidem, 220-221.

Hoofdstuk 3

Connecties tussen de Republiek en St. Thomas: plantageleningen en de Nederlandse Hervormde Kerk

Het vinden van bruikbare aanknopingspunten bleek een lastige taak in het onderzoek naar de Nederlandse connecties met St. Thomas, omdat het hier gaat om een voormalige Deense kolonie. Er ontstaan daardoor twee problemen. Ten eerste lijkt het vanzelfsprekend dat de meeste bronnen in Denemarken te vinden zijn, vooral in het archief van de Deense West-Indische Compagnie in Kopenhagen. Deze archieven zijn echter vanuit Nederland moeilijk digitaal te raadplegen. Ten tweede schrijven Deense historici weinig over de Nederlanders op het eiland, waardoor er niet veel verwijzingen terug zijn te vinden. Dit biedt op het eerste gezicht geringe kansen voor een onderzoek.

3.1 De mogelijkheden in de Nederlandse archieven

Toch zijn er door middel van gericht literatuuronderzoek ook connecties in de Nederlandse archieven te vinden. In het vorige hoofdstuk staat beschreven dat, volgens J.P. Van de Voort, de Amsterdamse handelshuizen een groot aandeel hadden in de plantageleningen. Verder beargumenteert hij in een later artikel dat de financieringen van de plantageleningen op de Deense eilanden alleen uit Amsterdam kwamen.¹²⁸ Daarom is het verband met het Stadsarchief Amsterdam snel gelegd. Een aantal van deze handelshuizen zijn terug te vinden in de Amsterdamse archieven, waaronder: Lever & de Bruine en Hope & Co. Ze bevatten echter geen bruikbaar materiaal voor dit onderzoek en worden om die reden buiten beschouwing gelaten.¹²⁹

In de inventaris van de Bank Insinger en Co. (1775-1980) worden de plantageleningen op het eiland St. Thomas verscheidene malen genoemd; het betreft de periode vanaf circa 1779 tot 1820. In 1779 kreeg Amsterdams koopman Herman Albrecht Insinger het verzoek om als

¹²⁸ J.P. van de Voort, *Dutch capital in the West Indies during the eighteenth century* (Den Haag 1981) 94-95.

¹²⁹ Stadsarchief Amsterdam (SAA), toegangsnummer 735, Archief van de firma Hope & Co. met verwante archiefvormers, 1679-1981.

zaakwaarnemer van de erfgenamen van Frederik Berewout naar de Deense Maagdeneilanden af te reizen.¹³⁰ Dit vond plaats naar aanleiding van financiële problemen onder de planters in West-Indië, die al omstreeks 1775 door overproductie en dalende prijzen waren ontstaan. Vervolgens richtte in 1779 Insinger samen met koopman Paulus Prins de firma Insinger en Prins op, met als voornaamste doel om deze problemen voor de erfgenamen van Berewout te verhelpen: betalingsachterstanden moesten worden weggewerkt en nalatige beheerders moesten tot de orde worden geroepen. Insinger slaagde hierin en zou in de jaren erna zijn zakelijke netwerk steeds verder uitbreiden. Na 1795 specialiseerde Insinger zich in nalatenschappen. In de loop van de negentiende eeuw zou de firma zich, naast de handel, ook in toenemende mate met bankierszaken gaan bezighouden.¹³¹

Verder ligt er ook bronmateriaal in de notariële archieven van het Stadsarchief Amsterdam. Door middel van een kaartensysteem kan er op geografische gegevens worden gezocht. Ook St. Thomas komt terug in dit archief. Op deze kaarten staan samenvattingen van notariële aktes uit Amsterdam die betrekking hebben op het eiland en bevatten informatie over plantageleningen in de periode 1637 tot en met 1806. In totaal zijn dit ongeveer 405 verschillende documenten in de vorm van dienstcontracten, scheepsverklaringen, machtigingen, enzovoorts.¹³²

Het Stadsarchief Amsterdam biedt, behalve Insinger & Co en de notariële archieven, nog meer interessants over de Deense eilanden. In het archief van de Classis Amsterdam van de Nederlandse Hervormde Kerk (1571-1970) is er correspondentie tussen de vertegenwoordigers van Nederlandse Hervormde Kerk op St. Thomas met de Classis van Amsterdam van 1731 tot 1779 aanwezig.¹³³

Ten slotte is er nog informatie in het Nationaal Archief in Den Haag te vinden; in het archief van de ‘Tweede West-Indische Compagnie (TWIC) 1674-1791. Hierbij moet vooral gedacht worden aan correspondentiebrieven tussen de WIC en planters op het eiland. Echter, kan er moeilijk nauwkeurig op St. Thomas worden gezocht, omdat er geen index bestaat. Tevens is er na 1795 heel weinig materiaal uit het Caribische gebied beschikbaar, wegens de labiele situatie in de Republiek.

De informatie uit al deze archieven ligt soms weliswaar verspreid, maar biedt inzichten over de ontwikkeling van de connecties tussen de Republiek en St. Thomas. Er zal om te beginnen op de ontwikkelingen van de plantageleningen worden ingegaan.

¹³⁰ Zie *Register met minuten voor brieven van H.A. Insinger en P. Prins, 1779-1782*, Stadsarchief Amsterdam (SAA), toegangsnummer 1455, Archief Insinger en Co (IeC), inv. nr. 1376.

¹³¹ Zie *Inleiding*, SAA, IeC, 1455, 1-3.

¹³² *St. Thomas – Guyana (Wilde Kust) Chakau*, SAA, toegangsnummer 30452, Archief van S. Hart: (gedeeltelijke) toegang op de notariële archieven (Hart), inv. nr. 373.

¹³³ *Ingekomen stukken betreffende kerkelijke zaken op St. Eustatius (1710-1791), St. Thomas (1739-1784), St. Maarten (1763-1789), St. Croix (1775-1778) en in Berbice (1768-1789)*, SAA, toegangsnummer 379, Archief van de Classis Amsterdam van de Nederlandse Hervormde Kerk (CANHK), inv. nr. 227.

3.2 Nederlandse investeringsdrang op St. Thomas voor 1767?

De aanwezigheid van Nederlandse planters en handelaren op St. Thomas stamt, zoals in het vorige hoofdstuk is vermeld, al waarschijnlijk uit de vroege zeventiende eeuw. Toch wordt er volgens de literatuur pas in 1767 door het handelshuis A. ter Borch en Zonen in de plantages op de Deense eilanden geïnvesteerd. De versoepeling van de Deense wetgeving gaf hiervoor de doorslag. Was er toen pas financieel animo onder de Nederlanders of bestond dit al eerder? Waarschijnlijk bestond dit al eerder, gezien bijvoorbeeld de Nederlandse rol in de Brandenburgse Afrikaanse Compagnie. Welke aanwijzingen zijn hiervoor in de archieven te vinden?

3.2.1 Een brief van Pieter Batrie aan de Heren X

Een brief van Peter Batrie halverwege de achttiende eeuw geeft een interessante kijk op de plantages op St. Thomas. Hij was een Nederlandse planter wonende te Elmina, maar geboren op St. Thomas. Hij schreef in een brief aan de Heren X, het bestuursorgaan van de West-Indische Compagnie:

‘alhier ter custe een catoen plantagie was; en terwijl ik sustineerd daarvan eenig kennis te hebben so als ik aan bij de camptoire voor een proef heb gegeven, ik aan een partij boomen 100 ponden catoen was gecoomen; genoegsaem heeft gesien, dat so goed, en beeter catoen hier ter custe zal groeijen, en waschen alsof ‘t eyland St Thomas inde Westindisch, waar ik van geboorte ben.’¹³⁴

In het bovenstaande citaat constateerde Batrie dat het katoen in Elmina en St. Thomas van dezelfde hoge kwaliteit was. Dit is opmerkelijk aangezien St. Thomas niet de ideale ligging voor plantages zou hebben gehad. Verderop in de brief vroeg Batrie de Heren X om financiële steun, zodat hij voor de WIC in Afrika succesvol plantages kon gaan opzetten. Hij had hier naar eigen zeggen de benodigde kennis van. De reden voor zijn vertrek uit St. Thomas wordt overigens niet duidelijk. Weer later in de brief noemde Batrie, opmerkelijk genoeg, de naam van Abraham ter Borch: ‘(...) heer Abraham Terborg is mijn voogd.’

¹³⁴ *Ingekomen brieven met bijlagen van de Kust Guinee, Met tafels. 1699 maart 1-1778 januari 29, 1791-1792, 1740 april. 28 – 1741 juni 12, Nationaal Archief Den Haag (NL-HaNA), 1.05.01.02, Tweede West-Indische Compagnie (TWIC), inv. nr. 112, f. 962. Brief van Peter Batrie aan Heren X van 6 juni 1741.*

Samengevat wijst het er op dat planters van St. Thomas blijkbaar bij investeerders uit de Republiek, in dit geval de heren X of ter Borch, konden aankloppen. Daarnaast was het waarschijnlijk een slimme keuze om in plantages op St. Thomas te investeren, want de producten waren blijkbaar van hoge kwaliteit. Vooral de naam van Abraham ter Borch is merkwaardig, want hij was de eerste die in plantageleningen op St. Thomas investeerde. Dit vond echter pas in 1767 plaats, ruim twintig jaar later. Had ter Borch dan al eerder invloed op het eiland?

3.2.2 Abraham ter Borch en Zonen

In de notariële archieven uit het Stadsarchief Amsterdam komt de naam ‘ter Borch’ voor 1767 veelvuldig terug in de aktes. In de periode 1743 tot 1767 heeft ruim een kwart van de notariële documenten betrekking op zijn handelshuis: 22 documenten van de totale 86. Het eerste document dateerde van 20 december 1743 in de vorm van een dienstcontract. Abraham ter Borch sloot toen, als gemachtigde van de Nederlandse Hervormde Kerk op St. Thomas, een contract met Johannes Samuel Palmadus uit het Duitse Anhalt Cothen. Palmadus werd voor de duur van zes jaar als predikant aangesteld. Daarbij verdiende hij jaarlijks een riant salaris van 625 pesos en 48 stuivers¹³⁵, ongeveer 1493 gulden. Ter vergelijking, het gemiddelde inkomen van een geschoolde arbeider uit het gewest Holland van voor 1740 was slechts 300 gulden per jaar.¹³⁶ Verder mocht Palmadus vrij wonen in de pastorie en kreeg hij twee slavinnen als dienstpersoneel toegewezen. Hieruit blijkt dat Abraham ter Borch toen waarschijnlijk een invloedrijke positie had in de Nederlandse Hervormde gemeenschap op St. Thomas.

Er zijn echter meer documenten waar ter Borch in wordt genoemd. Het eerstvolgende document laat wel even op zich wachten, want het dateert pas van 10 maart 1757.¹³⁷ Circa 45 procent van deze documenten, waren machtigingen ook wel procuraties genoemd, die het handelshuis A. ter Borch en Zonen aan verschillende kooplieden op het eiland gaf om hem te vertegenwoordigen of om zaken waar te nemen.¹³⁸ Er volgen een aantal voorbeelden om dit te verduidelijken. Ten eerste werd er een machtiging gegeven in het geval dat er nog openstaande schulden waren. In een opgestelde akte van 3 december 1759 gaf Pieter ter Borch, de zoon van Abraham, een procuratie aan Gerrit Spreuwert de Wint, koopman te St. Thomas, om daar geld van Hendrik Jansen te ontvangen.¹³⁹ Ten tweede werd er in een aantal gevallen een deel van de scheepslading door ter Borch opgeëist, omdat een koopman nog een bedrag bij hem had openstaan of er rente over een lening moest worden betaald. Uit een akte van 23 oktober 1764

¹³⁵ SAA, toegangsnummer 5075, Archief van de notarissen ter standplaats Amsterdam (NtSA), inv. nr. 7691, akte nr. 227.

¹³⁶ Wit, C.H.E. de, *De Nederlandse revolutie van de achttiende eeuw, 1780-1787: oligarchie en proletariaat* (Oirsbeek 1974) 244-246.

¹³⁷ SAA, 5075, NtSA, inv. nr. 10767, akte nr. 178.

¹³⁸ Ibidem, inv. nr. 30452, akte nr. 373.

¹³⁹ Ibidem, inv. nr. 10783, akte nr. 1483.

bleek dat Abraham ter Borch een procuratie gaf aan Peter Futein, koopman te Kopenhagen, om de winst van 40 okshoofden¹⁴⁰ suiker van het schip van schipper Laurens Bertelse Risting in beslag te nemen. De schuldenaar was hier Balthasar Uijtendaal, een koopman uit St. Thomas.¹⁴¹ Tot slot werden de procuraties soms gebruikt om bepaalde bestuurlijke functies over te nemen. Zo gaf Abraham ter Borch op 9 april 1766 een procuratie aan Johannes Wood en Gerrit Spreuwert de Wint, allebei kooplieden te St. Thomas. Zij moesten de taken overnemen op het moment dat de justitieraadgever Jens Kragh kwam te overlijden.¹⁴² Het is waarschijnlijk dat Kragh ook een gemachtigde was van ter Borch en dat de twee eerdergenoemde heren daarbij als mogelijke vervanging dienden.

De latere investeringen van ter Borch in de plantageleningen op de eilanden zijn, gezien de eerdere aanwezigheid, dus niet verwonderlijk. Naast ter Borch komen er, weliswaar in mindere mate, nog een aantal andere Nederlandse handelshuizen in deze periode voor: Johannes de Lover en Zonen, Hendrik Schut & Co, Herman Schutte & Co en Jan IJs en Zonen. De Nederlandse invloed van 1743 tot 1767 blijkt uit het grote aantal documenten: 86 van de totale 405. Daarmee betreft het ongeveer 21 procent van alle documentatie in de notariële archieven over St. Thomas.

3.3 De start van de plantageleningen op St. Thomas

Wanneer er nauwkeuriger naar de Deense versoepeling van de wetgeving van 1767 wordt gekeken, dan lijken op het eerste gezicht de gegevens uit de literatuur niet met die uit de archieven overeen te komen. De eerste *negotiatie* werd immers in werkelijkheid op 28 oktober 1766 door A. ter Borch en Zonen aan Pieter Heyliger junior¹⁴³, planter te St. Kruis, en zijn vrouw Aletta Moth verstrekt. Daar ging een bedrag van 140.000 gulden mee gemoeid, waarvan de rente jaarlijks zes procent bedroeg. De terugbetaling begon na het tiende jaar en jaarlijks moest er verplicht tien procent van het totale bedrag worden terugbetaald. Verder dienden vier plantages op St. Kruis als onderpand. Bovendien kon er een som van 25.000 à 30.000 gulden extra worden gevraagd, maar was dit alleen mogelijk als de aanvraag een jaar van te voren werd gedaan. Waarschijnlijk is de lening om die reden pas in 1767 ingegaan, waarmee het totale bedrag op 170.000 gulden kwam.¹⁴⁴ Uiteindelijk komt het beeld in de literatuur geschetst dus toch overeen met het archiefmateriaal.

¹⁴⁰ Een okshoofd (oude spelling: *oxhoofd*) is een oude inhoudsmaat in de vorm een groot vat. Meestal werd het gebruikt voor wijn, maar soms ook voor andere producten als tabak en suiker. Eén okshoofd bevatte zes ankers en één anker stond gelijk aan 35 liter, ongeveer 45 flessen. Echter, kon de precieze maat per regio of land verschillen.

¹⁴¹ SAA, 5075, NtSA, inv. nr. 10817, akte nr. 1121.

¹⁴² Ibidem, inv. nr. 12373, akte nr. 187.

¹⁴³ Een deel van de familie Heyliger woonde ook op St. Eustatius en is vaak in de archieven over dit eiland terug te vinden. Zie hiervoor bijvoorbeeld NL-HaNA, 1.05.13.01, Archief van St. Eustatius, St. Maarten en Saba tot 1828, inv. nr. 127. Dit archief bevat informatie uit 1786 over Abraham Heyliger, gouverneur van St. Eustatius.

¹⁴⁴ SAA, 5075, NtSA, inv. nr. 12375, akte nr. 623.

Het handelshuis A. ter Borch en Zonen bleef ook na 1767 invloed uitoefenen op de Deense eilanden. In de periode 1767 tot 1774 zijn er 33 aktes in de notariële archieven te vinden, waarvan er 18 *negotiaties* door A. ter Borch en Zonen waren opgericht.¹⁴⁵ Uiteindelijk investeerde het handelshuis in totaal ongeveer 8,5 miljoen gulden in de Deense eilanden, maar zag het weinig van het geleende geld terug. Op 29 januari 1774 ging het handelshuis failliet en werd het door Gabriël Bourcourd en Zoonen overgenomen. Daarbij werden ook de *negotiaties*, die voornamelijk in 1768 en 1769 op de Deense eilanden waren opgericht, overgenomen.¹⁴⁶ Verder waren er na 1767 ook een aantal nieuwe Nederlandse handelshuizen actief op de Deense eilanden, waaronder: Akker & Heineken, Daniel Crommelin en Zonen, De Koninck & Rejersen, Dedel & Co, Berewout, Haazum Ernst & Co, Johannes May & Crop en Lever & de Bruine.

3.4 Het fiasco van de plantageleningen (1770-1807)

Uit de literatuur werd duidelijk dat St. Thomas qua ligging niet het meest geschikte eiland was voor plantagebouw. Echter, over het verloop van de Nederlandse plantageleningen op dit eiland is weinig bekend. Wel is er over het verloop van de plantageleningen in de Nederlandse koloniën het een en ander bekend. In Suriname liep bijvoorbeeld, zoals in hoofdstuk 2 al is beschreven, het *negotiatiestelsel* tegen het einde van de achttiende eeuw op een fiasco uit. Er werden enorme verliezen door de Nederlandse investeerders geleden, omdat zij een gebrekkige kennis van de risico's hadden die de investeringen met zich meebrachten. Verder lagen de gestelde verwachtingen vaak hoger dan de uiteindelijke resultaten. Daar bovenop was het beleid van de planters niet efficiënt: roofbouw of afwezigheid van plantage-eigenaren kwam regelmatig voor.

Daarnaast is er een aanwijzing dat het over het algemeen rond 1800 met de plantages in het Caribische gebied niet goed liep en dat Europeanen om die reden naar het vasteland van Amerika trokken. Henry Bolingbroke schreef hierover in 1807: 'The natural consequence we are to expect from such a procedure in the course of time is the total abandonment of the barren islands for the more fertile soil to the continent. The islands I allude to are Curasso, Eustatia, Saba, St. Martins, Tortola, Tobago, Grenada, and St. Vincent, which will be either partially or whole forsaken in a few years.'¹⁴⁷ Er zou dus op de eilanden nog maar weinig te halen zijn door de onvruchtbare gronden.

Voordat er naar de plantageleningen op St. Thomas zal worden gekeken, zijn er twee andere punten die kort de aandacht verdienen. Ten eerste zijn dit het aantal slaven op het eiland,

¹⁴⁵ Ibidem, inv. nr. 30452, akte nr. 373.

¹⁴⁶ Van de Voort, *Westindische plantages*, 157.

¹⁴⁷ Henry Bolingbroke, *A Voyage to the Demerary: containing a statistical account of the settlements there, and of those on the Essequibo, the Berbice and the other contiguous rivers of Guyana* (Londen 1807) 177.

ongeveer 1770 tot 1830 tussen crediteuren uit Amsterdam en debiteuren op St. Thomas bewaard gebleven.¹⁵⁰ Deze correspondentie is alleen afkomstig van St. Thomas, want de brieven vanuit de Republiek zijn niet in de archieven terug te vinden. Er zullen *casestudies* over de correspondentie van twee plantages worden gemaakt om een beeld van de plantageleningen te kunnen schetsen. Daarnaast zal als aanvulling hierop de correspondentie tussen agent Vriehuys en firma Insinger worden behandeld.

3.4.1 Stukken betreffende de bedrijfsvoering van suikerplantage Ville-Berg (1770-1805)

In het archief van de Bank Insinger en Co. bevindt zich de enige langdurige correspondentie van een plantagelening op St. Thomas. De plantage heette Ville-Berg en vanaf 1777 Neltie-Berg.¹⁵¹ Het leent zich goed om te kijken hoe het er aan toeging met een plantagelening op St. Thomas. Wie waren de hoofdrolspelers in deze lening?

De eigenaar van de plantage heette Rasmus Thorp, waarvan de nationaliteit niet genoemd wordt. Aan de naam te zien was hij waarschijnlijk een Deen. De naam ‘Torp’, zonder de letter ‘h’, komt ook voor op afbeelding 3.4 en is ten zuidoosten van de hoofdstad Charlotte Amalie te vinden. Waarschijnlijk gaat het hier om dezelfde plantage, maar dit wordt in de correspondentie niet bevestigd. Thorp had in 1770 een *negotiatie* met het Amsterdamse handelshuis Dedel en Co. afgesloten. Dit handelshuis bevindt zich in het archief van Insinger, omdat hun *negotiaties* ergens tussen 1788 en 1791 door Insinger en Co. werden overgenomen. De reden voor deze overname wordt niet duidelijk uit de correspondentie.

Verder zijn er een aantal andere punten ook niet duidelijk. Om te beginnen staat er niet vermeld wanneer de lening precies begon. Ten tweede zijn zowel het geleende bedrag als de rente niet bekend. In het *negotiatiestelsel* vond de eerste afbetaling meestal plaats in het tiende jaar van de *negotiatie* met ongeveer tien procent per jaar. De uiteindelijke rente bedroeg meestal vijf à zes procent, die vanaf het begin jaarlijks werd betaald. De totale termijn van de *negotiatie* was meestal twintig jaar.¹⁵² Tot slot werd er niets over de grootte van de plantage geschreven of het aantal slaven dat zich op deze plantage bevond.

De reden voor de correspondentie bleek uit de eerste brief van 31 juli 1770 aan Dedel. Thorp was via de heren de Wint en Hensler, waarschijnlijk kooplieden, met Dedel in contact gekomen. Vervolgens had Dedel aan Thorp een plantagelening verstrekt. Hij schreef hierover:

¹⁵⁰ Zie SAA, 1455, IeC, inv. nrs. 1381,1382, 1398, 1401. Over inventarisnummer 1401 staat in de inventaris weergegeven dat het om een plantage op St. Jan zou gaan, maar in werkelijkheid blijkt dat het om een plantage op St. Thomas gaat.

¹⁵¹ *Ingekomen stukken bestemd voor de directeuren van de negotiatie-Dedel betreffende de bedrijfsvoering van plantage Ville-Berg, 1770-1796*, SAA, IEC 1455, inv. nr. 1397.

¹⁵² Van de Voort, *Westindische plantages*, 272-276.

‘de heeren, Geurt Spint de Wint en Ch. Fr. Hensler, welke mij d’eere van Uw Edelachtbare connaissance procureert hebben, en door welke Uw Edelachtbare mijne suiker plantage, in hypotheque gegeven hebbe, met conditie de jaarlijkse producten daarvan aan Uw Edelachtbare te remitteren.’¹⁵³

Thorp was echter maar kort verantwoordelijk voor de *negotiatie*, want hij overleed al in 1774. Zijn vrouw Neltie Thorp berichtte in een brief van 13 augustus 1775 de dood van haar man: ‘op 4 november mijn lieve echtgenoot Rasmus Thorp uyt dit leeven door den dood weg te neemen’. Daarna werd de *negotiatie* plus correspondentie door zijn vrouw overgenomen. Verder werd er in dezelfde brief vermeld dat om onduidelijke redenen afscheid was genomen van Hensler, de agent van Insinger, en dat Johannes Wood zijn opvolger was geworden.¹⁵⁴ In 1776 hertrouwde Neltie met de heer Wulffsberg – waarvan het beroep niet bekend is – die later ook een deel van de correspondentie verzorgde. Het nieuwe huwelijk zorgde ervoor dat er een deel van de opbrengsten naar een aantal erfgenamen van Thorp in de Republiek moest worden verzonden. Het is niet duidelijk om hoeveel erfgenamen het hier ging.¹⁵⁵

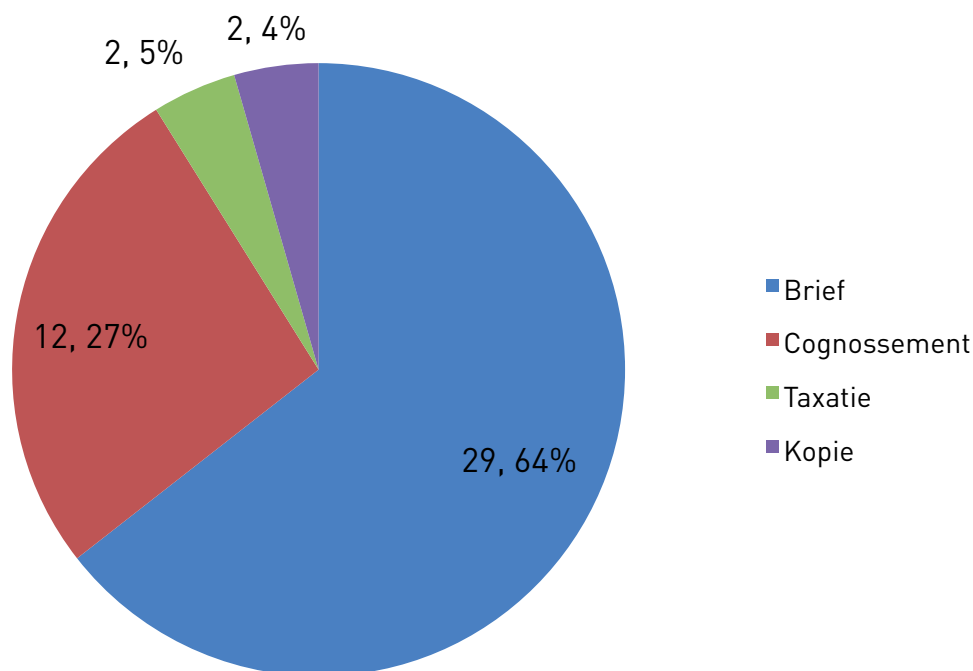
De hoofdrolspelers zijn nu bekend, maar een andere vraag is nog niet beantwoord: welk type documenten bevat de correspondentie? Dit zijn vier soorten documenten (grafiek 3.4.1a). Ten eerste waren er briefwisselingen over de situatie op de plantages. Ten tweede waren er in mindere mate *cognossementen*. Deze documenten dienden als een eigendomsbewijs die een schipper kreeg voor een lading producten ter jaarlijkse aflossing van de openstaande schulden. Vaak werden de schulden met de opbrengsten van de plantages – zoals als suiker of katoen – afbetaald. Dit is de ‘conditie’ of voorwaarde waar Rasmus Thorp in het eerdergenoemde citaat over schreef. Ten derde was de debiteur verplicht om jaarlijks een taxatie van de plantage naar de crediteur te sturen, zodat de waarde van de plantage als onderpand kon worden meegenomen op de debetzijde van de lopende rekening. Deze taxaties komen om onduidelijke redenen weinig voor in de correspondentie. Tot slot zijn er ook een aantal kopieën van *cognossementen* en brieven aanwezig in het archief.

¹⁵³ SAA, 1455, IeC, inv. nr. 1397.

¹⁵⁴ Zie *Ingekomen stukken afkomstig van Joh. Wood in zijn hoedanigheid als agendaris van de negotiatie Dedel*, SAA, IeC 1455, inv. nr. 1402. Informatie over het doen en laten van Johannes Wood als agendaris komt pas later in het archiefmateriaal voor, vanaf circa 1801 tot 1803.

¹⁵⁵ SAA, IeC 1455, inv. nr. 1397. In deze brief wordt er een verdeling van de erfenis van Rasmus Thorp gemaakt, waarbij onder andere wordt besloten dat, naast zijn vrouw, ook zijn kinderen recht hebben op zijn erfenis.

Grafiek 3.4.1a: Verdeling van de documenten over de plantage Ville Berg, 1770-1796

Bron: SAA, Archief Insinger en Co., toegangsnummer 1455, inventarisnummer 1397.

Uit de correspondentie wordt al snel duidelijk dat het met de *negotiatie* van Ville-Berg niet goed liep, want er bleek structureel te weinig of zelfs niet betaald te worden. De debiteuren gaven hiervoor verschillende argumenten. Het meest voorkomende argument was dat er slechte opbrengsten op de plantage waren door ongunstige weersomstandigheden, zoals extreme droogte of veel regen. Om die reden werd er vaak uitstel van betaling gevraagd. Er volgen enkele voorbeelden om dit te verduidelijken. Neltie Thorp schreef bijvoorbeeld vlak na het overlijden van haar man in 1775: ‘Sodat de krop daar door niet ernstig konde gevolgt worden en onse hebben enigszins drooge saizoenen gehad edog versekere Uw Edelachtbare, in vervolg met favorable saizoen met mijne remissen vergenoegt zijn sal.’¹⁵⁶ In 1787 schreef de heer Wulffsberg aan Dedel: ‘Deesen jaar croppen zullen niet voordelig uitvallen (...), tis waar wij hebben toch noch ingesegent saizoen, maar naadelig voor deesen jaars crop, door de menigvuldige swaaren regens sedere de maant, maar een heel reeks nog continueere, waardoor [het] veroorsaake [dat] het suyker riet waaterig is en seer gering leevert.’¹⁵⁷ In andere gevallen wordt er geschreven over een ‘orcaan’¹⁵⁸, of een ‘swaaren aardbeving’¹⁵⁹, die in lagere opbrengsten resulteerden.

¹⁵⁶ SAA, 1455, IeC, inv. nr. 1397.

¹⁵⁷ Ibidem.

¹⁵⁸ Ibidem.

¹⁵⁹ Ibidem.

De nalatigheid met het betalen werd waarschijnlijk ook door communicatieproblemen veroorzaakt, waardoor de controle op de betalingen vanuit de Republiek afnam. In een brief van mei 1781 werd er geschreven over ‘tot heeden aanhoudende oorlogen’, waardoor het zenden van producten wegens de vele kapers op de kust werd bemoeilijkt.¹⁶⁰ Hier werd waarschijnlijk de Vierde Engels-Nederlandse Oorlog (1780-1784) en latere oorlogen met Frankrijk bedoeld. Daarnaast zorgde de politieke situatie in de Republiek voor communicatieproblemen. In 1786 werd er vanuit de Republiek ongeveer een jaar geen antwoord gegeven op de brieven: ‘Wij zijn verwondere sedert geruymen tijdt geen van Uw Edelachtbare geeerden schrijvens ontfangen te hebben.’¹⁶¹ De historische context van dit probleem verklaart meer. In 1786 was de politieke situatie in de Republiek immers labiel, omdat er machtsstrijd tussen *Orangisten* en *patriotten* woedde.¹⁶²

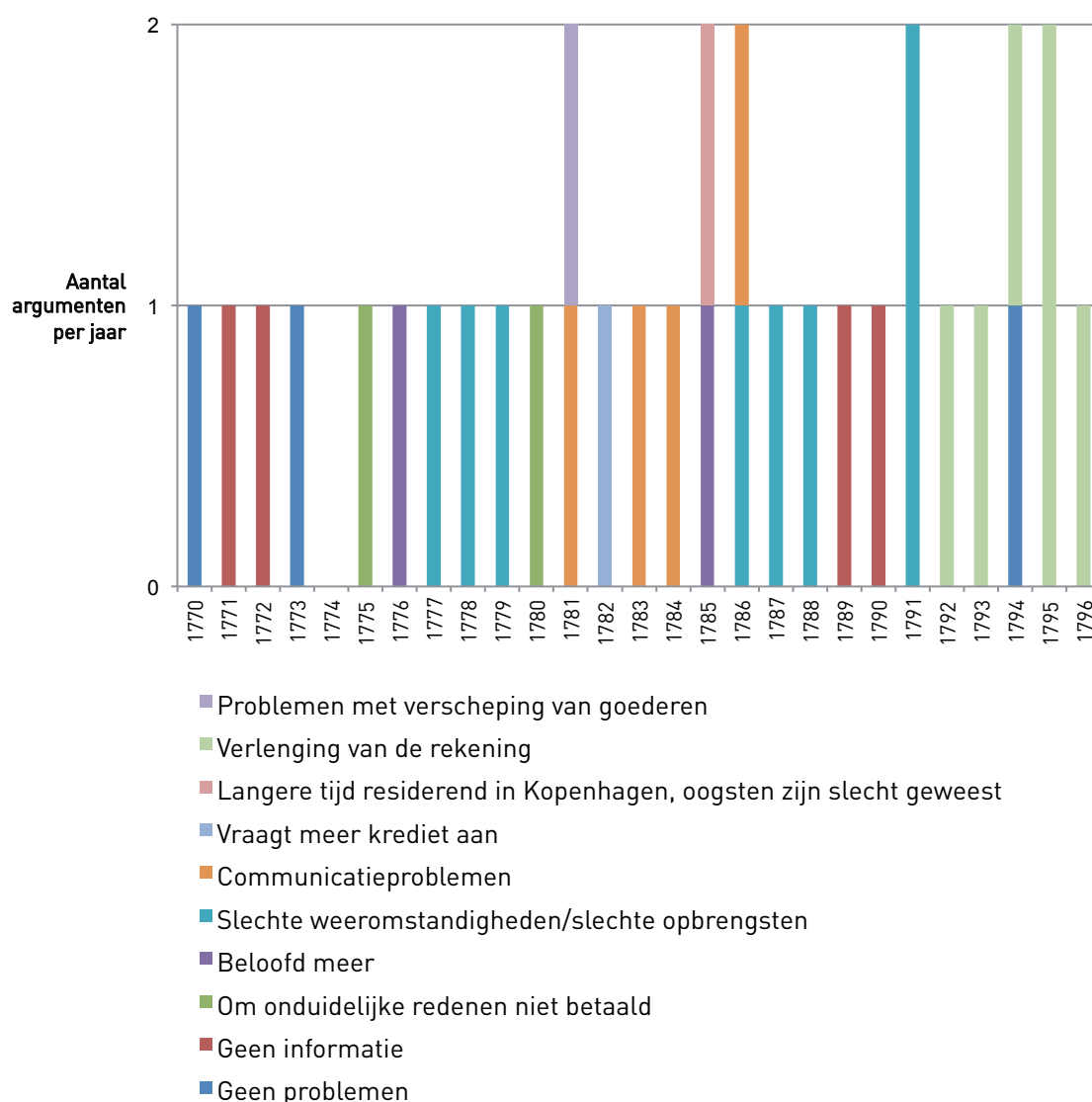
In het kort bleek uit verschillende genoemde argumenten, dat er in de beginjaren van de *negotiatie* geen problemen waren met betalen. In sommige gevallen is er geen informatie aanwezig. Later werd er soms om onduidelijke redenen niet betaald. De weersomstandigheden waren hierbij de grootste boosdoener. Dit werd gevolgd door de communicatieproblemen, die door oorlogen werden veroorzaakt. Hoewel het slechts eenmaal staat vermeld, hebben de communicatieproblemen waarschijnlijk ook voor problemen met het vershippen van goederen gezorgd. In twee gevallen beloofde de eigenaar de keer erop meer te betalen, maar werd hier geen gehoor aangegeven. Verder werd er slechts eenmaal nieuw krediet aangevraagd en werd er in de jaren negentig om een verlenging van de *negotiatie* gevraagd. In 1782 verbleef de eigenaresse in Kopenhagen, waardoor er ook niets betaald werd (grafiek 3.4.1b).

¹⁶⁰ Ibidem.

¹⁶¹ Ibidem.

¹⁶² Ibidem, een brief van 1 mei 1772 aan W.G. Dedel en een brief van 18 juli 1772 aan W.G. Dedel. De overige documenten zijn hier twee taxaties die tot tweemaal toe niet konden worden gestuurd, omdat dit in handen was van agent Hensler.

Grafiek 3.4.1b: Argumenten met betrekking tot de afbetalingen op plantage
Ville-Berg/Neltie-Berg, 1770-1796

Bron: SAA, 1455, IeC, inv. nr. 1397.

Uit de bovenstaande gegevens blijkt dat er maar weinig door de debiteur betaald kon worden. De meerdere verzoeken naar een verlenging van de *negotiatie* zijn een duidelijk bewijs voor de achterstallige betalingen, vandaar dat hier dieper op zal worden ingegaan. Op 3 februari 1791 vroeg Neltie Wulffsberg, nu schrijvend in het Engels, vriendelijk voor het behoud van haar plantage: ‘we hope that you Gentlemen will have a little patience with us to not giving any further desires to your agents to sell the estate from us away.’¹⁶³ De slechte oogsten bleken ook uit de mededeling dat de opbrengsten van de twee jaar ervoor nodig waren voor het in leven

¹⁶³ Ibidem.

houden van de slaven op de plantages. In een brief van 14 augustus 1792 vroeg Neltie Wulffsberg Insinger en Dedel om een gunst: 'I hope Gentlemen you have taken in consideration my request in granting me twenty years longer indulgence.'¹⁶⁴ In een brief van 3 juni 1793 vroeg Wulffsberg opnieuw om het verlengen van de lening, omdat ze nog steeds geen concreet antwoord op haar verzoek had ontvangen.¹⁶⁵ Het leek erop dat Insinger de lening niet wilde te verlengen wegens de openstaande schulden. In 1795 schreef Neltie Wulffsberg, hoewel de bedragen niet genoemd worden, over 'my debt'. Dit wees erop dat er nog altijd schulden openstonden. Tevens beweerde ze dat ze 'little money' had en om die reden meer krediet nodig had; alles wat Insinger eigenlijk maar kon missen. Daarna schreef ze om haar verzoek kracht bij te zetten, dat er nu 'good people' op haar plantage waren die beter in staat waren met de droge seizoenen om te kunnen gaan. Ze beloofde weer betere vooruitzichten, maar kon hier opnieuw niet aan voldoen. De oproep bleek tevergeefs te zijn.¹⁶⁶ In 1796 had Neltie Wulffsberg nog steeds geen reactie ontvangen, maar bleef ze het proberen: 'I therefore beg the favour of twelve or fourteen years credit granted.'¹⁶⁷

De vraag naar een verlenging van de rekening is nu vrij helder, maar er zal voor een duidelijker beeld ook naar enkele kwantitatieve gegevens worden gekeken. Welke aanwijzingen kunnen hiervoor worden gevonden? Allereerst zit dit in de verscheepte producten.

De betalingen vonden vooral plaats in suiker, want het betrof hier een suikerplantage. Het ging om de soort *muscavado*¹⁶⁸ die het vaak goed in warme gebieden deed. Over de hoeveelheden valt echter weinig te zeggen, omdat de inhoudsmaten nogal verschillen. De ene keer werd er in 'okshoofden' geteld en de andere keer in 'vaten'. Tevens stond hierbij niet altijd de waarde van de lading in geld vermeld. Hieruit kunnen dus geen nauwkeurige gegevens worden gehaald. Toch is het wel mogelijk om het aantal jaarlijkse verschepingen te tellen, waardoor er iets over de betaling kan worden vastgesteld (grafiek 3.4.1c).

¹⁶⁴ Ibidem.

¹⁶⁵ Ibidem.

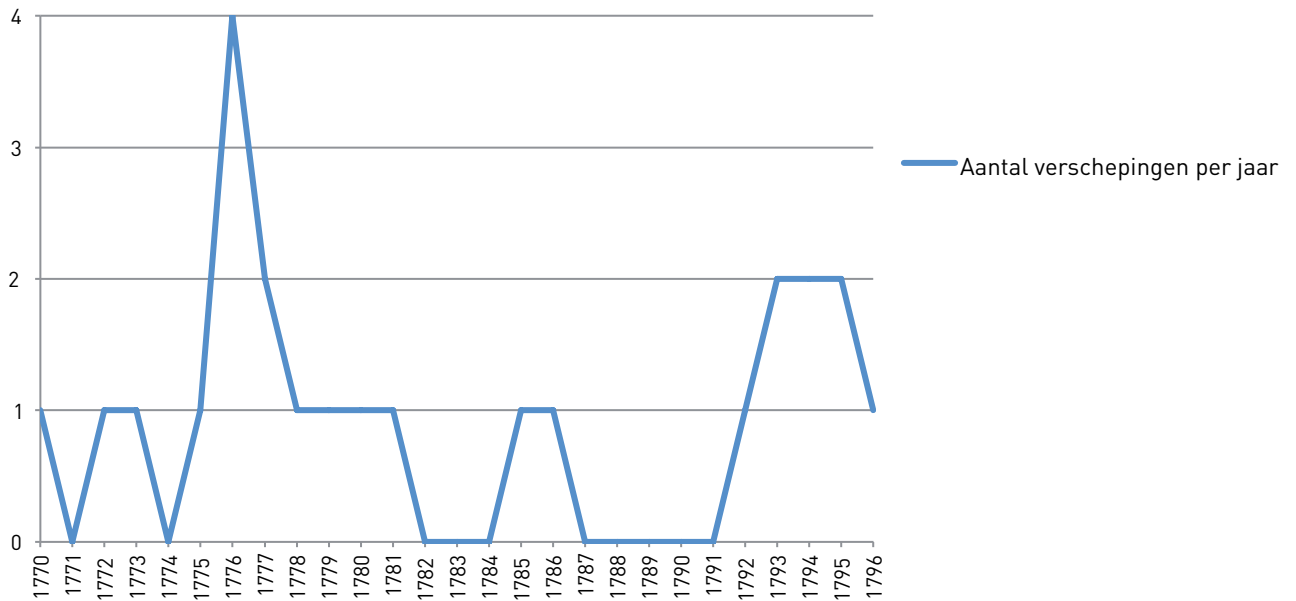
¹⁶⁶ Ibidem.

¹⁶⁷ Ibidem.

¹⁶⁸ Ibidem, in een brief van 14 augustus 1792, een brief van 3 juni 1793 gericht aan de heer M. Dedel en H.A. Insinger, en in een *cognossement* van 5 juli 1793 gericht aan de heren Dedel en Insinger.

Grafiek 3.4.1c

Aantal verscheperingen per jaar van plantage Ville-Berg/Neltie-Berg naar de Republiek, 1770-1796

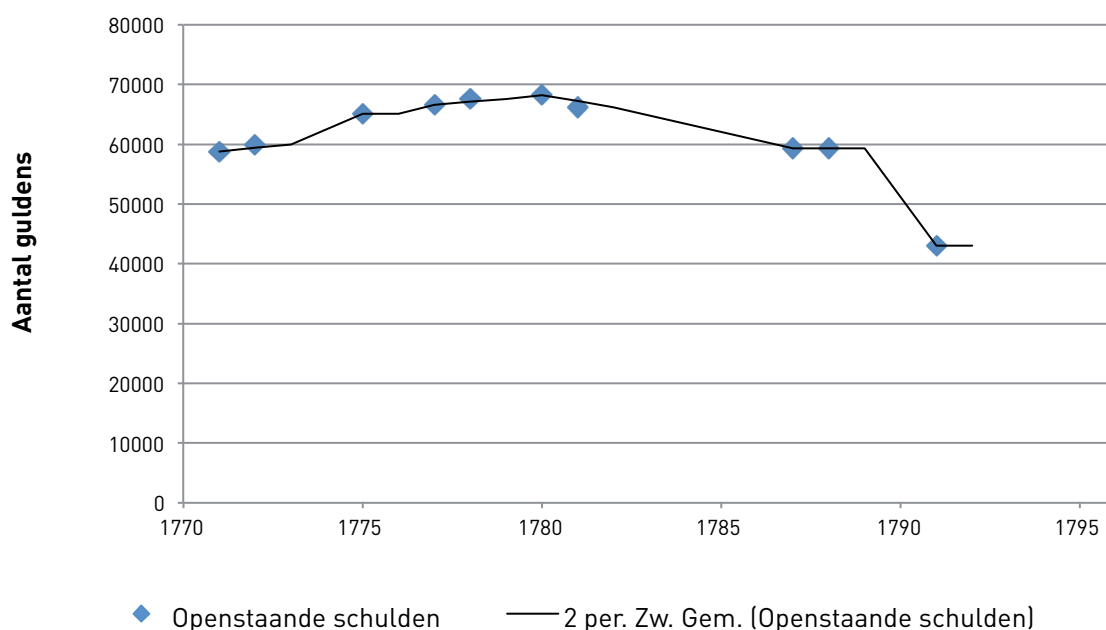
Bron: SAA, 1455, IeC, inv. nr. 1397.

De verscheperingen vonden meestal niet jaarlijks plaats, zoals eigenlijk de bedoeling was van het *negotiatiestelsel*. Het is zeer aannemelijk dat dit een invloed op de afbetalingen van de leningen heeft gehad, maar hoeft nog niet te betekenen dat de planter met het betalen achterliep. Er zal naar het saldo van de lopende rekening moeten worden gekeken om dit te kunnen nagaan. In de correspondentie wordt een aantal maal het bedrag van het openstaande saldo genoemd, waardoor het enigszins mogelijk is om vast te stellen in hoeverre de lening werd afbetaald (grafiek 3.4.1d).¹⁶⁹

¹⁶⁹ Alleen de jaartallen waarvan informatie bekend is zijn weergegeven, aangezien niet van elk jaar het bedrag wordt genoemd.

Grafiek 3.4.1d

Openstaand saldo lopende rekening plantage Ville-Berg, 1770-1796

Bron: SAA, 1455, IeC, inv. nr. 1397

Uit deze gegevens blijkt opnieuw dat de schulden in een periode van twintig jaar niet zijn afbetaald. In 1770 begon de lening wellicht met een bedrag van ongeveer 60.000 gulden. Het geleende bedrag bleef waarschijnlijk gelijk, maar de schuld steeg door het niet betalen van de verschuldigde rente. In de jaren tachtig begon het geleende bedrag te dalen. Rond 1780 of 1781 had de werkelijke afbetaling met een percentage van hoogstwaarschijnlijk tien procent moeten beginnen, maar in 1791 bedroeg het openstaande krediet nog 41.000 gulden. Dit is de laatste keer dat er een nog openstaand bedrag wordt genoemd. Om die reden is het ook niet verbazingwekkend dat er in 1792 om een verlenging van de plantagelening wordt gevraagd.

De eerdere gegevens vertellen alleen iets over de situatie op de plantage Ville-Berg. Echter, er wordt in de correspondentie ook over de situatie op de andere plantages op St. Thomas geschreven. Hoe was het daarmee gesteld? In een brief van 18 augustus 1778 schreef de heer Wulffsberg: 'De croppen zijn deesen jaar beklaglijk geweest, waarvan Uw Edelachtbare sekerlijk van anderen planteren de confirmatie van zult ondervonden hebben.'¹⁷⁰ Het bleef hier echter niet bij. Op 23 juli 1786 meldde Wulffsberg opnieuw iets over de andere plantages op St. Thomas: 'de meesten plantagies kunnen nauwelijks niet met de gemaakten suykeren en rum hun onkosten betaalen'.¹⁷¹ Dit laatste was het gevolg van een orkaan.

¹⁷⁰ Ibidem.

¹⁷¹ Ibidem.

Op 14 juni 1796 eindigde de correspondentie tussen het echtpaar Wulffsberg en Insinger. Uit de laatste brieven wordt helaas niet duidelijk waarom. Dit betekent echter niet dat de plantage helemaal niet meer in de archieven is terug te vinden. Het saldo van de lopende rekening van de erfgenamen van Thorp wordt ook bij correspondenties tussen agent Vriehuis en de directie van Insinger (1801-1805) genoemd. Op 31 december 1801 bedroeg dit 53.135,15 gulden, wat een stijging betekende ten opzichte van 1791. Op 31 januari 1804 was het saldo tot 35.026,6 gulden gedaald en was de lening dus nog steeds niet afbetaald. Het zou kunnen dat er nieuw krediet was gegeven om de lening te kunnen redden, maar hier staat niets over in de correspondentie.¹⁷² Het toont aan dat er waarschijnlijk opnieuw moeilijkheden waren met het terugbetalen van de schulden.

In het kort schetst deze correspondentie een mislukte *negotiatie*. In de meeste gevallen werd er melding gemaakt dat er niet betaald kon worden, omdat er door investeerders een onrealistische inschatting van de opbrengsten werd gemaakt. Verder waren er nog een aantal factoren. Ten eerste waren de klimaatsomstandigheden op de eilanden verre van geschikt. Extreme droogte en zware regen zorgden vaak voor stagnering van de productie, waardoor het openstaande saldo niet tijdig kon worden terugbetaald. Ten tweede zorgden oorlogssituaties, in zowel het Caribische gebied als de Republiek, voor communicatieproblemen. Ten derde toont de vraag om de verlenging van de lening aan, dat de rekening niet binnen de gestelde termijn werd terugbetaald. Ook zijn er in 1801 en 1804 nog altijd openstaande schulden zichtbaar.

Daarnaast blijkt dat de situatie op de andere plantages in vergelijking met Ville-Berg waarschijnlijk niet veel beter was. Er zal om hier meer inzicht in te krijgen naar de plantage Santa Maria op St. Thomas worden gekeken.

3.4.2 De plantage Santa Maria (1772-1807)

Van de plantage Santa Maria is, in tegenstelling tot de plantage Ville-Berg, minder correspondentie terug te vinden. De stukken liggen verspreider en zijn minder frequent aanwezig. Om die reden kan er hier minder op details worden ingegaan. Wie waren de hoofdrolspelers in deze *negotiatie*?

In de eerste plaats werd de *negotiatie* op 1 oktober 1774 opgericht. Uit een notariële akte van 1 juli 1774 blijkt dat Johannes May, een koopman uit Amsterdam, de crediteur was. Hij had aan William Kelly, afkomstig uit Londen, 88.000 gulden – ongeveer 8.000 pond – geleend. Pas na tien jaar begon de schuldaflossing, tien jaar lang steeds tien procent van het totale bedrag. De totale duur van de *negotiatie* was twintig jaar en ging gepaard met een rente van vijf procent. De plantage werd bij het tot stand komen van de *negotiatie* op 130.730 pesos getaxeerd, ongeveer 311.917 gulden. Het totale terug te betalen bedrag, hoofdsom plus rente,

¹⁷² Ingekomen stukken afkomstig van D.J. Vriehuis in zijn hoedanigheid als agendaris van *negotiatie-Dedel*, SAA, 1455, IeC, inv. nr 1407.

werd op 156.200 gulden gesteld, omgerekend ongeveer 14.200 pond. Er werden door het handelshuis Johannes May & Crop, 88 obligaties à 1.000 gulden uitgegeven. Alle houders van de obligaties waren belanghebbenden en rechthebbenden in de *negotiatie*. Het is echter niet bekend wie dit waren. De gemachtigden waren in ieder geval Johannes Wood en Jos de Wint, die allebei op St. Thomas woonden.¹⁷³

In tegenstelling tot de plantage Ville-Berg wordt de ligging van de plantage uit de correspondentie wel duidelijk: ‘St. Maria gelegen aan de kleine noordzijd quarter van het gemelde eiland St. Thomas.’ Over de gang van zaken op de plantage is in het archief van Insinger een interessant verslag bewaard gebleven. Hierin worden een aantal aanwijzingen voor het verloop van de *negotiatie* gegeven. Zo bedroeg op 1 april 1788 de openstaande schuld 11.900 pond, omgerekend ongeveer 130.900 gulden.¹⁷⁴ Dit klopte niet met de gemaakte afspraken, want rond 1782 had de eigenlijke betaling met een jaarlijkse tien procent aflossing van de totale openstaande schuld moeten beginnen. Dit bedrag startte op 14.200 pond, ongeveer 157.777 gulden, waarvan er jaarlijks ongeveer 1.420 pond – exclusief rente – moest worden terugbetaald. In vijf tot zes jaar tijd had het openstaande bedrag dan in ieder geval minder dan 7.100 pond moeten zijn, ongeveer 78.888 gulden, maar viel dit nu veel hoger uit. Deze gegevens bevestigen dat het met de afbetaling van de *negotiatie* niet goed liep.

Daarnaast stond er in een brief van 9 september 1796 die de gemachtigde Johannes Wood aan een onbekende heer I. Kafhe had gestuurd, dat hij nog steeds geen volmacht had ontvangen. Wood schreef: ‘de negotiatie is slecht behandeld door Kelly en Schwartzkopf, de agendaris, en dat er op deze wijze wijziging van het capital terecht zoude komen.’ Al eerder, in 1793, was de plantage door Edmund Burke overgenomen. Hij had een tweede hypotheek aan deze *negotiatie* voor 10.000 pond, ongeveer 111.111 gulden, gegeven. Daarop volgde een contracthypotheek van 39.903,54 Deense rigsdalers, ongeveer 99.757 gulden. Dit vond plaats, terwijl er waarschijnlijk nog een schuld van de eerste hypotheek openstond. Toen Burke in 1799 of 1800 overleed, werd: ‘zijn boedel insolvent bevonden zijnde’, waarmee de slechte situatie op de plantage weer werd benadrukt. De opvolgende handeling gaat hier verder op door: ‘dat de toenmalige agendaris J. Wood geen ander middel ziende van iets voor de *negotiatie* te redden de plantage van het deelingsrest, voor de *negotiatie* heeft ingekogt, zig belastende voor de boedelkosten.’ Vervolgens werd de plantage op 20 januari 1801 door de heren J. Wood en P. Wood overgenomen. Ze stelden de *negotiatie* op 63.925 gulden tegen vijf procent rente, met de eerste tien jaren ‘alleenlijk interest’, en de tien jaren erna ook de aflossing erbij gerekend. Over het verloop van de *negotiatie* wordt daarna niets meer vermeld.¹⁷⁵

¹⁷³ *Stukken betreffende de verstrekking van een plantageleening aan de eigenaren van de plantage Santa Maria op St. Thomas*, SAA, 1455, IeC, inv. nr. 1398.

¹⁷⁴ *Ibidem*.

¹⁷⁵ *Ibidem*.

Verder is er een brief, die van veel later is dan de voorgaande informatie.

Op 3 september 1817 deed John Mackie, mogelijk een rijke Britse koopman, een bod op de plantage. Mackie bood 45.000 rigsdalers, ongeveer 112.500 gulden, voor de plantage. Over dit bod valt weinig te zeggen, want het is niet duidelijk op welke waarde de plantage in de loop der jaren werd getaxeerd. De plantage bleek wel in een vervallen staat te zijn geraakt, waardoor het waarschijnlijk in waarde achteruit was gegaan. Mackie schreef hierover: ‘the previous state of the buildings, the backwarded state of cultivation and great differency of stock.’ Bij dit citaat moet worden toegevoegd dat de plantageleningen in 1801 door de Britten waren geconfisqueerd. Het is niet duidelijk of dit proces van verval door de Britten was veroorzaakt of dat dit proces al langer gaande was. Daarnaast hoeft het ook niet per definitie te betekenen dat de Britten alle failliete plantages opkochten.¹⁷⁶ Er is immers te weinig informatie beschikbaar om hierover conclusies te kunnen trekken.

In het archief van de correspondentie tussen agent Wood en Insinger wordt op de Britse confiscatie teruggekomen. Wood schreef aan Insinger in 1801: ‘deese jaar had Uw Edelachtbare van aanzienlijke remisen gekregen van de planters die zeer geweldig en alles te weege had gebragt ter vergoeding van de slegte recolte gepasseerde jaar; (...) eenige meent dat de hollandse negotiatie geheel geconfisceerd zal worden aan de Engelschen, indien dit niet heylig gehouden word is de credit voor onse eylanden opgeheeven, de protest die wij als agendarissen voor de planters hebben gedaan, diende voorgesteld te worden aan zijn koninklijke majesteit van Denemarken. De Engelschen Kroon heeft niet willen consenteeren, dat haare planters geld op deese voet van vreemden zoude leenen, die genoodsaakt zijn geweest door de kooplieden van Engeland van vreemden te geld op te neemen en aan haar te leenen denkelyk op hypothequen op haare plantagies.’¹⁷⁷ Uit dit citaat wordt duidelijk dat er toen goede opbrengsten waren, maar dat de Britten geen leningen van buitenlanders op het eiland toestonden. Daarnaast zal de slechte diplomatieke relatie tussen beide landen aan de achterstallige betalingen hebben bijgedragen, want de opbrengsten van de plantages gingen toen naar de Britten.

Tijdens de tweede Britse verovering in 1807 werden de leningen opnieuw geconfisqueerd. Wood schreef hier later over: ‘In 1807 hebben de Engelschen, alle Hollandse Hypotheecken geconfisqueerd.’¹⁷⁸ Hoewel er in het verslag verder weinig over de gevolgen hiervan wordt geschreven, is het waarschijnlijk dat de confiscatie negatieve gevolgen had voor de Nederlandse investeerders. Dit blijkt uit de protesten van de agenten van Insinger. Gezien de eerdere meldingen was de achteruitgang van de plantages en opstapeling van schulden mogelijk al langer bezig. Op de Britse bezetting van het eiland wordt in de volgende paragraaf teruggekomen.

¹⁷⁶ Ibidem.

¹⁷⁷ *Ingekomen stukken afkomstig van Joh. Wood*, SAA, 1455, IeC, inv. nr. 1402. Een brief van 31 mei 1801 waarin agent van Insinger, Johannes Wood, de protesten van planters tegen de Britse confiscatie van de leningen voorlegt bij de Britse bevelhebber op het eiland, John Clayton Cowell.

¹⁷⁸ Ibidem, inv. nr. 1398.

In het kort liep het met de plantage Santa Maria in de periode 1772-1807 niet goed, omdat diverse keren de rentes van de leningen niet kunnen worden betaald. Daarmee komt het overeen met het beeld van de plantage Ville-Berg. Echter, conclusies over de precieze bedragen van deze schulden kunnen niet worden getrokken, want de informatie is daarvoor te verspreid. Tot slot heeft de Britse confiscatie van de leningen waarschijnlijk invloed op de situatie van de plantages gehad.

3.4.3 Majoor Vriehuys, agent voor Insinger en Co. (1801-1805)

De volgende bron bestaat uit een aantal verzonden brieven van agent Vriehuys, verantwoordelijke van Insinger voor de afbetaling van de schulden door de planters. De correspondentie begon op 12 augustus 1801. Eerder dat jaar, op 31 maart, hadden de Britten het eiland veroverd, alvorens de Nederlandse leningen werden geconfisqueerd. Vriehuys schreef in de eerste brief over de situatie: ‘Door deese omstandigheden en geforseeerde betaaling waaren wij verpligt onze producten hier voor een seer laage prijs te verkopen de wijl wij het niet konden schepen met zekerheit, en de Engelse commissarien wilden niet meer als 6 spanze dalers per 100 suijker goet schrijven. Soo hebbe ik 150 vaten suyker hier moeten weg slingeren die voor Europa bestemt waren.’¹⁷⁹ Hieruit bleek dat er door de oorlogssituatie een communicatieprobleem was ontstaan, net als op de twee eerder behandelde plantages.

Dit had als gevolg dat het vershippen van producten lastig werd. De belangrijkste taak van Vriehuys was het controleren van de plantages, waarbij hij regelmatig een verslag moest maken over de staat van de plantages. Helaas is hier weinig van bewaard gebleven. In 1805 schreef Vriehuys: ‘Indien wij niet 2 à 4 jaren achter elkaar goede recolten maken en goede prijzen voor ons producten bekomen, sie ik geen uijtkomst voor veele van ons, zoo wel voor die welke in koningsloan zijn als die in den Hollandse. Althans voor die planters welke ten agteren zijn en geen ander inkomsten hebben siet het er misselijk uijt. Ik vang het zelfs an moede te worden, en als ik een scherp koper en een billijke prijs kan bekomen ben ik genegen en deel van mijne bezittingen verkopen, het zijnde plantage in pandt van den koning of die in pandt van den Hollandse leen.’¹⁸⁰ Vriehuys moest er dus voor zorgen dat de schulden werden terugbetaald en om die reden zag hij de zaken waarschijnlijk objectiever dan de planters. Daarom weegt de bovengeschetste situatie mogelijk zwaarder, dan de eerdere correspondenties van de *negotiaties*, want Vriehuys zat zelf ook in de problemen.

¹⁷⁹ SAA, 1455, IeC, inv. nr. 1407. Een brief van 12 augustus 1801. De aanduiding in de inventaris klopt in dit geval niet. De periode zou alleen de jaren 1804 en 1805 bevatten, maar het archief begint al vanaf 1801.

¹⁸⁰ Ibidem.

In het kort valt er te constateren dat er na 1801 nog steeds problemen waren met het afbetalen van de leningen. Dit had twee redenen. Ten eerste werden er opvallende meldingen van slechte opbrengsten en vooruitzichten op St. Thomas gemaakt. Ten tweede zorgde de twee Britse bezettingen op St. Thomas voor beperkingen in de handel, met als consequentie dat de prijzen scherp toenamen.

3.4.4 Een investeringsstop en communicatieprobleem vanuit de Republiek (1770-1807)

De notariële archieven in Amsterdam verschaffen nog meer informatie over de situatie van de leningen op St. Thomas. Deze bron is weliswaar al een aantal malen in dit hoofdstuk ter sprake gekomen, maar het geeft aanvulling op het eerder geschetste beeld van de plantageleningen.

In de notariële archieven liggen niet alleen aktes van *negotiaties*, maar ook van andere documenten: vooral scheepsverklaringen en procuraties. De procuraties zijn al eerder behandeld, maar de scheepsverklaringen zijn tot nu toe nog buiten beschouwing gelaten.

Deze scheepsverklaringen hadden betrekking op het handels- en scheepsverkeer tussen St. Thomas en de Republiek en waren er in een aantal vormen. In de eerste plaats kon een scheepsverklaring gaan over een goederentransport van of naar St. Thomas.¹⁸¹ Ten tweede kwamen in deze verklaringen ook meldingen voor van kapingen.¹⁸² Ten derde werd er door Nederlanders regelmatig onder de Deense neutrale vlag gevaren om confiscatie van ladingen zoveel mogelijk te voorkomen.¹⁸³ Tot slot werd er soms op St. Thomas aangelegd, wanneer een schip door een heftige storm was beschadigd. In dit geval was reparatie meestal noodzakelijk.¹⁸⁴

¹⁸¹ SAA, 5075, NtSA, inv. nr. 15603, akte nr. 32. Akte van 13 oktober 1778 over een reis van sloep 'Aurora' die in St. Kruis een lading ophaalde en vervolgens naar St. Thomas voer om de rest op te halen. Vervolgens voer de sloep naar Amsterdam.

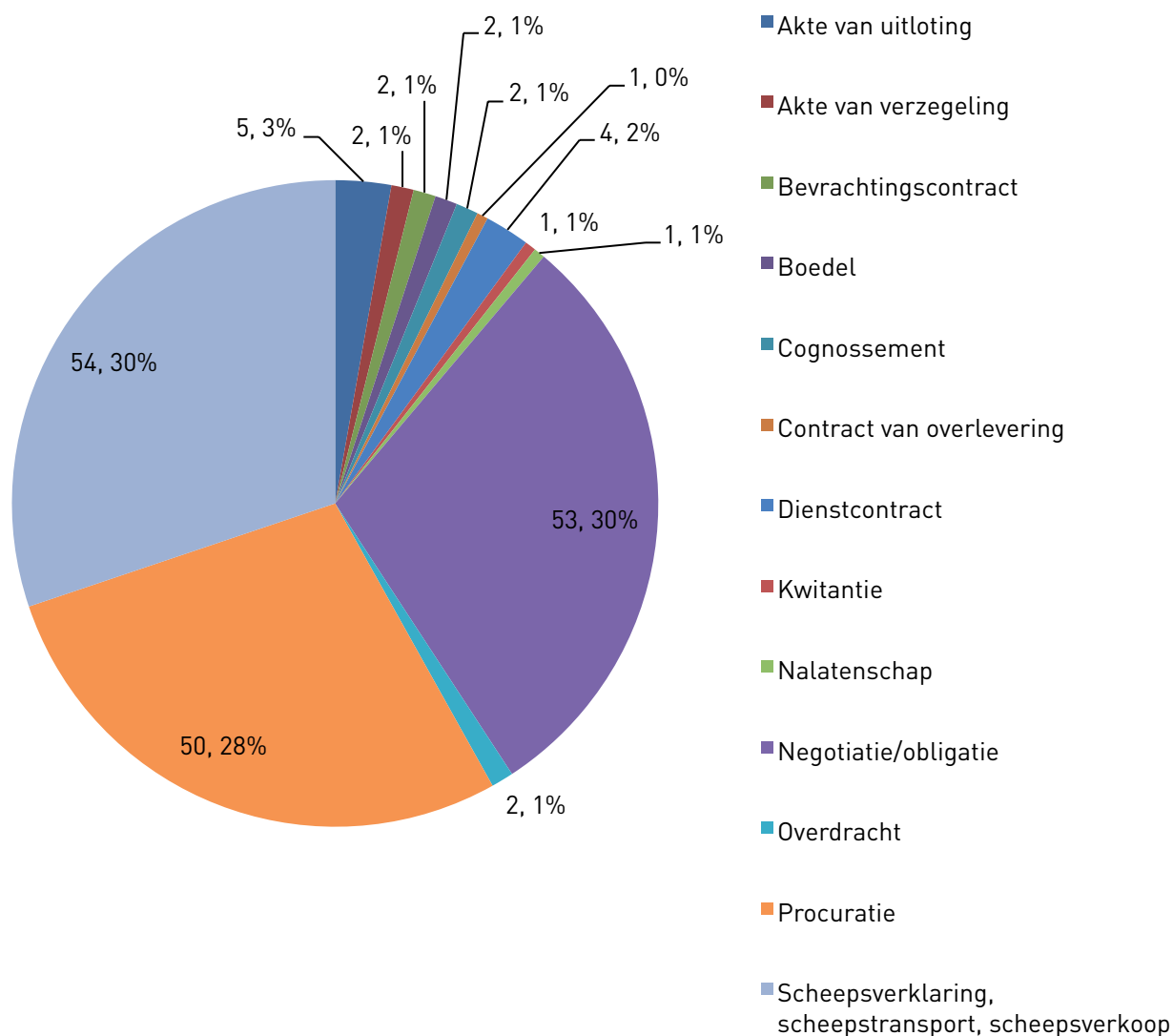
¹⁸² Ibidem, inv. nr. 16378, akte nr. 499. Akte van 25 augustus 1782 over een Britse kaping ter hoogte van Philadelphia van het schip 'Plus Ultra'.

¹⁸³ Ibidem, inv. nr. 16370, akte nr. 464. Akte van 8 november 1781 over een schip 'de Elisabeth' die vanaf St. Eustatius, onder de Deense vlag, naar St. Thomas voer.

¹⁸⁴ Ibidem, inv. nr. 15610, akte nr. 579. Akte van 11 september 1781, waarin een schip 'Juffrouw Eleonora Catharina' in een storm beschadigd was geraakt en op St. Thomas moest worden gerepareerd.

Grafiek 3.4.4a

Overzicht documenten uit de notariële archieven in Amsterdam betreffende St. Thomas, 1760-1806

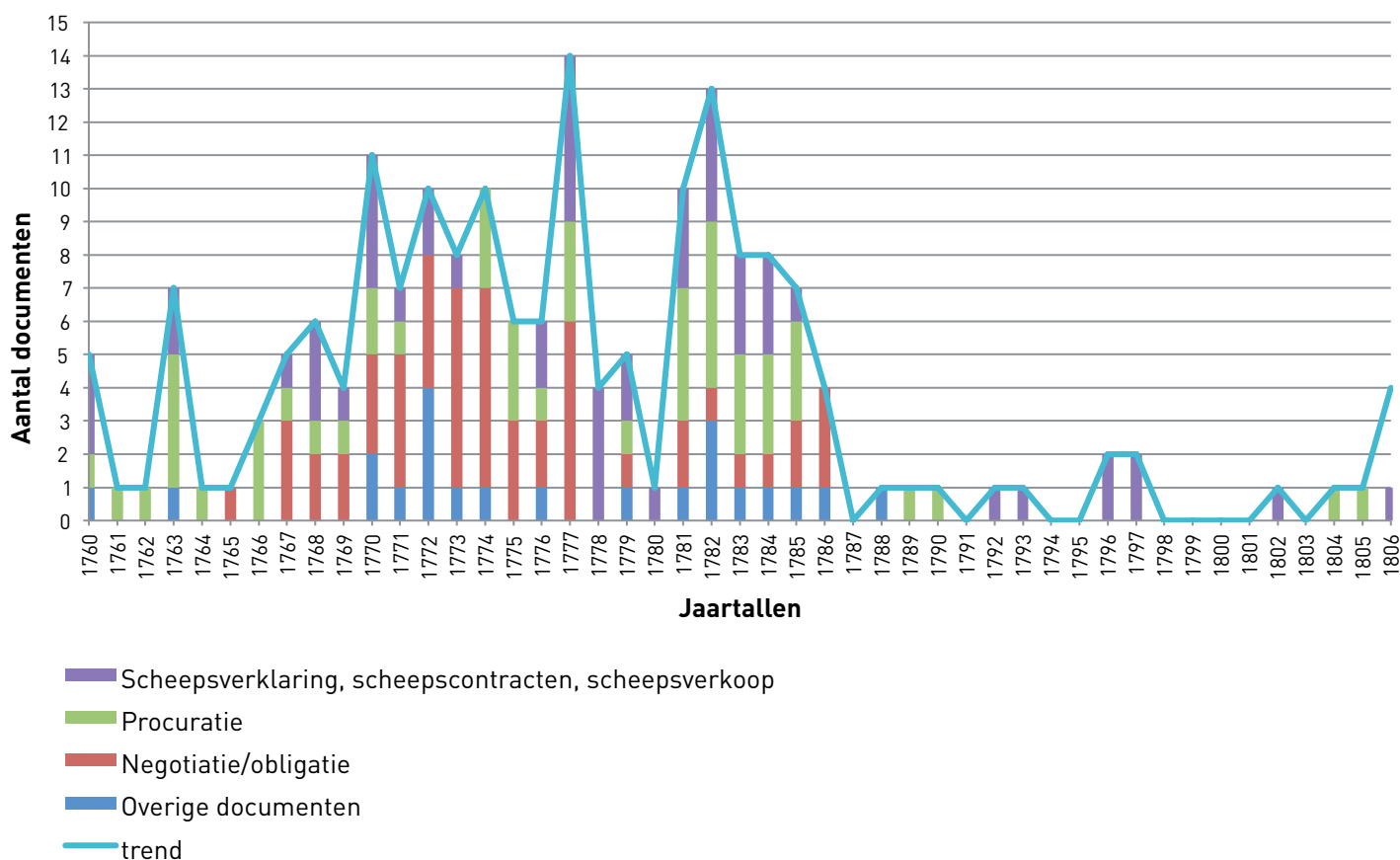
Bron: *St. Thomas – Guyana (Wilde Kust) Chakau*, SAA, 30452, Archief van S. Hart: (gedeeltelijke) toegang op de notariële archieven, Inv. nr. 373.

Naast de veelvoorkomende scheepsverklaringen, procuraties en *negotiaties* zijn er nog tal van andere documenten aanwezig (grafiek 3.4.4a), waarin steeds data staan vermeld.¹⁸⁵ Al deze documenten zijn interessant om te onderzoeken, omdat er op die manier een beeld over de uitwisseling van goederen en personen tussen de Republiek en St. Thomas kan worden geschetst. Hierdoor kunnen ook veranderingen worden waargenomen.

¹⁸⁵ In deze grafiek zijn de drie meest voorkomende documenten met de overige documenten samengenomen. Dit heeft als doel om het overzicht te bewaren.

Grafiek 3.4.4b

Aantal documenten per jaar en per type tussen St. Thomas en de Republiek, 1760-1806

Bron: *St. Thomas – Guyana (Wilde Kust) Chakau*, SAA, 30452, Archief van S. Hart: (gedeeltelijke) toegang op de notariële archieven, Inv. nr. 373.

In grafiek 3.4.4b is de uitwisseling van documenten per type en per jaar weergegeven. Hieruit zijn interessante conclusies te trekken. Om te beginnen valt het direct op dat er vanaf de jaren tachtig al een gestage daling had plaatsgevonden en dat er na 1786 geen nieuwe *negotiaties* of obligaties meer bijkwamen. Helemaal tegengesteld hieraan bereikte het juist tussen 1767 en 1780 een hoogtepunt. Enerzijds moet hiervoor een verklaring bij de correspondentie over de plantageleningen op St. Thomas worden gezocht, want vooral in de latere jaren ging het slecht. Anderzijds zal er naar de historische context moet worden gekeken. In 1786 werden de Nederlandse leningen, wegens problemen met terugbetalen, in het geheel door de Deense koning overgenomen.¹⁸⁶

¹⁸⁶ Hall, *Slave society*, 20.

Daarnaast is het duidelijk zichtbaar, dat de algemene stroom van documenten vanaf eind jaren tachtig van de achttiende eeuw, in vergelijking met de jaren hiervoor, drastisch afnam. Hoe valt dit te verklaren? In de eerste plaats lag dit aan de onzekere situatie in de Republiek in het laatste kwart van de achttiende eeuw. De problemen begonnen door oorlogen in, onder meer, het Caribische gebied met Frankrijk en Groot-Brittannië. Vervolgens woedde er in de Republiek halverwege de jaren tachtig een politieke strijd tussen *Orangisten* en *patriotten*. In 1787 hielp een inval van het Pruisisch leger de *Orangisten* weer in het zadel, maar dit was slechts van korte duur. In 1793 en 1794 viel Frankrijk de Republiek binnen, dat twee jaar later de aanzet gaf tot de *fluwelen revolutie* van de Patriottenbeweging. Dit alles betekende dat de Republiek, nu de *Bataafse Republiek* geheten, in een Frans machtsvacuüm belandde, als satellietstaat.¹⁸⁷ Daar bovenop hadden de Britse bezettingen in 1801 en 1807 catastrofale gevolgen voor de Deense handel en scheepvaart. In 1813 ging de Deense staat om die reden zelfs failliet.¹⁸⁸ Het biedt een verklaring voor de drastische vermindering van het documentenverkeer of handelsverkeer, en het ontstaan van communicatieproblemen tussen de Republiek en St. Thomas in de periode 1786 tot 1807.

In het kort lijken deze gegevens het beeld uit de literatuur te bevestigen, want St. Thomas zou al eerder geen succesvolle plantagekolonie zijn geweest. Echter, valt dit laatste niet met zekerheid te zeggen, omdat alleen de plantages gefinancierd met Nederlands krediet zijn behandeld. Toch kan er zeker op grond van de bovenstaande gegevens over de Nederlandse plantage-leningen op St. Thomas gesteld worden, dat er belangrijke aanwijzingen voor een fiasco zijn.

3.5 Correspondentie tussen de Nederlandse Hervormde Kerk op St. Thomas en de Classis Amsterdam van de Nederduits Gereformeerde Kerk (1731-1779)

Het archief van de Nederlandse Hervormde Kerk op St. Thomas is heel klein, want het bevat slechts zes brieven.¹⁸⁹ Om die reden kan er niet diep op worden ingegaan. Er zullen twee bronnen kort worden behandeld. Ten eerste werd er in een brief van 13 maart 1739 over het missioneringswerk van Frederik Martin en de Hernhutters op St. Thomas geschreven, waarvan er twee kort zullen worden behandeld. De Nederlandse Hervormde Kerk uitte hier scherpe kritiek op. De predikant van de kerk, Johannes Wilhelm Brand, werd door de koning van Denemarken gesteund. De brief was immers door de Deense koning ondertekend en verzegeld. Brand schreef naar de Classis Amsterdam:

¹⁸⁷ Blom en Lamberts (red.), *Geschiedenis van de Nederlanden*, 227-228.

¹⁸⁸ Hall, *Slave society*, 30.

¹⁸⁹ SAA, 379, CANHV, inv. nr. 227.

‘Dat wij selfst allergenadigst voor goed vinden, de beekeringe van de negers te besorgen (...) dat hij sig niet moet onderstaan, verder als de leeden van de geformeerde gemeijnte aan te nemen en sig met niemand anders te bemoeijen, als meede moet Friedrich Martin gewaarschuwt worden, dat hij sig ook niet moet onderstaans om sig met eenige van de Evangelische of gereformeerde confessies te bemoeijen, maar blijven alleenlijk bij de boheemse broeder, ende negers, dies sig vrijwillig van hem laten onderwijzen.’¹⁹⁰

Tussen de kerken op St. Thomas was dus een sterke concurrentiedrang. De kerken waren erg nationaal ingesteld, waardoor in feite iedere bevolkingsgroep op het eiland een eigen kerk had. De assertieve toon van de predikant is daarom niet verwonderlijk. Hij zag Frederik Martin, en dus ook de Hernhutters, als een bedreiging voor zijn eigen groep, mede omdat er slaven tot deze Moravische Kerk werden toegelaten.

Ten tweede is er informatie uit 1777 over de aanstellingsprocedure van de heer Broeffel als nieuwe predikant van de Nederlandse Hervormde Kerk. Deze is als volgt beschreven. Ten eerste moest Broeffel, wonend op St. Thomas, voor zijn aanstelling naar Amsterdam reizen om daar ‘geexamineerd’ te worden. Zijn ‘reijze’ naar Amsterdam en bijkomende ‘onkosten’ werden door de kerk betaald. Ten tweede kreeg Broeffel een salaris van ‘sevenhondert pesos van achten per jaar’ – ongeveer 1908 gulden – en beschikte hij over een vrije woning met twee slavinnen als bediendes. De predikant kreeg een dienstcontract voor zes jaar tijd. Na zes jaar mocht hij op een nieuwe predikant beroep doen. Hij kon er ook voor kiezen om zijn contract in overleg met de kerk te verlengen, maar moest in ieder geval zijn tijd uitzitten. Dit dienstcontract moest door zowel de Classis van Amsterdam als de Deense vorst worden bevestigd. Ten derde was Broeffel verplicht om elke zondag tweemaal te prediken in ‘de Hollandsche taal’. In de voormiddag was dit een vrije tekst en in de namiddag de ‘Heijdelbergse catechismus’. Dit diende zowel voor het onderwijs van de jeugd als voor een voorbereiding op de openbare belijdenis. Ten slotte diende Broeffel zich te adresseren aan de heer Arent Vollenhoven die in Amsterdam de contactpersoon was.¹⁹¹

Welke conclusies zijn er over deze bronnen te trekken? In de eerste plaats bevestigt de eerste bron over Frederik Martin de gegevens uit de literatuur: de kerken op St. Thomas waren zeer ‘nationalistisch’ ingesteld en er was een sterke concurrentiedrang. Ten tweede is de aanstellingsprocedure van een Nederlandse predikant een bijzondere bron, want deze was nog niet beschreven in de literatuur. Het biedt dus een nieuwe kijk op de gang van zaken in de Nederlandse Hervormde Kerk op St. Thomas.

¹⁹⁰ SAA, 379, CANHV, inv. nr. 227, f. 310-311. De brief wordt, naast Brand en de Deense vorst Christian VI, ook door J.P. Uytendaele (ouderling), Peter Wood (ouderling), P.C. van Beverhoudt (deacon) en J.U. Stallart (deacon) ondertekend.

¹⁹¹ SAA, 379, CANHV, inv. nr. 227, f. 329-331.

Hoofdstuk 4

De migratie van vrije kleurlingen van St. Eustatius en Curaçao naar St. Thomas (1795-1807)

‘Er is een geheele straat [op St. Thomas], waar men om zoo te zeggen niets dan de Curaçaosche taal hoort spreken.’¹⁹²

De heer J.J. Putman, voormalig rooms-katholiek pastoor der Oost-divisie te Curaçao, 4 september 1855.

Het bovenstaande citaat is afkomstig van de heer J.J. Putman, woonachtig te Curaçao. De Staatscommissie stelde hem vragen over de situatie van de slavenbevolking op de Caribische eilanden, zo ook over St. Thomas. Deze commissie werd op 29 november 1853 door de Nederlandse regering in het leven geroepen en onderzocht de opties over de afschaffing van de slavernij in de Nederlandse koloniën. Uit de woorden van Putman blijkt dat er op St. Thomas in de loop van de negentiende eeuw Papiaments werd gesproken. Dit maakt de Nederlandse connecties des te merkwaardiger, want er werd dus op St. Thomas – naast het *Negerhollands* – nog een creoolse taal gesproken. Dit hoofdstuk behandelt kort deze taalkundige connectie, maar gaat vooral dieper in op een noemenswaardige groep migranten op St. Thomas: de vrije kleurlingen van St. Eustatius en Curaçao.

4.1 Nog een creoolse taal op St. Thomas?

De mededeling van pastoor Putman is verrassend, maar niet de enige met betrekking tot Papiaments op St. Thomas. In 1836 merkte G.B. Bosch na een bezoek aan St. Thomas ook het Papiaments op: ‘Later vernam ik, dat de Curacaosche landstaal de heerschende is onder de

¹⁹² Zie www.kit.nl. In de online catalogus van het Koninklijk Instituut voor de Tropen (KIT), *Tweede rapport der Staatscommissie, benoemd bij Koninklijk besluit van 29 november 1853, nr. 66, tot het voorstellen van maatregelen ten aanzien van de slaven in de Nederlandsche koloniën: de Nederlandsche West-Indische eilanden en bezittingen ter kust van Guinea*, 207. De besluiten van het rapport gingen pas in werking bij de uitgave in 1856.

zwarte en gekleurde bevolking.¹⁹³ Bosch gaf als reden hiervoor dat: ‘bij den stilstand in den handel en bij herhaalde mislukte oogsten, gelegenheid schonk, deszelfs overvloedige bevolking te ontlasten.’¹⁹⁴ Verder schreef Bosch dat het ‘Hollands’ al minder dan voorheen werd gesproken en dat Papiaments de dominante taal was op St. Thomas.¹⁹⁵ Dit wordt echter door D.C. Hesseling betwist. Hesseling twijfelde er niet aan dat het ‘Hollands’ op zijn retour was, maar hij vond de overheersing van de ‘Curacaosche landstaal’, zoals door Bosch zo geformuleerd, ‘zeer sterk overdrijvende woorden’. Het veel voorkomende Papiaments had volgens hem ook het *Negerhollands* kunnen zijn – waar Bosch overigens geen melding van maakt – want beide talen hadden veel overeenkomsten in woordenschat. Het wordt niet duidelijk uit de literatuur of Hesseling hier ook gelijk in heeft.¹⁹⁶

Het is daarom lastig vast te stellen in hoeverre er Papiaments op St. Thomas werd gesproken, want de aanwijzingen spreken elkaar tegen. Tevens is het eigenlijk een vraag die buiten dit onderzoek valt. Het gaat er vooral om dat Papiaments een interessant aanknopingspunt voor een Nederlandse connectie vormt.

4.2 De toename van de vrije kleurlingen

Al vanaf de vroege Nederlandse vestiging in het Caribische gebied ontstond er een groep van vrije kleurlingen door gemengde relaties tussen blanken en slaven of vrijlatingen van slaven.¹⁹⁷ Veel van deze kleurlingen werkten in de handel of scheepvaart, en stonden in het middelpunt van de samenleving. Op St. Thomas – en in het verlengde op alle Deense eilanden – werden vrije kleurlingen al halverwege de achttiende eeuw gesignaleerd, maar ging de groep pas in de negentiende eeuw zichtbaar groeien.¹⁹⁸

De groei is duidelijk terug te zien in de demografische cijfers van de hoofdstad Charlotte Amalie (tabel 4.2a). St. Thomas was toen een bloeiend handelscentrum, waardoor er veel vrije kleurlingen naar toe trokken.¹⁹⁹ St. Thomas was echter niet het enige eiland waar het aantal vrije kleurlingen toenam. Ook op Curaçao namen de vrije kleurlingen in de loop van de negentiende eeuw toe, maar wel relatief gezien in mindere mate dan op St. Thomas. (tabel 4.2b). Het aantal vrije kleurlingen op St. Eustatius daalde in tegenstelling tot Curaçao en St. Thomas. (tabel 4.2c).

¹⁹³ G.B. Bosch, *Reizen in West-Indië* deel 2 (Utrecht 1836) 366.

¹⁹⁴ Ibidem, 366-367.

¹⁹⁵ Ibidem, 385.

¹⁹⁶ Hesseling, *Het Negerhollands der Deense Antillen*, 31-32.

¹⁹⁷ H. Jordaan, ‘Free blacks and coloreds, and the administration of Justice in the eighteenth-century Curacao’ in: *Nieuwe West-Indische Gids*, vol. 84 nr. 1&2 (Utrecht 2010) 63-86, aldaar 81; David B. Davis, *Inhuman bondage: The rise and fall of slavery in the New World* (Oxford 2005) 144-172.

¹⁹⁸ Hall, *Slave society*, 139-145.

¹⁹⁹ Ibidem, 180-181.

Tabel 4.2a: Groei stedelijke bevolking in Charlotte Amalie, 1789-1831

Jaar	Slaven	Vrije kleurlingen	Blanken	Totale populatie
1789	1.527	260	398	2.085
1791	1.527	160	400	2.087
1797	1.943	239	726	2.908
1831	2.894	8.177	8.177 ²⁰⁰	11.071
1838	2.093	5.024	1.770	8.887

Bron: Neville A.T. Hall, *Slave society in the Danish West Indies* (Baltimore 1992) 90.

Tabel 4.2b: Bevolkingscijfers Curaçao, 1789-1840

Jaar	Slaven	Vrije kleurlingen	Blanken	Totale populatie
1789	12.864	3.714	4.410	20.988
1816	6.741	4.549	2.780	14.070
1840	5.750	6.432	2.734	14.916

Bron: W. Klooster en G.J. Oostindie, *Curaçao in the Age of Revolutions, 1795-1800* (Leiden 2011) 5.

Tabel 4.2c: Bevolkingscijfers St. Eustatius, 1779-1794

Jaar	Slaven (gekleurd)	Slaven (zwart)	Vrije kleurlingen	Vrije zwarten	Blanken	Totale populatie
1779	1.677 ²⁰¹		geen gegevens	geen gegevens	1.545	3.222
1789	348	4.792	385	257	1.160	8.123
1794	309	3.666	329	244	1.485	6.033

Bron: *Ingekomen brieven met bijlagen van St. Eustatius, St. Maarten en Saba. Met tafels, 17 februari 1780-30 juli 1785*, NL-HaNa, 1.05.01.02, TWIC, inv. nr. 1194, f. 33; *Rapport van Grovenstins en Boey, Extracten uit resoluties van de Staten-Generaal betreffende de Oost- en West-indische Compagnie*, Ibidem, 1.05.06, *Verstredde West-Indische stukken*, inv. nr. 978; *Ingekomen brieven met bijlagen van St. Eustatius, St. Maarten en Saba. Met lijsten, 1723,1733-1761, 1772-1791*; Ibidem, 1.05.01.02, TWIC, inv. nr. 1314.

²⁰⁰ De gegevens van de vrije kleurlingen en de blanken zijn hier samengenomen. Er zijn geen aparte gegevens voor beide groepen beschikbaar.

²⁰¹ De slaven zijn hier als één groep genomen, zowel gekleurd als zwart, aangezien hier alleen informatie over beschikbaar is.

4.3 De ‘kleurrijke’ migratie van de Nederlandse eilanden naar St. Thomas (circa 1795-1803)

De migratie van vrije kleurlingen is een logische verklaring voor de diverse meldingen van Papiaments op St. Thomas. Volgens zowel Putman als Bosch werd de taal vooral door slaven of vrije kleurlingen gesproken.²⁰² Wat was het aandeel van Curaçao in deze migratie naar St. Thomas? Om dit te kunnen vaststellen zal er naar een Deense bron uit februari 1803 worden gekeken. In dat jaar besloot Ernst Von Walterstorff, gouverneur-generaal van St. Thomas, een commissie in te stellen voor de registratie van vrije kleurlingen in de hoofdstad Charlotte Amalie naar aanleiding van hun massale toename.²⁰³

4.3.1 De Nederlandse vrije kleurlingen nader bekeken

Het rapport van Von Walterstorff bevatte informatie over tien volgende punten: de naam van de vrije kleurling, de geboorteplaats, de status van de vrijheid, de vestigingsplaats sinds 1789, de leeftijd, de verblijfsperiode op het eiland, hun beroep, de manier waarop ze naar het eiland waren gekomen, hun kostwinning en een verklaring van goed gedrag. Niet alle punten zullen behandeld worden. Allereerst is het interessant om te kijken naar de geboorteplaatsen van de vrije kleurlingen. Op die manier kan de rol van de Nederlandse vrije kleurlingen worden bepaald in vergelijking met vrije kleurlingen uit andere gebieden. Was bijvoorbeeld het percentage van kleurlingen uit Curaçao daadwerkelijk zo hoog, aangezien er Papiaments op St. Thomas werd gesproken?

²⁰² Zie www.kit.nl. In de online catalogus van het Koninklijk Instituut voor de Tropen (KIT), *Tweede rapport der Staatscommissie, benoemd bij Koninklijk besluit van 29 november 1853, nr. 66, tot het voorstellen van maatregelen ten aanzien van de slaven in de Nederlandsche koloniën: de Nederlandsche West-Indische eilanden en bezittingen ter kuste van Guinea*, 207. Zie ook Bosch, *Reizen in West-Indië*, 366.

²⁰³ Zie David W. Knight en Laurette de T. Prime (red.), *St. Thomas 1803, Crossroads of the diaspora: the 1803 proceedings and register of the free colored inhabitants in the town of Charlotte Amalie, on the island of St. Thomas in the Danish West Indies* (St. Thomas 1999). Voor het transcript van de registratie van vrije kleurlingen uit Charlotte Amalie in het jaar 1803 is gebruik gemaakt van een gepubliceerde versie van een primaire bron die van het Deens naar het Engels is vertaald. De telling van de vrije kleurlingen vond plaats van 8 februari tot en met 12 februari 1803 in drie wijken van Charlotte Amalie: ‘King’s Quarter’, ‘Queen’s Quarter’ en ‘Prince’s Quarter’. De originele bron is te vinden in: *St. Thomas Commissie voor het registreren van de vrije kleurlingen*, Rigksarkivet Kopenhagen, toegangsnummer 55, Generaltoldkammerat, inv. nr. 583. Zie ook Hall, *Slave society in the Danish West Indies*, 180-181. Hall zet alle Nederlandse eilanden onder de naam ‘Curaçao’.

Tabel 4.3.1a

Geboorteplaatsen van vrije kleurlingen uit Charlotte Amalie, 8 tot en met 12 februari 1803

Geboorteplaats	Aantal	Geboorteplaats	Aantal
5) Afrika	61	Noord-Amerika	10
Anguilla	1	Port-au-Prince	4
Antigua	15	Puerto Rico	2
Barbados	5	St. Barth	3
Bermuda	3	St. Kitts	13
Cap François	23	St. Kruis	40
Cap Tiburon	2	St. Domingo	19
2) Curaçao	156	4) St. Eustatius	62
Denemarken	4	St. Jan	31
Dominica	5	St. Lucia	5
Fort Dauphin	4	St. Maarten/St. Martin	6
Grenada	17	1) St. Thomas	295
Guadeloupe	39	St. Vincent	2
Jacmel	3	Spanish Town	2
Jamaica	4	Tobago	1
Jost van Dyke	2	Toulon	1
Les Cayes	10	Tortola	11
Marie-Galante	4	Trinidad	1
3) Martinique	130	Onbekend	522
Montserrat	3		
Totaal			1.521

Bron: David W. Knight en Laurette de T. Prime (red.), *St. Thomas 1803, Crossroads of the diaspora: the 1803 proceedings and register of the free colored inhabitants in the town of Charlotte Amalie, on the island of St. Thomas in the Danish West Indies* (St. Thomas 1999), 163.²⁰⁴

Uit het rapport blijkt dat het aandeel van de vrije kleurlingen van Curaçao in vergelijking met andere gebieden inderdaad hoog was, met ongeveer tien procent van het totaal. Daarmee was het de grootste groep niet-inheemse vrije kleurlingen (tabel 4.3.1a).²⁰⁵ Daarnaast valt het op dat er een redelijk aantal vrije kleurlingen van St. Eustatius kwamen, ongeveer 4 procent van het totaal. Dat er meer vrije kleurlingen van Curaçao kwamen dan van

²⁰⁴ Er is ter verduidelijking een top vijf van eilanden weergegeven in schuine letters waar de meeste kleurlingen geboren waren. Hierbij zijn de ‘onbekende’ geboorteplaatsen niet meegerekend.

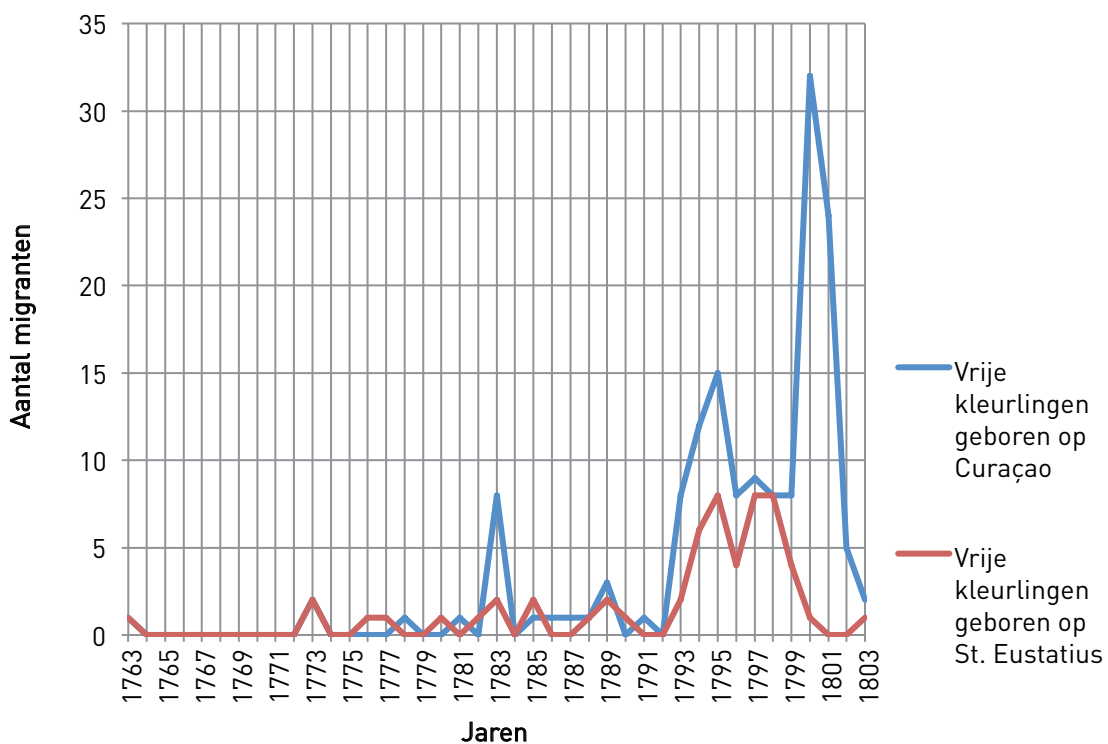
²⁰⁵ Zie Klooster en Oostindie (red.), *Curaçao in the Age of Revolutions, 1795-1800*, 67.

St. Eustatius is niet vreemd, omdat het eerstgenoemde eiland groter is. Verder kwamen er mogelijk nog meer van de Nederlandse eilanden, waarvan de geboorteplaats niet bekend is. Dit is echter lastig te bepalen.

Waarom kwamen er zoveel Nederlandse kleurlingen naar St. Thomas? Er zal om een chronologisch beeld van de migratie te krijgen naar het jaar van aankomst op St. Thomas moeten worden gekeken. Op die manier kan het in historische context worden geplaatst en daarmee een verklaring bieden voor de migratie (grafiek 4.3.1b).

Grafiek 4.3.1b

Migratie van vrije kleurlingen geboren op de Nederlandse eilanden naar St. Thomas, 1763-1803

Bron: David W. Knight en Laurette de T. Prime (red.), *St. Thomas 1803, Crossroads of the diaspora*.

Er springt in het oog dat er rond 1795 vanaf beide eilanden een flinke toename is van het aantal vrije kleurlingen naar St. Thomas. Vanuit historisch perspectief is dit als volgt te verklaren. Ten eerste bevond St. Eustatius zich na 1795, zoals al in het tweede hoofdstuk werd beschreven, in een ongunstige positie. Het eiland was per slot van rekening bezet door Frankrijk in 1795, en door Groot-Brittannië in 1801, dat op langere termijn desastreuze gevolgen zou hebben voor de handel. Het eiland was toen allang niet meer het bloeiende handelscentrum van voor 1780. Het is om die reden waarschijnlijk, gezien het feit dat vrije kleurlingen vaak zeelieden waren, dat een groot deel richting het neutrale St. Thomas trok. De handel en scheepvaart floreerden daar immers in deze periode. Na 1798 neemt echter de migratie van het

aantal vrije kleurlingen weer af. Waarschijnlijk had een groot deel van de bevolking toen St. Eustatius wegens de ingestorte handel verlaten.²⁰⁶

Ten tweede was er op Curaçao een redelijk vergelijkbaar beeld te zien. In 1784 is de eerste piek in de migratie van vrije kleurlingen terug te zien. Waarschijnlijk werd dit veroorzaakt door de Vierde Engels-Nederlandse Oorlog die een grote invloed had op de Nederlandse handel en scheepvaart in het Caribische gebied.²⁰⁷ Verder zijn er, in 1796 en in 1801, twee grote migratiestromen terug te vinden. Deze stromen vallen aan de hand van een aantal historische gebeurtenissen te verklaren.

In 1795 trokken er veel vrije kleurlingen en zwarten van Franse afkomst – vooral zeelieden en piraten – naar Curaçao, nadat Frankrijk en de Bataafse Republiek een bondgenootschap hadden gesloten. Geen onlogische keuze, want er was al sinds het midden van de achttiende eeuw een zichtbare Franse gemeenschap op het eiland aanwezig. Datzelfde jaar vond er in augustus op Curaçao een slavenopstand plaats, onder leiding van een slaaf genaamd Tula, die voornamelijk door Franse vrije kleurlingen werd gesteund. Het gedachtegoed hiervoor kwam van de revolutie op Saint-Domingue uit 1791. De poging bleek tevergeefs te zijn, want in september 1795 werd de opstand met harde hand neergeslagen door de autoriteiten en in oktober werden de leiders geëxecuteerd. De sociale onrust en spanningen op Curaçao bleven echter aanhouden, want ook hier – vergelijkbaar met de Republiek – stonden *Orangisten* en pro-Franse *patriotten* lijnrecht tegenover elkaar. In augustus 1796 zorgde grote onrust onder de soldaten van de Orangisten voor een machtsovername door Franse patriotten. Dit gebeurde overigens zonder bloedvergieten.²⁰⁸

In de jaren erop werd het eiland omringd door vele Franse piraten die het vooral op talrijke Amerikaanse schepen hadden voorzien. De onvrede van de Amerikaanse regering tegenover het beleid op Curaçao nam toe. In juli 1799 bereikte het een hoogtepunt. Toen werd een Amerikaanse schoener de *Nautilus* gekaapt, waarbij de kapitein en vier bemanningsleden om het leven kwamen. De Amerikanen namen dit bloedige incident zeer serieus en beschuldigden de regering van Curaçao ervan de Amerikaanse schepen niet voldoende te beschermen. In november 1799 besloten de Amerikanen tot de aanval over te gaan, nadat de Curaçaose regering tot tweemaal toe een Amerikaans beklag had genegeerd. Vervolgens namen ze het eiland tot april 1800 in. Vijf maanden later veroverden Britse troepen Curaçao, die in eerste instantie hulp aan de Amerikanen hadden geboden, als reactie op een Franse poging om het eiland te herwinnen.²⁰⁹

²⁰⁶ Zie tabel 4.2c, pagina 61.

²⁰⁷ P.C. Emmer, 'The Dutch and the Atlantic challenge, 1600-1800' in: P.C. Emmer, O. Pétré-Grenouilleau and J.V. Roitman (red.), *A deus ex machina revisited: Atlantic colonial trade and European economic development* (Leiden 2006) 151-177, aldaar 160.

²⁰⁸ H. Jordaan, 'Patriots, privateers and international politics: The myth of conspiracy of Jean Baptiste Tierce Cadet' in: W. Klooster en G.J. Oostindie (red.), *Curaçao in the Age of Revolutions, 1795-1800* (Leiden 2011) 141-167, aldaar 153-158.

²⁰⁹ Ibidem, 158-166.

De politieke situatie op Curaçao bleef gedurende deze periode onrustig. Daarmee was het, vooral tijdens de latere Britse bezetting (1800-1803, 1807-1816), niet erg gunstig voor de handel en scheepvaart. Vermoedelijk zijn om die redenen veel vrije kleurlingen naar het neutrale St. Thomas gemigreerd.²¹⁰ Toch is het na 1803 lastig vast te stellen wat er gebeurde betreffende de Nederlandse migratie naar St. Thomas, want er is dan geen bronmateriaal meer beschikbaar. Er kan slechts worden afgegaan op de meldingen van Papiaments in de loop van de negentiende eeuw.

Uit het rapport van Von Walterstorff zijn er, naast de migratiestromen, nog vier interessante punten te halen. Ten eerste zijn dit de verhoudingen tussen mannen en vrouwen. Er gingen van Curaçao meer vrouwen dan mannen naar St. Thomas, 108 vrouwen tegenover 46 mannen. Dit gold ook voor St. Eustatius, 37 vrouwen versus 20 mannen. Dit heeft als reden dat er doorgaans meer vrouwen dan mannen werden vrijgelaten; dit gold bijvoorbeeld ook voor Suriname.²¹¹ De vrouwen van beide Nederlandse eilanden en hun kinderen zorgden door hun 'sjacheraarpraktijken' voor ergernis onder de blanken op St. Thomas. Ze verkochten – volgens de blanken – 'waardeloze' goederen afkomstig uit Puerto Rico met vaak een hoog winstpercentage.²¹² De houding van de blanke bevolking tegenover de vrije kleurlingen was meestal aftastend. Ze waren bang voor deze groeiende groep, want hun invloed kwam daarmee in het geding. In de praktijk bleek het echter moeilijk om ze van het eiland af te krijgen. Na 1803 was volgens de commissie van Von Walterstorff bijvoorbeeld deportatie van de kleurlingen geen optie, omdat Curaçao toen in Brits bezit was.²¹³

Ten tweede is de gemiddelde leeftijd van de vrije kleurlingen een interessante punt. Er zat een verschil in gemiddelde leeftijd tussen beide eilanden. De migranten uit Curaçao waren gemiddeld 29 jaar oud, terwijl die uit St. Eustatius gemiddeld 31 jaar oud waren. Bovendien valt het op dat de gemiddelde vestigingstijd op het eiland erg van elkaar verschilde. De Curaçaoënaars zaten gemiddeld zeven jaar op het eiland en de migranten uit St. Eustatius zaten er gemiddeld twaalf jaar. Dit duidt erop dat de migratie uit St. Eustatius wellicht eerder was begonnen dan die uit Curaçao.

Ten derde is het beroep van de kleurlingen interessant, want het vertelt iets over de redenen om naar St. Thomas te migreren. In de eerste plaats valt het op dat de meeste (vrouwelijke) vrije kleurlingen als naaister van kleding werkten (grafiek 4.3.1c). Dit is niet verrassend, aangezien het waarschijnlijk nodig was voor het verstellen en reinigen van kleding.

²¹⁰ G. J. Oostindie, 'Slave resistance, colour lines, and the impact of the French and Haitian revolutions in Curaçao' in: *ibidem*, 13, aldaar 1-22.

²¹¹ G. J. Oostindie, *Roosenburg en Mon Bijou: twee Surinaamse plantages, 1720-1870* (Utrecht 1989) 168.

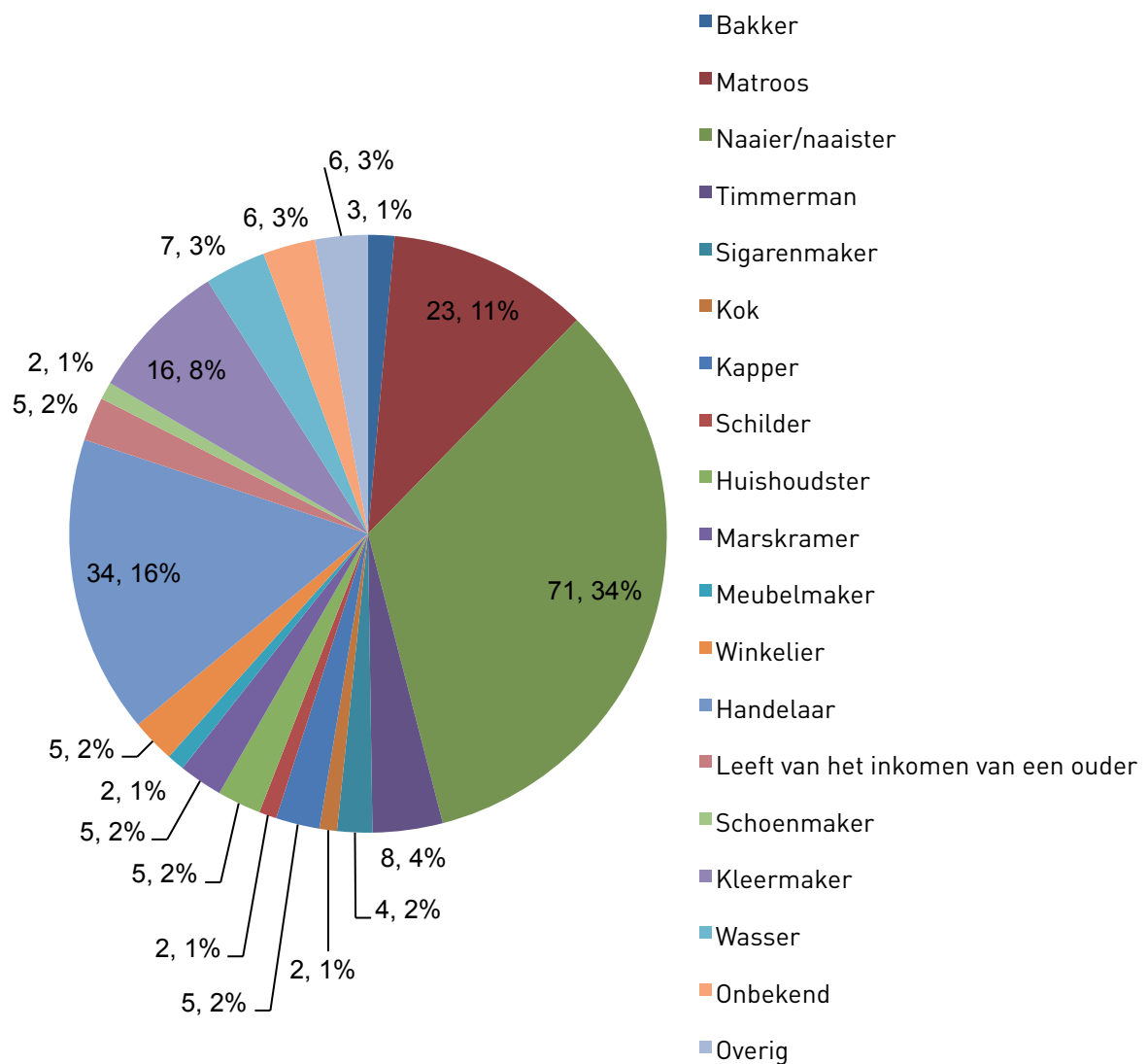
²¹² Hall, *Slave society*, 181-182.

²¹³ *Ibidem*.

De toename van de bevolking op St. Thomas aan het einde van de achttiende eeuw zal om die reden de vraag naar dit beroep hebben gecreëerd. Bovendien valt het op dat een overgroot deel van de vrije kleurlingen een beroep in associatie met de handel of scheepvaart uitoefende. Dit wekt de indruk dat de bloeiende handel op het eiland een belangrijke reden was voor hun komst.

Grafiek 4.3.1c

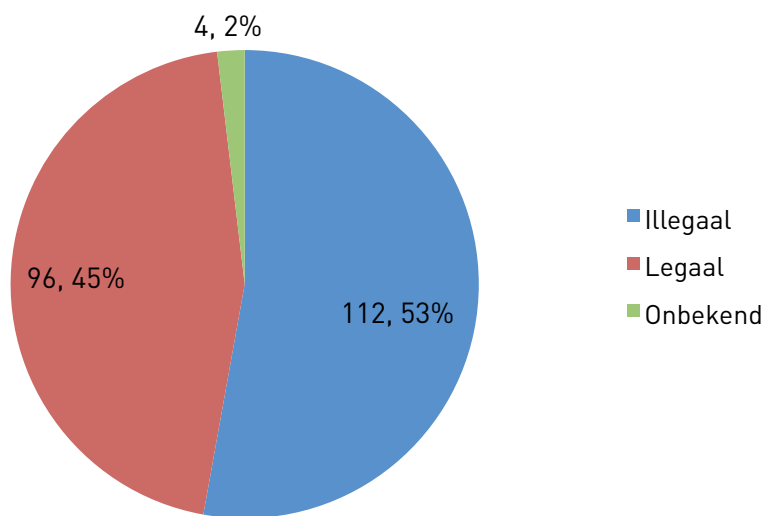
De beroepen van de vrije kleurlingen afkomstig van de Nederlandse eilanden, februari 1803

Bron: Knight en de Prime (red.), *St. Thomas 1803, Crossroads of the diaspora*.

Ten slotte bleek uit het rapport van Von Walterstorff dat veel Nederlandse vrije kleurlingen op St. Thomas niet in het bezit waren van een wettelijke vrijheidsverklaring. Daarom is het niet vreemd dat de Deense autoriteiten niet erg blij waren met de groeiende groep kleurlingen. In het rapport van Von Walterstorff werd er aangegeven of een kleurling wel of niet een ‘vrijbrief’ bezat. Het merendeel van de Nederlandse vrije kleurlingen bezat geen ‘vrije’ status (grafiek 4.3.1d). Het betekende dus dat ze wettelijk gezien niet vrij waren en er mogelijk beperkingen waren. Deze beperkingen worden echter niet duidelijk uit het bronmateriaal.

Grafiek 4.3.1d : Verblijfstatus Nederlandse vrije kleurlingen op St. Thomas, februari 1803

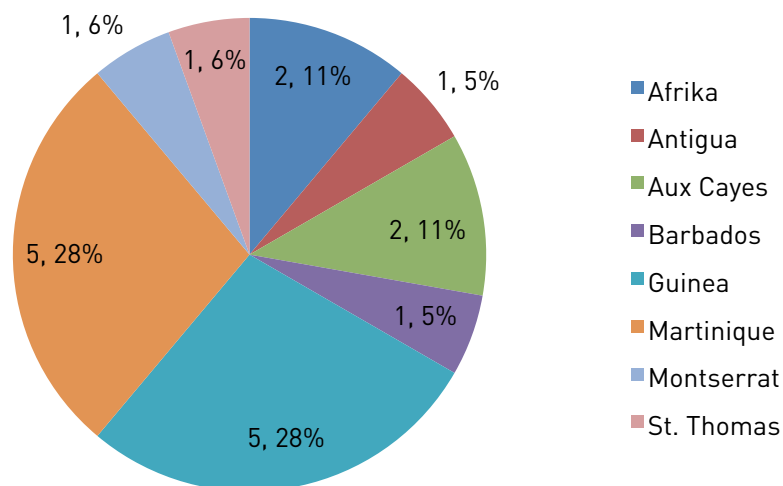
Bron: Knight en de Prime (red.), *St. Thomas 1803; Crossroads of the diaspora*.

4.3.2 Op zoek naar bestaansmogelijkheden?

Het rapport van de commissie van Von Walterstorff verschaft ook in bredere context gegevens over de migratiestromen in het Caribische gebied. Er waren tevens vrije kleurlingen die van de Nederlandse eilanden naar St. Thomas waren gekomen, maar niet op deze eilanden geboren waren. Het ging hier om een kleine groep van achttien personen. Vanaf 1789 zijn de verblijfplaatsen op de lijsten weergegeven en dit maakt het mogelijk om vast te stellen of ze voorheen op een van de Nederlandse eilanden hadden gewoond. Van de vrije kleurlingen kwamen er negen uit St. Eustatius en negen uit Curaçao. De meesten kwamen uit Guinea²¹⁴ of Martinique (grafiek 4.3.2).

²¹⁴ Zie Knight en de Prime (red.), *St. Thomas 1803, Crossroads of the diaspora*, 159. Guinea is tegenwoordig een onafhankelijke West-Afrikaanse republiek. Gedurende de achttiende en negentiende eeuw werd vaak een breed gebied van de West-Afrikaanse kust hiermee bedoeld. Vanuit dit gebied werden veel slaven naar de Europese koloniën getransporteerd.

Grafiek 4.3.2: Geboorteplaatsen van niet-Nederlandse vrije kleurlingen afkomstig van de Nederlandse eilanden

Bron: Knight en de Prime (red.), *St. Thomas 1803, Crossroads of the diaspora*.

Waarom kwamen ze juist uit deze gebieden? Hiervoor zijn twee verklaringen te vinden. Ten eerste werden slaven vooral uit Afrika gehaald, waardoor Afrika en Guinea twee voor de hand liggende gebieden zijn. Ten tweede werd er al eerder in dit hoofdstuk geschreven over de nauwe banden tussen Curaçao en de Franse kolonies na 1795. Vandaar dat het ook niet verwonderlijk is dat een groot aantal uit deze gebieden kwamen.

Verder was de gemiddelde vestigingstijd van deze groep, opmerkelijk genoeg, slechts zes jaar. Dit geeft aan dat de meesten van hen waarschijnlijk, net als de Nederlandse vrije kleurlingen, pas na 1795 naar St. Thomas gingen. Het valt vooral op dat de afstand van ruim 1000 km, tussen Curaçao en St. Thomas, hen niet van migratie weerhield. Daarnaast waren de verblijfplaatsen voor 1789 zeer verschillend, wat de indruk wekt dat er veel beweging was onder de vrije kleurlingen in het Caribische gebied. Ze migreerden op het moment dat het goed ging met de Deense handel en reageerden snel op veranderingen in de arbeidsmarkt. De vrije toegang tot St. Thomas droeg hier uiteraard aan bij. De vrije kleurlingen gingen waarschijnlijk vooral naar plaatsen waar gunstige bestaansmogelijkheden waren.

4.4 Verdere aanknopingspunten voor de Nederlandse connecties met St. Thomas in de Nederlandse archieven

Waar zijn er nog meer aanknopingspunten voor Nederlandse connecties te vinden? In de eerste plaats in het Nationaal Archief, maar die liggen erg verspreid. Daarnaast is er na 1795 zeer weinig materiaal aanwezig. Om die redenen kan er in dit onderzoek niet uitgebreid op worden ingegaan. Verder is er in de archieven over de migratie van Nederlandse joden van beide eilanden naar St. Thomas niets terug te vinden. Deze joodse migratie staat vooralsnog alleen onbevestigd in de literatuur.

Toch betekent dit niet dat er over het algemeen geen aanknopingspunten te vinden zijn. Het Nationaal Archief biedt er een aantal voor nader onderzoek. Hier zullen kort drie voorbeelden van worden besproken.

4.4.1 Typen documenten met betrekking tot St. Thomas

Ten eerste zijn er ‘zeeprotesten’ van St. Eustatius in de archieven te vinden, waar St. Thomas regelmatig in voorkomt. Een schipper liet deze akten opmaken over gebeurtenissen die zich op zee hadden afgespeeld. Hierin werd bijvoorbeeld schade aan een schip vermeld of een kaping. Men kon dan met deze aktes de schippers bij het verlies van een lading in ieder geval niet aansprakelijk stellen. Ten tweede zijn er documenten over schepen die onder de witte vlag voeren. Vaak werden hier de naam van de schipper, stuurman, matrozen en passagiers genoemd. Opnieuw komen er regelmatig Nederlandse namen in deze documenten voor.²¹⁵ Ten derde zijn er lijsten van inkomende en uitgaande schepen voor zowel St. Eustatius als Curaçao terug te vinden. Hieruit zou een indicatie kunnen worden gegeven in hoeverre er handelscontacten waren tussen de Nederlandse eilanden en St. Thomas.²¹⁶

4.4.2 Procuraties van Nederlandse vrije kleurlingen aangaande St. Thomas

Ook zijn er een aantal verspreide aanwijzingen te vinden op het gebied van de migratie van Nederlandse vrije kleurlingen rond 1800. Het zijn procuraties van gekleurde en zwarte vrouwen van Curaçao die de voogdij over hun kinderen aan iemand anders overdroegen. Deze vrouwen waren overigens geen slavinnen, want die hadden waarschijnlijk nooit een procuratie kunnen geven. De kinderen waren vaak eerder naar St. Thomas gegaan dan hun ouders of waren dat binnenkort van plan. De redenen hiervoor worden echter niet in de documenten vermeld.

²¹⁵ Zie *Protocolen van secretariële en notariële akten van de secretaris ad interim P. Ouckama en, sedert juni 1785, van notariële akten van de eerste gezworen klerk, later tweede secretaris G. du Sart. Met bijlagen, 1781 – 1792*, NL-HaNA, toegangsnummer 1.05.13.01, Archieven van St. Eustatius, St. Maarten en Saba, 1709-1828, inv. nr. 123.

²¹⁶ *Lijsten van inkomende en uitgaande vaartuigen op St. Eustatius*, NL-HaNA, 1.05.01.02, WIC, inv. nr. 1330; *Journalen van Curaçao*, Ibidem, 2.01.28.01, West-Indisch Comité 1795-1800, inv. nr. 141.

Er zullen enkele voorbeelden worden genoemd om een indruk van deze procuraties te geven.

Om te beginnen gaf een negerin genaamd Maria Martha op 6 januari 1800 een procuratie met betrekking tot haar zoon Martin Migiel Anthony: ‘negerin Maria Martha, dewelke verklaarde op de kragtigste wijze eenigzints doenlijk zijnde constitueeren en magtig te maaken dat nu negerin Maria Magdalena woonende St. Thomas. Specialijk omme haar constituans zoon genaamt Martin Migiel Anthony, zig thans alhier bevindend op zijn vertrek staande naar St. Thomas, voor zoodra dezelve haar zoon aldaar in alle opzigten het volle opzit en directie over meer gemelde haare zoon zal neemen hebben en voor denzelve in allendeelen als haar moeder voogd opzigte en geeven.’²¹⁷ Maria Martha gaf dus een procuratie aan Maria Magdalena, woonachtig te St. Thomas, waarin zij de voogdij over haar zoon Martin overdroeg.

Verder geeft een moeder, zonder vermelding van haar naam, een procuratie over de voogdij van haar zoon Jan Joseph Testemaker: ‘de constituent van de Neger Gabria Anthony Beltrant te St. Thomas nagenoemd af te eischen en na zig te neemen zoon genaamt Jan Joseph Testemaker (...) voor deze gezegde zoon in allen alsem nader voogd zyn verzorging te ageeren en zo veel als mogelijk is, een goede educatie en opvoeding te geeven; als meede zoo veel immers doenlijk is zorge te draagen en alle devoiren aan te wenden dat dezelve haar constituantes meermaalen genoemde zoon in staat in staat geraaken om op de eene of andere betaamelijke wijze aan een bestaan en kostwinning kan koomen om daar door zig zelve op eene eerlijke wijze te kunnen maintineeren en onderhouden en voorts in allen opzigten met haar constituantes meergezegde zoon te doen en handelen als den geconstitueerden als vader met een eijgen kind van hem zoude kunnen en behooren te doen’.²¹⁸ Deze moeder gaf hier dus een procuratie aan Joseph Michiel Testemaker, waarschijnlijk een familielid, om de voogdij over haar zoon Jan Joseph Testemaker – wonende op St. Thomas bij Gabriel Anthonij Beltrant – op te eisen; desnoods door middel van juridische stappen. Het verschaft een aanwijzing voor zowel migratie als communicatie tussen vrije kleurlingen uit Curaçao en St. Thomas.

Tot slot gaf een zwarte vrouw genaamd Juana Gouverneur van Curaçao een procuratie aan Joseph Testemaker uit St. Thomas. Ze droeg hiermee de voogdij over: ‘voor zo daar de zelve haare dogter al daar gearriveert zal weezen hij geconstitueerde in alle opzigten het volle opzigt en directie over genoemde haar dogter zal neemen en hebben ande zulx voor den teid van drie jaaren, (...) in alle deelen als een vader, voogd en opzigter te ageeren en voorts in alleen deelen met haare dogter voornoemde Maria Theodora te doen en handelen als hij geconstitueerd een eigen kind van hem zoude kunnen en behooren te doen en behandelen, met belofte van al te zelve te zullen approberen en ratificeeren, onder verband als naar rechten.’²¹⁹ Deze procuraties vormen opnieuw een aanwijzing voor de stijging van de migratie naar

²¹⁷ NL-HaNA, toegangsnummer 1.05.12.01, Curaçao, Oude archieven tot 1828, 1708-1828 (OAC), inv. nr. 1003 (gemicroficheerd; fiche nr. 22), akte nr. 233, procuratie van 6 januari 1800, f. 674

²¹⁸ Ibidem, 1.05.12.01, OAC, inv. nr. 1003 (gemicroficheerd; fiche nr. 22), akte nr. 10, procuratie van 8 januari 1800, f. 35-36.

²¹⁹ Ibidem, 1.05.12.01, OAC, inv. nr. 1004, (gemicroficheerd; fiche nr. 1), akte nr. 2, procuratie van 1 juli 1800, f. 10.

St. Thomas, maar tonen vooral aan dat de bestaansmogelijkheden op St. Thomas waarschijnlijk beter waren dan die op Curaçao.

In het kort zijn er over het algemeen aanwijzingen dat de Nederlandse connecties van de vrije kleurlingen tussen de Nederlandse eilanden en St. Thomas vooral na 1795 hechter werden. Mogelijk was dit proces al eerder begonnen, maar dat is moeilijk te bepalen. De migratie van vrije kleurlingen naar St. Thomas kende aan de ene kant twee *pushfactoren*. Op St. Eustatius en Curaçao was de handel in verval geraakt en was er een ongunstige politieke situatie ontstaan. Anderzijds waren er twee *pullfactoren*. Om te beginnen waren dit economische motieven die werden veroorzaakt door de bloei van de handel op St. Thomas in combinatie met het milde Deense beleid tegenover migranten. Hoewel de Deense autoriteiten niet altijd blij waren met de komst van de kleurlingen, werd het zeker wel gedoogd. Mogelijk hadden ze een gunstige invloed op de handel. Het betekende echter niet dat de kleurlingen op sociaal vlak door de blanken werden geaccepteerd. Ten tweede droeg een culturele en taalkundige connectie waarschijnlijk bij aan een stimulans voor de migratie, maar dit is lastig direct terug te zien. In bredere context onthullen de gegevens een hecht en dynamisch netwerk en waren de vrije kleurlingen bereid om lange afstanden te overbruggen.

Deze bovenstaande gegevens bieden vooruitzichten voor onderzoek naar de ‘andere’ Nederlanders op St. Thomas, dus bijvoorbeeld de blanke bevolking. De handelsconnecties tussen bijvoorbeeld St. Thomas en Curaçao in de jaren 1796 en 1798 geven een intensivering van contacten aan tussen deze twee eilanden. Dit vraagstuk vormt een apart onderzoek en zal daarom niet worden behandeld. Hiervoor zal er, behalve naar Nederlandse bronnen, ook naar Deense bronnen moeten worden gekeken. Daarmee kan het geschetste beeld van deze opmerkelijke geschiedenis op St. Thomas hoogstwaarschijnlijk worden aangevuld.

Conclusie

De ontwikkelingen van de Nederlandse connecties met het Deense eiland St. Thomas zijn tot op heden vrijwel onderbelicht gebleven. Opmerkelijke Nederlandse culturele, taalkundige en demografische *connecties* waren de aanleiding voor dit onderzoek. Al in het eerste hoofdstuk kwam naar voren dat de wortels van deze *connecties* liggen in een vroege Nederlandse vestiging op St. Thomas. Wanneer de Nederlanders precies arriveerden is niet duidelijk, maar waarschijnlijk was dat al voor de komst van de Denen in 1671. Ze vestigden al snel een hegemonie, zowel in cultureel als politiek opzicht, in een kosmopolitische maatschappij. In de loop van de achttiende eeuw werden de Deense koloniale bezittingen met de eilanden St. Jan (1717) en St. Kruis (1733) uitgebreid.

St. Thomas was geen succesvolle plantagekolonie, ondanks dat hier wel pogingen voor zijn ondernomen. Voor het mislukken ervan zijn een aantal redenen aan te wijzen. Om te beginnen werd er vaak roofoverval op de plantages gepleegd en beschikten planters over een beperkte technische kennis, waardoor er geen efficiënte productie was. Daarnaast hadden de planters te weinig middelen om verbeteringen te kunnen realiseren. Tot slot was het heuvelachtige terrein op het eiland niet gunstig voor het verbouwen van exotische producten en kwamen er regelmatig orkanen en extreme droogtes voor.

Het eiland was echter wel een succesvol handelscentrum. Dit kwam door twee factoren. Ten eerste was het eiland per schip goed bereikbaar. De haven in Charlotte Amalie had een gunstige ligging die bescherming bood tegen hevige stormen. De bereikbaarheid werd vergroot door de aanwezigheid van verschillende kleine baaien verspreid over het eiland. Daardoor werd het eiland aantrekkelijk voor talloze handelaren uit verschillende windstreken. Ten tweede werden er over het algemeen gezien, in tegenstelling tot andere Europese machten, weinig handelsbeperkingen door de Denen opgelegd. In eerste instantie voerde de Deense West-Indische Compagnie wel een streng beleid, maar dit werd in de loop der tijd versoepeld. Deze versoepeling had te maken met het veelvuldig voorkomen van smokkelhandel in het Caribische gebied en met de handhaving van de neutrale positie van Denemarken. De Denen bleven gedurende de achttiende eeuw vrijwel altijd neutraal. Het eiland was daarom ten tijde van oorlog tussen Europese grootmachten vaak een paradijs voor handelaren. Vooral tijdens de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog (1775-1783) en na de Franse Revolutie bloeide de handel op. Ook werd het eiland steeds meer voor vestiging van buitenlanders opengesteld. In 1801 en 1807 zorgden echter twee Britse bezettingen voor een tijdelijke stilstand in de handel. Na hun vertrek in 1815 bloeide de handel weer op.

Zoals op de meeste Caribische eilanden werd ook op St. Thomas in slaven gehandeld. Dit was echter in vergelijking met andere Europese landen gering in omvang en van korte duur. Al in 1792 zette Denemarken de eerste stappen richting de afschaffing van de slavenhandel en slavernij. De Deense vorst Christian VII (1749-1808) vervaardigde een wet tegen de

slavenhandel, omdat Denemarken te afhankelijk van andere naties was geworden. Dit gold vooral voor het eiland St. Kruis. De invloed van Groot-Brittannië speelde hierbij een belangrijke rol. In 1803 werd de slavenhandel officieel door de Denen afgeschaft; pas in 1848 de slavernij.

In het tweede hoofdstuk werden twee belangrijke *connecties* tussen de Republiek en St. Thomas in de periode 1770 tot 1807 behandeld. Ten eerste was dit een financiële *connectie* in de vorm van plantageleningen of *negotiaties*, die volgens het *negotiatiestelsel* van Willem Deutz in 1753 waren opgesteld. In 1767 werden de eerste leningen op de Deense eilanden door het Amsterdamse handelshuis A. ter Borch en Zonen verstrekt en daarna gingen meerdere Nederlandse handelshuizen die kredieten verstrekken. Over de ontwikkeling van deze leningen op St. Thomas wordt echter in de literatuur niets vermeld. Ten tweede was er een bestuurlijke *connectie* tussen de Nederlandse Hervormde Kerk en de Classis Amsterdam van de Nederduits Gereformeerde Kerk. De predikanten van Nederlandse Hervormde Kerk werden door de Classis benoemd en stonden aan het hoofd van deze kerk. Daarnaast waren er verschillende kerken op het eiland. Elke kerk vertegenwoordigde zijn eigen ‘nationale’ groep en er was een sterke onderlinge concurrentie tussen de kerken.

Verder waren er twee andere *connecties*, in de vorm van handel en migratie, tussen enerzijds St. Eustatius en Curaçao, en anderzijds St. Thomas. In de loop van de achttiende eeuw was St. Thomas niet de grootste handelspartner van het eiland St. Eustatius, maar werd er – in tegenstelling tot de meeste Caribische eilanden – structureel handel gedreven. Daarnaast vond er migratie plaats, vooral in tijden van oorlog en economische malaise. Zo zorgde in februari 1781 de Britse bezetting van St. Eustatius voor een joodse exodus naar onder andere St. Thomas. St. Thomas was aantrekkelijk wegens de bloeiende handel en het open beleid van de Denen. Behalve joden trokken er toen ook blanken en vrije kleurlingen naar het eiland.

Over de handel tussen Curaçao en St. Thomas in de literatuur niet veel bekend. Uit de gegevens blijkt dat de handelsconnecties niet hecht waren, met uitzondering van de periode 1796 tot 1798. Ook hier zijn aanwijzingen voor migratie van joden en vrije kleurlingen naar St. Thomas aan het einde van de achttiende eeuw. Zij migreerden, net als op St. Eustatius, ook in tijden van economische malaise en oorlog.

In het derde hoofdstuk toonde archiefonderzoek aan dat het verstrekken van plantageleningen op de Deense eilanden vanaf 1767 niet uit de lucht was komen vallen. De Amsterdamse notariële archieven voor 1770 laten zien dat Abraham ter Borch met zijn handelshuis A. ter Borch en Zonen, tot aan het faillissement ervan in 1774, een belangrijke rol speelde op St. Thomas. Behalve dit handelshuis waren er ook andere Nederlandse handelshuizen die toen hun kansen waagden. Daarnaast waren er waarschijnlijk veel Nederlandse plantage-eigenaren op St. Thomas, waardoor de Nederlandse culturele en demografische connectie duidelijk is terug te zien.

De plantageleningen liepen echter uit op een fiasco. In de *casestudies* van de plantages Ville-Berg en Santa Maria, enerzijds, en de correspondentie met agent Vriehuys, anderzijds,

werden hier vijf redenen voor gegeven. Ten eerste was het klimaat niet geschikt voor het verbouwen van ‘exotische’ producten, zoals suiker, katoen en cacao. De opbrengsten regelmatig door extreme droogte of hevige regenval negatief beïnvloed. Ten tweede had de oorlogssituatie in het Caribische gebied en Europa een desastreus effect op de afbetalingen. Het verschepen van opbrengsten vond niet regelmatig plaats en schepen liepen een verhoogd risico om door vijanden te worden aangevallen. Ten derde bleek dat veel debiteuren niet in staat waren de crediteuren tijdig terug te betalen. Dit was te zien aan bijvoorbeeld het saldo op de lopende rekening, dat vaak niet binnen de gestelde termijn werd afbetaald. Ten vierde was het beleid van de planters vaak niet efficiënt. Het beïnvloedde de opbrengsten vaak negatief en zorgde voor achterstallig onderhoud op de plantages. Ten slotte werden de plantageleningen tijdens Britse bezettingen geconfisqueerd. Het is niet te bepalen in hoeverre deze confiscatie invloed op het bedrag van de openstaande schulden had, omdat er te weinig gegevens voor handen zijn. Echter, waarschijnlijk had het door opgelegde handelsbeperkingen een nadelige invloed.

De notariële archieven geven een aanvulling op het fiasco van de plantageleningen. Het valt op dat er na 1786 geen nieuwe plantageleningen meer te vinden zijn. Daarmee kwamen er geen nieuwe Nederlandse investeringen op St. Thomas. Dit is gezien de slechte situatie op de plantages niet vreemd. In andere delen van het Caribische gebied was er een vergelijkbaar patroon voor de plantages te zien, zoals in Suriname. Daarnaast is er vanaf eind jaren tachtig een duidelijke afname in het aantal notariële documenten te zien. Dit kwam door een machtsstrijd in de Republiek tussen *Orangisten* en pro-Franse *patriotten*. Verder waren er ook buitenlandse dreigingen in het Caribische gebied, zoals oorlogen met Frankrijk en Groot-Brittannië, die de situatie er niet makkelijker op maakte. In 1795 werd de Republiek, na eerdere Franse invallen, een satellietstaat van Frankrijk: de *Bataafse Republiek*. Ten slotte ontkwam Denemarken ook niet aan oorlog; in 1801 en 1807 werd St. Thomas door Groot-Brittannië bezet. Het is niet vreemd dat er daarom tussen de Republiek en St. Thomas in deze periode communicatieproblemen ontstonden, wat weer invloed had op de afbetalingen van de plantageleningen.

Over de tweede *connectie* met de Republiek, in de vorm van de Nederlandse Hervormde Kerk op St. Thomas, zijn er uit het archiefmateriaal twee conclusies te trekken. Ten eerste waren de kerken ‘nationalistisch’ ingesteld en bestond er een felle concurrentie onderling. Dit bevestigt het geschetste beeld uit de literatuur. Ten tweede vormt de aanstellingsprocedure van de heer Boeffel als predikant van de Nederlandse Hervormde Kerk een aanvulling op het huidige beeld, omdat dit nog niet literatuur is beschreven

In tegenstelling tot de Republiek werden de *connecties* tussen de eilanden St. Eustatius en Curaçao enerzijds, en anderzijds St. Thomas, in de loop van achttiende eeuw hechter. Deze conclusies kunnen alleen over de Nederlandse vrije kleurlingen op St. Thomas getrokken worden, want de rest van het archiefmateriaal ligt te verspreid om boven water te kunnen halen. Er zijn een aantal aanwijzingen voor de migratie van Nederlandse vrije kleurlingen naar St. Thomas aan het einde van de achttiende eeuw. Ten eerste komen er in het archiefmateriaal

meldingen van Papiaments op St. Thomas voor. Dit duidt op migratie van Curaçao naar St. Thomas. Ten tweede blijkt uit het rapport van de commissie van Von Walterstorff van 1803, dat er na 1795 veel Nederlandse vrije kleurlingen van zowel St. Eustatius als Curaçao naar St. Thomas trokken. In de loop van de achttiende eeuw was het aantal vrije kleurlingen door gemengde relaties en meer vrijlatingen in de Cariben over het algemeen flink toegenomen. Daarbij valt het op dat het aantal vrije kleurlingen op St. Thomas sterker toenam dan op de Nederlandse eilanden, ondanks dat de Deense autoriteiten niet altijd blij met hen waren. Tot slot zijn er procuraties in het archief van vrije kleurlingen uit Curaçao, die de voogdij over hun kinderen aan iemand op St. Thomas overdroegen.

De toename van de migrerende Nederlandse vrije kleurlingen naar St. Thomas is vanuit de geschiedenis als volgt te verklaren. Enerzijds kende de migratie twee *pushfactoren*. Allereerst was op St. Eustatius en Curaçao de handel sterk achteruitgegaan. Ten tweede was er op beide eilanden, door oorlogen met Frankrijk en Groot-Brittannië, een ongunstige politieke situatie ontstaan. Anderzijds waren er twee *pullfactoren*. In de eerste plaats was dit de bloei van de handel en welvaart op St. Thomas in combinatie met het ‘open’ toelatingsbeleid voor buitenlanders van de Denen. Kennelijk reageerden de vrije kleurlingen alert op verschuivingen in de arbeidsmarkt. Ook heeft waarschijnlijk de Nederlandse culturele, taalkundige en demografische connectie van deze kleurlingen met St. Thomas hieraan bijgedragen. Ten slotte laat de migratie van vrije kleurlingen, die niet op St. Eustatius of Curaçao waren geboren, zien dat er zich in het Caribische gebied een hecht, maar ook dynamisch netwerk bevond; men was bereid – en in staat – lange afstanden te overbruggen in hun zoektocht naar gunstige bestaansmogelijkheden.

Geraadpleegde bronnen

Primaire bronnen: archiefstukken

Nationaal Archief Den Haag (NL-HaNA)

- Tweede West-Indische Compagnie (TWIC), 1.05.01.02
Inv. nr. 112, *Ingekomen brieven met bijlagen van de Kust Guinee, Met tafels. 1 maart 1699 - 29 januari 1778, 1791-1792, 28 april 1740 - 12 juni 1741.*
Inv. nr. 1194, *Ingekomen brieven met bijlagen van St. Eustatius, St. Maarten en Saba. Met tafels, 17 februari 1780 - 30 juli 1785.*
Inv. nr. 1314, *Ingekomen brieven met bijlagen van St. Eustatius, St. Maarten en Saba. Met lijsten, 1723,1733-1761, 1772-1791*
Inv. nr. 1330, *Lijsten van inkomende en uitgaande vaartuigen op St. Eustatius.*
- Verspreide West-Indische stukken (1614-1875), 1.05.06
Inv. nr. 978, *Rapport van Grovenstins en Boey, Extracten uit resoluties van de Staten-Generaal betreffende de Oost- en West-indische Compagnie.*
- Curaçao, Oude archieven tot 1828 (OAC;1708-1828), 1.05.12.01
Inv. nr. 1003.
Inv. nr. 1004.
- **Archieven van St. Eustatius, St. Maarten en Saba, 1.05.13.01**
Inv. nrs. 123, 127; *Protocolen van secretariële en notariële akten van de secretaris ad interim P. Ouckama en, sedert juni 1785, van notariële akten van de eerste gezworen klerk, later tweede secretaris G. du Sart. Met bijlagen, 1781 - 1792.*
- West-Indisch Comité, 2.01.28.01
Inv. nr. 141, *Journalen van Curaçao.*

Stadsarchief Amsterdam (SAA)

- Archief van de Classis Amsterdam van de Nederlandse Hervormde Kerk (CANHK), 379
Inv. nr. 227, *Ingekomen stukken betreffende kerkelijke zaken op St. Eustatius (1710-1791), St. Thomas (1739-1784), St. Maarten (1763-1789), St. Croix (1775-1778) en in Berbice (1768-1789).*

- Archief van de bank Insinger en Co. (IeC), 1455
 - Inv. nr. 1376, *Register met minuten voor brieven van H.A. Insinger en P. Prins, 1779-1782.*
 - Inv. nr. 1397, *Ingekomen stukken bestemd voor de directeuren van de negotiatie-Dedel betreffende de bedrijfsvoering van plantage Ville-Berg.*
 - Inv. nr. 1398, *Stukken betreffende de verstrekking van een plantagelening aan de eigenaren van de plantage Santa Maria op St. Thomas.*
 - Inv. nr. 1402, *Ingekomen stukken afkomstig van Joh. Wood in zijn hoedanigheid als agendaris van de negotiatie-Dedel.*
 - Inv. nr. 1407, *Ingekomen stukken afkomstig van D.J. Vriehuys in zijn hoedanigheid als agendaris van negotiatie-Dedel.*
- Archief van de notarissen ter standplaats Amsterdam (NtSA), 5075
 - Inv. nr. 7691, akte nr. 227.
 - Inv. nr. 10767, akte nr. 178.
 - Inv. nr. 10783, akte nr. 1483.
 - Inv. nr. 10817, akte nr. 1121.
 - Inv. nr. 12373, akte nr. 187.
 - Inv. nr. 12375, akte nr. 623.
 - Inv. nr. 15603, akte nr. 32.
 - Inv. nr. 15610, akte nr. 579.
 - Inv. nr. 16370, akte nr. 464
 - Inv. nr. 16378, akte nr. 499.
- Archief van S. Hart: (gedeeltelijke) toegang op de notariële archieven, 30452
 - Inv. nr. 373, *St. Thomas – Guyana (Wilde Kust) Chakau.*

Primaire bronnen: gepubliceerde werken

- Bolingbroke, Henry, *A Voyage to the Demerary: containing a statistical account of the settlements there, and of those on the Essequibo, the Berbice and the other contiguous rivers of Guyana* (Londen 1807).
- De Jong van Rodenburgh, Cornelius, *Reize naar de Caribische Eilanden, in de jaren 1780 en 1781* (Haarlem 1807).
- Knight, David W., en Laurette de T. Prime (red.), *St. Thomas 1803, Crossroads of the diaspora: the 1803 proceedings and register of the free colored inhabitants in the town of Charlotte Amalie, on the island of St. Thomas in the Danish West Indies* (St. Thomas 1999).
- Swaving, J.G., *Swaving's reizen en lotgevallen; door hemzelve beschreven* (Dordrecht 1827).

Internetbronnen

- *Marteau Early 18th century converter*: www.pierre-marteau.com/currency/converter/ (geraadpleegd op verschillende momenten gedurende juni 2012).
- Voyages database 2009: *Voyages: The Trans-Atlantic Slave Trade Database*: www.slavevoyages.org (geraadpleegd op 25 mei 2012).
- Online catalogus van het Koninklijk Instituut voor de Tropen: www.kit.nl (geraadpleegd 28 mei 2012).

Secundaire bronnen

- Andersen, Dan. H., 'Denmark-Norway, Africa, and the Caribbean, 1660-1917: modernisation financed by slave and sugar' in: P.C. Emmer, O. Pétré-Grenouilleau en J.V. Roitman (red.), in: *A deus ex machina revisited: Atlantic colonial trade and European economic development* (Leiden 2006) 291-315.
- Attema Y., 'Fatsoenlijke lieden hebben de huijsen van binnen met Engels papier behangen... : leefcultuur op het Westindische eiland Sint Eustatius aan het einde van de achttiende eeuw' in: Herma M. van den Berg (ed.), *De stenen droom: opstellen over bouwkunst en monumentzorg opgedragen aan Coenraad Liebrecht Temminck Groll* (Zutphen 1988) 137-146.
- Benjamin, Alan F., *The Jews of the Dutch Caribbean: Exploring ethnic identity on Curacao* (Londen en New York 2002).
- Blom J.C.H. en E. Lamberts (red.), *Geschiedenis van de Nederlanden* (vierde herziene druk; Baarn 2006 (1^e druk 1993)).
- Campbell, A., 'A Note on the Jewish Community of St. Thomas, U.S. Virgin Islands', in: *Jewish social studies* 4 (1942) 161-166.
- Den Heijer, H., 'The Dutch West India Company, 1621-1791' in: Johannes Postma en Victor Enthoven (red.), *Riches from Atlantic commerce. Dutch transatlantic trade and shipping, 1585-1817* (Leiden 2003) 77-112.
- Dookhan, I., *A History of the Virgin Islands of the United States* (Jamaica: Canoe Press 1994 (oorspronkelijke uitgave, Epping: Caribbean Universities Press 1974)).
- Emmanuel, Isaac S. en Suzanne A. Emmanuel, *History of the Jews of the Netherlands Antilles*, Deel 1 (Cincinnati 1970).
- Emmer, P.C., 'The Dutch and the Atlantic challenge, 1600-1800' in: P.C. Emmer, O. Pétré-Grenouilleau and J.V. Roitman (red.), *A deus ex machina revisited: Atlantic colonial trade and European economic development* (Leiden 2006) 151-177.
- Goslinga, Cornelis Ch., *The Dutch in the Caribbean and the Guianas 1680-1791* (Assen 1985).

- Gøbel, E., en B. Verstraete (red.), 'Een beknopte geschiedenis van Deens West-Indië' in: *Kruispunt: Koloniale Waren* 187 (Brugge 2001) 35-49.
- Gøbel, E., 'De Deense verordening van 16 maart 1792 tot afschaffing van de slavenhandel' in: *Ibidem*, 244-261.
- Hall, Neville A.T., *Slave society in the West Indies: St. Thomas, St. John, and St. Kruis* (Baltimore 1992).
- Hesseling, D.C., *Het Negerhollands der Deense Antillen: bijdrage tot de geschiedenis der Nederlandse taal in Amerika* (Leiden 1905). URL: www.dbnl.org/tekst/hess002nege01_01/
- Hurst, R., *The Golden Rock: an episode of the American War of Independence* (Londen 1996).
- Israel, J., 'The Jews of Dutch America', in: Paolo Bernardini en Norman Fiering (red.), *The Jews and the expansion of Europe to the West, 1450-1800. Expansion and global interaction 2* (New York en Oxford 2001).
- Jordaan, H., 'Free blacks and coloreds, and the administration of Justice in the eighteenth-century Curacao', in: *Nieuwe West-Indische Gids*, jaargang 84, vol. 1&2 (Utrecht 2010) 63-86.
- Jordaan, H., 'Patriots, privateers and international politics: The myth of conspiracy of Jean Baptiste Tierce Cadet' in: W. Klooster en G.J. Oostindie (red.), *Curaçao in the Age of Revolutions, 1795-1800* (Leiden 2011) 141-167.
- Klooster, W., *Illicit riches: Dutch trade in the Caribbean, 1648-1795* (Leiden 1998).
- Klooster, W., 'The Jews of Suriname and Curaçao', in: Paolo Bernardini en Norman Fiering (red.), *The Jews and the expansion of Europe to the West, 1450-1800*, in: *Expansion and Global Interaction 2* (New York en Oxford 2001).
- Knight, Franklin W., *The Caribbean. The genesis of a fragmented nationalism* (2^e druk; Oxford (1^e druk 1978)).
- Knox, John P., *A historical account of St. Thomas* (New York 1966; oorspronkelijke uitgave 1852).
- Mordecai, A., *The Jewish nation of the Caribbean: the Spanish-Portuguese Jewish settlement in the Caribbean and the Guianas* (Jerusalem 2002).
- Nielsen, Per, 'People and houses in the old centre of Charlotte Amalie, St. Thomas' in: *Kruispunt: Koloniale Waren* 187 (Brugge 2001) 301-317.
- Oldendorp, C., *Geschiede der Mission der evangelischen Brüder auf den caraibischen Inseln S. Thomas, S. Kruis, und S. Jan* (Olms 1995; heruitgave uit 1777).
- Oostindie, G.J., *Roosenburg en Mon Bijou: twee Surinaamse plantages, 1720-1870* (Utrecht 1989). URL: <http://depot.knaw.nl/1846>
- Oostindie, G.J., in: Klooster, W. en G.J. Oostindie (red.), *Curaçao in the Age of Revolutions, 1795-1800* (Leiden 2011) 1-22.
- Rezende, E., 'Inter-island shipping from the Danish West Indies: networks across national boundaries provide new occupations for free colored men 1780-1804' in: Nicholas Faraclas

- e.a., *Recentering the Islands in between: Re-thinking languages, literatures and cultures of the Eastern Caribbean and the African diaspora* (Curaçao 2009) 161-173.
- Simonsen, G., *Slave stories: gender, representation, and the court, in the Danish West Indies, 1780s-1820s*. Proefschrift (Florence: European University Institute 2007).
 - Voort, J.P. van de, *De Westindische plantages van 1720-1795: financiën en handel* (Eindhoven 1973).
 - Voort, H. van der, 'De werkzaamheid van Christiaan Oldendorp' in: *Kruispunt: Koloniale Waren* 187 (Brugge 2001) 171-189.
 - Voort, H. van der, 'Het Negerhollands van de Maagdeneilanden' in: *ibidem*, 51-78.
 - Voort, H. van der, 'Het Negerhollands: een uitgestorven creooltaal van de Maagdeneilanden' in: *Tijdschrift voor Neerlandistiek in Scandinavië en ommelanden* (2006).
URL: www.tnso.eu/Artikelen/Het_negerhollands.pdf
 - Vries, Jan de, en A.M. van der Woude, *The first modern economy. Success, failure and perseverance of the Dutch economy, 1500-1815* (Cambridge 1997) 141-143.
 - Westergaard, W., *The Danish West Indies under Company rule, 1671-1754* (New York 1917).
URL: <http://library-kitlv.nl/338870210.pdf>
 - Wit, C.H.E. de, *De Nederlandse revolutie van de achttiende eeuw, 1780-1787: oligarchie en proletariaat* (Oirsbeek 1974).
URL: www.dbnl.org/tekst/wit_079nede01_01/wit_079nede01_01_0011.php
 - Zabriskie, Luther K., *The United States Virgin Islands: historical and descriptive commercial and industrial facts, figures, and resources*, deel 1 (Maine 1985).

Illustraties

- Pagina 9 – Recente kaart van de Amerikaanse Maagdeneilanden;
www.travelnotes.org/LatinAmerica/us_virgin.htm
- Pagina 41 – Afbeelding 3.4: Kaart met namen van plantages en hun eigenaren op St. Thomas in 1767; www.martayanlan.com/cgi-bin/display.cgi/Maps/11/3376?start=20

Appendices

Appendix A1 Handel van en naar St. Eustatius, in de jaren 1744 en 1762

St. Eustatius	Haven	1744			1762		
		Van	Naar	Percentage van het totaal in 1744	Van	Naar	Percentage van het totaal in 1762
Franse eilanden	St. Dominique	-	-	-	3	1	0,22%
	Martinique	13	18	1,30%	1	11	0,66%
	Guadeloupe	102	212	13,12%	14	22	1,98%
	Montserrat	11	17	1,17%	3	6	0,49%
	Grenada	1	2	0,13%	3	9	0,66%
	St. Kitts	360	425	32,80%	242	241	26,51%
	Jamaica	20	12	1,34%	1	1	0,11%
	Anguilla	27	15	1,76%	8	7	0,82%
	Engelse eilanden	Antigua	31	58	3,72%	15	26
Barbados		7	-	0,29%	2	5	0,38%
Bermuda		10	11	0,88%	2	9	0,60%
Nevis		17	-	0,71%	3	1	0,22%
Tortola		14	15	1,21%	5	5	0,55%
Zweeds	St. Barth	18	15	1,38%	33	28	3,35%
Eilanden die regelmatig van vlag wisselden	St. Vincent	7	10	0,71%	21	32	2,91%
	Dominica	7	5	0,50%	5	9	0,77%
	St. Lucia	-	-	0,00%	?	?	0,00%
	Tortugas	-	1	0,04%	?	?	0,00%
Nederlandse eilanden	Curaçao	20	15	1,46%	13	10	1,26%
	St. Maarten (deels ook Frans: St. Martin)	218	204	17,63%	256	200	25,03%
	Saba	80	57	5,73%	55	46	5,54%
	Suriname	9	6	0,63%	1	1	0,11%
	Esseq.-Demerara	52	2	2,26%	47	17	3,51%
	Berbice	1	1	0,08%	?	?	0,00%
Deense eilanden	St. Thomas	20	23	1,80%	22	28	2,74%
	St. Jan	4	3	0,29%	9	10	1,04%
	St. Kruis	32	22	2,26%	37	27	3,51%
Spaanse eilanden	Puerto Rico	4	4	0,33%	11	22	1,81%
	Isla Blanca	6	8	0,59%	1	5	0,33%
	Margarita	-	-	0,00%	2	5	0,38%

St. Eustatius	Haven	1744			1762		
		Van	Naar	Percentage van het totaal in 1744	Van	Naar	Percentage van het totaal in 1762
	St. Domingo	?	?	0,00%	54	23	4,23%
Noord-Amerikaanse gebieden	New York	4	12	0,67%	?	2	0,11%
	Boston	17	18	1,46%	1	2	0,16%
	Rhode Island	14	6	0,84%	?	1	0,05%
	Philadelphia	1	3	0,17%	5	7	0,66%
	Virginia	1	2	0,13%	1	-	0,05%
	Georgia	-	-	0,00%	-	5	0,27%
	N. & S.Carolina	-	-	0,00%	1	1	0,11%
De Republiek	Amsterdam	9	3	0,50%	12	7	1,04%
	Rotterdam	2	2	0,17%	1	2	0,16%
	Zeeland	2	2	0,17%	1	-	0,05%
Andere bestemmingen		22	21	1,80%	42	55	5,32%
Totaal		1163	1230	2393	933	889	1822

Bron: C. Ch. Goslinga, *The Dutch in the Caribbean and the Guianas, 1680-1791* (Assen 1985) 204-205.

Appendix A2 Handel van en naar St. Eustatius in de jaren 1776 en 1785

St. Eustatius	Haven	1776			1785		
		Van	Naar	Percentage van het totaal in 1776	Van	Naar	Percentage van het totaal in 1785
Franse eilanden	St. Dominique	-	-	-	-	-	-
	Martinique	148	103	7,67%	72	127	5,92%
	Guadeloupe	117	101	6,66%	134	270	12,02%
	Montserrat	15	7	0,67%	22	35	1,70%
	Grenada	11	25	1,10%	10	19	0,86%
	St. Kitts	239	165	12,34%	72	86	4,70%
	Jamaica	13	5	0,55%	7	13	0,60%
	Anguilla	51	?	1,56%	56	61	3,48%
Engelse eilanden	Antigua	102	119	6,75%	70	92	4,82%
	Barbados	6	8	0,43%	4	11	0,45%
	Bermuda	18	21	1,19%	16	17	0,98%
	Nevis	26	23	1,50%	48	57	3,13%
	Tortola	38	34	2,20%	25	29	1,61%
Zweeds	St. Barth	61	48	3,33%	121	97	6,49%
Eilanden die regelmatig van vlag wisselden	St. Vincent	9	16	0,76%	3	5	0,24%
	Dominica	29	47	2,32%	27	39	1,96%
	St. Lucia	54	52	3,24%	4	10	0,42%
	Tortugas	1	2	0,09%	x	1	0,03%
Nederlandse eilanden	Curaçao	33	23	1,71%	11	29	1,19%
	St. Maarten (deels ook Frans: St. Martin)	314	273	17,93%	475	357	24,76%
	Saba	70	56	3,85%	106	92	5,89%
	Suriname	3	7	0,31%	4	2	0,18%
	Esseq.-Demerara	30	31	1,86%	25	22	1,40%
	Berbice	1	1	0,06%	4	6	0,30%
Deense eilanden	St. Thomas	62	56	3,60%	99	91	5,65%
	St. Jan	6	5	0,34%	1	?	0,03%
	St. Kruis	125	115	7,33%	54	34	2,62%
Spaanse eilanden	Puerto Rico	43	42	2,60%	5	17	0,65%
	Isla Blanca	-	1	0,03%	-	1	0,03%
	Margarita	6	15	0,64%	12	12	0,71%
	St. Domingo	?	?	0,00%	?	?	0,00%
		1776			1785		

St. Eustatius	Haven	Van	Naar	Percentage van het totaal in 1776	Van	Naar	Percentage van het totaal in 1785
Noord-Amerikaanse gebieden	New York	7	10	0,52%	23	5	0,83%
	Boston	4	1	0,15%	14	6	0,60%
	Rhode Island	1	1	0,06%	4	1	0,15%
	Philadelphia	36	36	2,20%	16	25	1,22%
	Virginia	6	6	0,37%	30	7	1,10%
	Georgia	1	5	0,18%	2	2	0,12%
	N. & S.Carolina	-	-	0,00%	-	-	0,00%
De Republiek	Amsterdam	39	21	1,83%	11	16	0,80%
	Rotterdam	-	1	0,03%	-	-	0,00%
	Zeeland	5	1	0,18%	-	-	0,00%
Andere bestemmingen		26	35	1,86%	53	26	2,35%
Totaal		1756	1518	3274	1640	1720	3360

Bron: C. Ch. Goslinga, *The Dutch in the Caribbean and the Guianas, 1680-1791* (Assen 1985) 204-205.